

SEYYİD ALİ EFENDİ'NİN SEFARETNAMESİ

BELKIS ALTUNIŞ-GÜRSOY*

İstanbul'un fethinden sonra, Venediklilerin başlattıkları bu uygulamayla Avrupa Devletleri, bu şehirde daimî elçiler bulundurlar. Avusturya 1520, Fransa 1536, İngiltere 1581'den itibaren İstanbul'a ilk ikamet elçilerini gönderirler.¹

Osmanlı Devleti ise cülûs, doğum, savaş, barış sebepleri ve dostluk teklifi münasebetiyle yabancı ülkelere "fevkalâde elçi" diye adlandırılan geçici elçiler tayin eder. Zaman içinde Osmanlı Devleti'ne yabancı ülkeler hakkında devamlı ve doğrudan doğruya bilgi verecek resmî kurumlara ihtiyaç hissedilir. 1699 yılında Karlofça barış antlaşması yapılırken, Osmanlı Devleti, İngiltere ve Felemenk'in yardımına ihtiyaç duyar. Diplomasi kurallarını bilme ve tatbik etme gerekliliğini hisseden Babıâli, ancak III. Selim döneminde bu fikri kuvveden fiile çıkarabilir. 1793'te Yusuf Âgah Efendi'yi İngiltere'ye, 1795'te Ali Aziz Efendi'yi Berlin'e, 1796'da Nailî Efendi'yi Prusya'ya, 1797'de İbrahim Arif Efendi'yi Viyana'ya ikamet elçisi olarak gönderir.²

Osmanlı Devleti, yabancılarla temasta, önce muhtedilerden, sonra Fenerli Rum beylerinden istifade etmiş olduğundan, müslümanların yabancı dil bilmesine ihtiyaç duyulmamıştı. Ayrıca Hristiyan bir ülkede, müslüman bir elçinin uzun süre yaşayabileceği çok hoş karşılanacak ve tercih edilebilecek bir durum olarak görülmezdi.

Fransa, Osmanlı Devleti'nin başka ülkelere daimî elçi tayin etmesinden rahatsızlık duyar. İstanbul'daki Fransız elçisi Veminac de Saint

* Prof. Dr., Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

¹ Herbet, Maurice, Fransa'da ilk Daimî Türk Elçisi, (1797-1802), Pera Yayınları, İstanbul 1997, s. VII-VIII.

² Kuran, Ercümen, Türkiye'nin Batılılaşmasında Osmanlı Daimî Elçiliklerinin Rolü, VI. Türk Tarih Kongresi Bildirileri, 20-26 Ekim 1961, TTK Basım Evi, Ankara 1967, s. 490.

Maure'ın ısrarlı çabaları neticesinde Morali Es-Seyyit Ali Efendi³ baş muhasebeci payesiyle 2 Eylül 1796'da Paris'e elçi olarak tayin edilir.

Ali Efendi, bu göreve büyük bir ciddiyetle hazırlanır. Batı adabımaşereyeti ve diplomasi kuralları hakkında bilgi alır. İstanbul'daki Fransız elçileri Verninac de Saint-Maure ve Aubert du Bayet ile görüşür.

³ Esseyyid Ali Efendi (1757-Temmuz 1809) Mora'da doğdu. 13-14 yaşlarında iken İstanbul'a geldi. İyi Rumca bilir, az da olsa Fransızca konuşurdu. Maliye Kalemî'nde yetişti. Defterhane kesedarı oldu. Berlin sefaretine tayin olduysa da gitmedi. 1797'de Paris sefiri oldu. 1803'te Paris'ten geri döndüğünde Şıkk-ı Salis defterdarı oldu. Mart-Nisan 1806'da bu görevinden azledildi. 31 Temmuz 1807'de Defteremini ve sonra Tophane nazırı oldu. 10 Eylül 1808'de Umür-ı Bahriye nazırlığına getirildi. Ekim-Kasım 1808'de kendi isteğiyle inzivaya çekildi. Bu dönemde Ali Efendi, bir taraftan III. Selim'i tekrar padişah yapmak için mücadele eden ve "Ruscuk yâranı" diye adlandırılan grupla ilişki kurdu. Diğer taraftan IV. Mustafa taraftarlarını idare etmeye çalıştı. II. Mahmut padişah olunca da, II. Mahmud taraftarı olarak görüldü. Osmanlı Magna Cartası diye de anılan Sened-i İttifak belgesine (II. Mahmud ile Anadolu ve Rumeli âyanları arasında) imza atanlardan biri de Ali Efendi'dir. IV. Mustafa'nın öldürülmesinde rol oynadı. II. Mahmud rakipsiz olarak Osmanlı tahtına oturduğunda, asilerin bütün isteklerine boyun eğmek zorunda kaldı. Kendisi için canlarını tehlikeye atan üç kişiden bir olan Ali Efendi için (diğerleri Kadı Paşa ve Ramiz Paşa) idam fermanı çıkarttı. Fakat el altından onları bir sandalla Sarayburnu'ndan kaçırttı. Kadı ve Ramiz paşalar zaman içinde ortaya çıktıklarında öldürüldüler. Ali Efendi ise yeniçeri reislerine birşeyler sunarak ortaya çıkıp, yeniden aktif politika yapmaya başladı. Yeniçeriye arkasını dayayan Ali Efendi'nin siyasi işler karıştırması, II. Mahmud'u çok kızdırdı. Görünüşte Çanakkale Boğazı'na memuriyetle gönderilen Ali Efendi'nin orada başı kesildi. Ali Efendi, padişahın ortadan kaldırmaya çalıştığı yeniçerilere dayanmak, padişahın yetkilerini sınırlayan Sened-i İttifak'ı imzalamak, IV. Mustafa'nın katline bizzat karışmak suçlarıyla öldürüldü. (KAYNAKÇA: İstanbul Kütüphaneleri Tarih-Coğrafya Yazmaları Kataloğu, Maarif Matbaası, İstanbul 1943, s. 762; Babinger, Franz, Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri, Çev: Prof. Dr. Coşkun Üçok, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992, s. 360; Karal, Enver Ziya, Fransa, Mısır ve Osmanlı İmparatorluğu (1797-1802), İstanbul 1938, s. 149-150-151-158-159, 176-177-178-187; Karal, Enver Ziya, Selim III'ün Hatt-ı Hümayunları -Nizam-ı Cedid- (1789-1807), Türk Tarih Kurumu Basım Evi, Ankara 1988, s. 177-179; Herbet Maurice, Fransa'da İlk Daimi Türk Elçisi, Morali Esseyyit Ali Efendi (1797-1802), Pera Yayınları, İstanbul 1997; Ahmet Cevdet Paşa, Tarih-i Cevdet, VI. Cilt, Üçdal Matbaası, İstanbul 1966, s. 526, VII. Cilt, s. 175; Karal, Enver Ziya, Osmanlı Tarihi, V. Cilt, Ankara 1983, s. 30-31-45-48, 80-84; Unat, Faik Reşat, Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri, Ankara 1992, s. 179-181; Kuran, Ercümen, Avrupa'da Osmanlı İkamet Elçiliklerinin Kuruluşu ve İlk Elçilerin Siyasi Faaliyetleri (1793-1821), Ankara 1988, s. 25-35; O.M., III.Cilt, s. 190; S.O., III. Cilt, s. 554; T.A., II. Cilt, s. 85; Koçu,

Nitekim Verninac, 9 Ekim 1796 da Fransız hariyecisine yazdığı raporda Ali Efendi hakkında şu bilgileri verir: “Geçenlerde Paris Elçiliğine tayin edilen Ali Efendi’yi gördüm. Tahminen kırk yaşlarında olan bu zat Moralı’dır. Fransa’ya meftundur. Karakteri itibarıyla de açık ve uysaldır. Bu kadar güzel ve önemli bir memuriyete tayin edildiğinden dolayı son derece memnundur. Tahmin ederim ki Directoire Hükûmeti de kendisinden memnun kalacaktır.⁴ Ali Efendi’nin iyi intibalar bırakan bir şahsiyet olduğunu gösteren bu satırlar, Ahmet Refik’in elçi hakkında verdiği bilgileri de teyid eder mahiyettedir.

“...Bu hengâmede henüz kırk yaşlarında, orta boylu, halim, keskin nazarlı, cevval fikirli bir zat idi. Rumca’ya vakif olduğu gibi Fransızca da birkaç kelime öğrenmişti.”⁵

Aubert du Bayet, Ali Efendi’yi bilgilendirmeye ve Fransa’da karşılaşacağı meseleler hakkında uyardırmaya çalışır, “Kendisine şu noktayı hissettirdim ki, âdet-i İslâmiyyeye riayet etmek her ne kadar mukteza ise de bazı âdâb-ı umûmiyye de mevcuttur ki, onlara riayet edilmediği takdirde hata edilmiş olur. Bundan başka âdâb-ı diplomasiyyeye vukûf hâsıl ettikten sonra Paris’e gitmesini ve bizdeki âdât-ı nazikâneye tevafuk etmeyecek ve ahlâk-ı zatiyyesinin kendisine celb edeceği ihtiramâtı taklîl eylemeyecek bazı itiyadattan kendisini vazgeçireceğimi de anlattım.”⁶

Ali Efendi, bu nasihat ve tavsiyelerin tamamını dinlemiş, kendisine öğretilenleri öğrenmede hevesli ve dikkatli bir öğrenci olmuştur.

Reşat Ekrem, İstanbul Ansiklopedisi, II. Cilt, İstanbul 1959, s. 653-656, Gürsoy, Belkıs Altunış,

Herbette Maurice, Esseyid Ali Efendi, Çev.: Mehmet A. Kayahan, Hayat Tarih Mecmuası, C. 2, Sayı: 12, Ocak 1969, s. 4-10.

Herbette Maurice, Esseyid Ali Efendi Paris Kralı, Hayat Tarih Mecmuası, C. 1, Sayı: 1, Şubat 1969, s.64-68. N. A., Bütün Parisli Kadınların Kendisi için Çıldırıldığı Bir Adam, Moralı Esseyid Ali Efendi, Resimli Tarih, Sayı: 64, Nisan 1955, s. 3772-3775.

⁴ Karal, Ord. Prof., Enver Ziya, Selim III.’ün Hatt-ı Hümayunları,- Nizam-ı Cedid 1789-1807, Türk Tarih Kurumu Basım Evi, Ankara 1933, s. 178.

⁵ Ahmet Refik, Meralı Ali Efendi’nin Paris Sefaretnamesi Tarih-i Osmanî Encümeni mecmuası, Sayı: 19, 1910, s.1122.

⁶ *agm.*, s. 1122.

Telemaque'ı tercüme etmiş, Fransızca çalışmıştır. Bayet, Fransız kadınlardan çok memnun kalacağını söylediğinde ise elçi, "ihtiyarlara valide, hem-sinnim olanlara hemşire, gençlerine de evlât muamelesi yapmak isterim"⁷ demiştir.

Ali Efendi, artık bundan böyle ülkesini en iyi biçimde temsil edebilmeye, "Şân-ı Devlet-i Aliyye'yi muhafaza için" düsturuna sadık kalmaya ve vazifesini lâyıkıyla yapmaya çaba sarfedecektir. O daha yolculuğa çıktığı andan itibaren Batı adabımuaşeretini ve diplomasi kurallarını tatbik edecek, ayrıca karşılaştığı her yüze tebessümle selâm verip, nezaketle muamele edecektir. Hiçbir konuda açık vermemeye özen gösterecek, gördüğü ikram ve iltifatlara fazlasıyla mukabele etmeye dikkat edecektir. Marsilya'da titiz bir şekilde ağırlanan elçi, Fransız Dış İşleri Bakanı Charles Delacroix'e yazdığı bir mektup ile teşekkür eder. Marsilya'dan Fransız Dış İşleri Bakanına gönderilen raporda Ali Efendi hakkında şöyle bir ifade yer alır: "Osmanlı sefiri gayet nazik, sevimli, müdekkik-âne bir tarzda hareket etmiştir. Kime tesadüf etse ve bilhassa kendisine daima ihtiramât-ı askeriyede bulunan karakolları nazikâne selâmlamıştır. Ahalinin kendisini görmek için vaki' olan müsaraatlarından son derece mahzûz olmuştur. Hülâsa, hakkında yapılan şeylerden memnun ve müteşekkir kalmıştır."⁸

Bu cümleler Ali Efendi'nin Paris'teki ikameti sırasında da onun hiç değişmeyen tarzını ortaya koymaktadır. Nitekim o, aldatılmış, kırılmış ve hüsrana uğramış bir şekilde İstanbul'a döndüğünde de Talleyrand'a şükran duygularını dile getiren bir mektupla beraber, kendisine Madam Talleyrand'a ve Madam Bonaparte'a hediyeler gönderecektir.

Nitekim o, Paris'teki ikameti esnasında da pek çok sıkıntının yanı sıra yoğun bir biçimde ekonomik sıkıntı çektiği hâlde, bununla ilgili olarak hiçbir şikâyette bulunmayacaktır. Oysa Ali Efendi ile aynı maaş ve harcırahı alan ondan sonraki Paris büyük elçisi Halet Efendi, Babîâlden devamlı surette para talep edecektir. Bu hususta hiçbir sızıltısı olmamış olan selefi Ali Efendi'nin İstanbul'da zengin mal varlığına sahip bulunuşu da, kendi ısrarlı ricalarına bir mazeret olarak gösterecektir.

⁷ *agm.*, s. 1122.

⁸ *agm.*, s. 1124.

“... Çakerlerin hâli mumaileyh Ali Efendi'ye vechen mine-l-vücûh kıyas olunamayacağı evliyaünnıam efendilerimizin dahi malûmu devletleridir. Mumaileyh asıldan bir sadrazamın hüccet-ül-mülkü olup müddet-i vazife defterdar kesedarlığı etmeyle kendisine lâzım olan sipahiliği mükemmel ve sefarete memur oldukça baş muhasebe dahi kendine tevcih olup Âsitane de tevakkufu müddetinde mensab-ı mezkûr ile kendini idare edüp on sekiz, yirmi kese kadar iradı ve konağı ve yalısı olduğundan Dimitraki gibi bir muteber sarrafı vardı.”⁹

Yukarıdaki satırlar Ali Efendi'nin zengin olarak bilinen biri olduğunu gösterir.

Fransızlar, Ali Efendi'ye mensup olduğu devletten dolayı efsanevi bir hüviyet verirler. Bu sebeple onu görebilmek için sokakları, parkları, kısacası bulunduğu her yeri doldurarak, çubuk içişinden, namaz kılışına kadar her hareketini hâdise yapıp, vitrindeki eşya gibi inceden inceye seyrederek. Elçi, çok sıkıldığı hâlde bu hissini belli etmeyip, gördüğü aşırı ilgiden memnun kalmış gibi görünür. Cenaze töreni, çeşitli oyunlar, balolar, alışkın olmadığı eğlence ve uygulamalarda “azab içinde kaldım” diyen hissiyatını bastırarak, sıkıntısını saklar. Diğer sefirlerle olan ilişkilerinde de Avrupa'da geçer akçe olan protokol kurallarını öğrenip uygulamaya titizlikle dikkat eder. Vazifesi resmîyet kazandıktan sonra, bütün sefirlerle birer pusula göndermiş bulunmakla gereğine uygun hareket etmiş olur. Birçok önemli kimseyle dostluk kurar. Kıyafetine özen gösterir. Merasimlerde zengin ve ihtişamlı giyinmeye, gösterişli aksesuarlar kullanmaya itina eder. Etrafına bahşış dağıtırken, ikramda bulunurken, en ufak bir hizmete bile mukabele ederken, son derece cömert davranır. Usulden olmadığı hâlde, yolculuğu esnasında kendisine refakat etmiş olan Fransızların masraflarını karşılar. Bütün bu tavırların altında Devlet-i Aliyye'nin zenginliğini ve ihtişamını göstermek arzusu yatar.

Ali Efendi, 24 Mart 1797'de Kaptan Spiro yönetimindeki Fiore del Levante adlı bir gemiyle ve on sekiz kişilik bir maiyetle yola çıkar. Fransız süvari yüzbaşı Coulaincourt, mihmandar olarak kendisine eşlik eder.

⁹ Karal, Enver Ziya, Halet Erenti'nin Paris Büyükelçiliği (1802-1806), Kenan Basım Evi, İstanbul 1940, s. 18-19.

Üç yıllığına Paris'e giden elçi, siyasi gelişmeler neticesinde beş yıl, sekiz ay Fransa'da kalır.

Kaleme aldığı 9 Safer 1212 (Temmuz 1797) tarihli bir tahrirat, Fransa ve Fransızlar hakkında, kendisinin de belirttiği gibi sathî de olsa bir değerlendirmeyi ihtiva eder. Padişaha hitaben yazılan bu tahrirde, Paris'e gelinceye kadar geçen yolculuk kısaca anlatılır. Marsilya ile Paris arasındaki mesafenin tamamen ekili, biçili alanlar oluşu, bağ ve ağaçlıklarla kaplı büyük bir bahçe görünümünde bulunuşu ifade edilir. Paris, bakımlı ve mamur bir şehirdir. Çeşitli bahçeleriyle gıpta edilmeye lâyıktır. Müzikli eğlence, dans ve ateş oyunlarıyla eğlenen ve hoşça vakit geçiren halk, neşeli ve mesuttur. Parisliler, yaz aylarında bahçelerde bulunan açık hava tiyatrolarına giderler. Kışları ise, şehrin içinde yer alan 24 adet tiyatroya gitme âdetindedirler. Halk, su gibi para harcar. Kadınların rahat ve serbest oluşları, sosyal hayatın ve eğlence hayatının içinde yer almaları bir toplulukta meclisin en ileri gelen erkeğinin sıradan bir kadını ayakta karşılayıp koltuğuna oturtması elçinin hayretini mucip olur. "Nisvan begayet muteber ve serbesttir. Hatta zükûrundan sahib-i imtiyaz ve mertebe olanları mevcut iken edna bir zen meclise gelse sadr-ı meclis tahliye ve kıyam ve âşinalık ile ol mahalle kuûd ettirip, kendisi ayakta kalır.¹⁰

Bu meclislerdeki erkekler arasında anlaşmazlık olduğu da elçinin tespitleri arasındadır. Ali Efendi ayrıca, bu tahrirat da 28 Temmuz'a (3 Safer) rastlayan Cuma günü "nâme-i Hümâyun"u "müdüran-ı cumhûra" icaplarına uygun bir biçimde teslim edeceğini belirtir.

Ali Efendi, Paris'teki görevi sırasında Babiâli'ye birçok mektup göndermiştir. Bu mektuplardan altısı neşredilmiştir.¹¹

Karal, Ali Efendi'ye Babiâli tarafından gönderilen talimatlarla ilgili vesikaları da neşretmiştir. Bu vesikalardan, Osmanlı Devleti'nin Ali Efendi'nin verdiği yanıltıcı bilgilere fazla itibar etmediğini, diğer kaynaklardan gelen haberler kanalıyla Fransızların Mısır'a asker çıkarma hâdisesini ve diğer hâdiseleri sıkı takip ettiğini anlıyoruz. Vesika VII'de

¹⁰ Ahmet Cevdet Paşa, Tarih-i Cevdet, III. Cilt, Üçdal Matbaası, İstanbul 1966, s. 526.

¹¹ Karal, Ord. Prof. Enver Ziya, Fransa-Mısır ve Osmanlı İmparatorluğu (1797-1802) Millî Mecmua Basım Evi, İstanbul 1938, Vesika I, s. 149-150, Vesika II, s. 153, Vesika IV, s. 158-159, Vesika VII, s. 176-177, Vesika IX, s. 178-187, Vesika XI, s. 188-190.

Fransızlar bir aydan beri İskenderiye'ye asker çıkarmış olduğu hâlde, Ali Efendi'nin onların Malta'ya çıktıklarından bahseden bilgiler verdiği görürüz. Bu mektup, III. Selim'i çok kızdıracak, kendi hattıyla "ne eşek herif imiş" şeklinde derkenar düşmesine sebep olacaktır. Biz bu raporları, tarihî muhteva taşıdığı için konumuz dışında tutuyoruz.

6 Eylül 1802'de İstanbul'a dönen Ali Efendi, diğer birçok meslektaş gibi bir sefaretname¹² kaleme almıştır. Bu sefaretname, padişaha hitaben yazılmış resmî bir rapor hüviyetindedir. Biz, muhtelif yazma ve basma nüshaları olan sefaretnamenin Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası'nda, Ahmet Refik tarafından tefrika edilen nüshasını esas aldık. Bu tefrikada Ahmet Refik, Sefaretname'nin Beyazid Veliyüddin Efendi Kütüphanesi'ndeki Cevdet Paşa kitapları arasında bulunan ve rik'a yazıyla yazılmış olup, yazılış tarihi belirtilmeyen nüshasıyla; İbnül Emin Mahmut Kemal Beyefendi'de bulunan ve güzel bir nesih yazı ile yazılmış bulunan ve tarih verilmemiş olan nüshalarından bahseder. Bu ikinci nüshada müstensihinin adı olan Mehmed Sadık Kethudazade ile M. 218 kaydı vardır. Ahmed Refik, bu kayda dayanarak bu nüshanın Sefaretname'nin yazıldığı tarihten kısa bir zaman sonra istinsah edildiğini söyler. Bir üçüncü nüsha, İskender Hoca Efendi'nin Cevdet Paşa'ninkinden istinsah ettirdiği nüshadır. Bu tefrikada, Cevdet Paşa nüshası esas alınmış ve İbnül Emin Mahmut Kemal nüshasıyla karşılaştırılmıştır. İbnül Emin nüshasında görülen bazı küçük farklar dipnotta gösterilmiştir. Ayrıca, özel isimler ve yer adlarının yazılış şekilleri de Ahmed Refik tarafından dipnotta verilmiştir.¹³

Ali Efendi, bu Sefaretname'sinde resmî görevleri, Fransa Dışişleri Bakanı Talleyrand'la olan münasebetleri, Osmanlı Devleti'nin kendisine

¹² Moralı Esseyyit Ali Efendi'nin Sefaretnamesi, Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası, Üçüncü sene, 13-17. cüzler, Matbaacılık Osmanlı Şirketi, 1912 (1328), Sayı 20, s. 1246-1259, sayı 21, s. 1333-1343, sayı 22, s. 1378-1390, sayı 23, s. 1458-1466, sayı 24, s. 1548-1560; Moralı Esseyyit Ali Efendi'nin Sefaretnamesi, Ahmet İhsan Matbaası, İstanbul 1329

Basmalar 1- İstanbul, Bayezit Veliyüddin Efendi Kütüphanesi, No: 69.

2- İstanbul, İbnülemin Mahmut Kemal Nüshası.

3- İstanbul, Fatih, Millet Kütüphanesi, Reşid Efendi, No. 630/5 (Varak 85-115).

¹³ Ahmet Refik Moralı, Esseyyit Ali Efendinin Sefaretnamesi Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası, Üçüncü sene 1328, Sayı 20, s. 1246.

verdiği talimatlar, resmî soru ve cevaplar faslına, Fransa'nın Toulon'da hazırladığı donanmanın nereye sefer yapacağını öğrenmek için pek çok resmî ve gayri resmî kapıyı çalısına, çırpınışlarına, ama her seferinde yanıltıldığına dair bilgi vermez. Resmî konularla ilgili bu bilgi vermeyiş, bütün sefaretnamelerde görülen genel bir durumdur. Elçiler, bu hususları devlet sırrı saymış, alenileştirmekten çekinmişlerdir. Aslında başka bir cihetten bakıldığında, Ali Efendi'nin elçilik vazifesi çok tantanalı başlayıp, büyük bir hüsrarla yaşanmış ve son bulmuş bir trajedidir. Elçi, Sefaretname'sinde Yedikule'de hapsedilen Fransız elçilik görevlilerine mûkabil, Paris'te mahsur kalışından, parasız bırakılışından, çektiği sıkıntılardan, personelinin başına açtığı problemlerden, ferdî meselelerinden de hiç bahsetmez. Padişaha takdim edilen böyle bir takrirden, bunlardan bahsetmenin, acı ve şikâyet dolu bir ifadeye yer vermenin, çok da yakışık almayacağı açıktır. Ne devrin şartları, ne bir sefaretnamenin niteliği, ne de Türk nesir adabı, böylesine samimî bir iç dökmeye izin vermez. Herşeyden önce bir hatıra, bir seyahatname özelliği taşısa da, bu kalem mahsûlü resmî bir rapor hüviyetindedir. Ayrıca, hem Devlet-i Aliyye, hem de Fransa nezdinde başarısız ve itibardan düşmüş bir konumda bulunan Ali Efendi'nin biraz da hesap vermek kaygısı taşıyan bu eserinde, işin başında pek çok korkuyu içinde barındırdığını tahmin etmek güç değildir.

Elçi, sade bir vatandaş rahatlığıyla dolaşır, her istediği şeyi kendi tabii şartları içinde görebilme şansına sahip değildir. O, kendisine gösterilenlere çok derinlemesine nüfuz edememiş olsa da, gözlemleri fazla sathî değildir. Ali Efendi, gördüklerini sebep-sonuç ilişkileriyle tahlile çalıştır. Tespit ve intibalarını aktarırken, fayda prensibini göz önünde bulundurmaya ihmal etmez. Mesela, Toulon'da gördüğü tersaneyi uzun uzadıya tasvir eder. Tersanenin birimlerini, bu birimlerin kullanımındaki pratik yapılanmayı, yeni icat edilmiş olan âletleri ve bunların işleyişini anlatır. Bu yeni teknikler sayesinde emekten ve zamandan tasarruf sağlandığını, işlerin sistematik bir biçimde yürüdüğünü, Osmanlı Deniz Kuvvetleri âmirali Hüseyin Paşa'ya teferruatlı bir biçimde yazarak anlatması, bu hususa bir delil teşkil eder. Tersanenin çalışma nizamı da dâhil bu konudaki her türlü bilgiyi, sıcağı sıcağına ilgili mercie ulaştırırken o, Türk tersaneciliğinde de aynı uygulamayı görmek isteyen reformist bir tavır içerisinde.

Ali Efendi'nin intibaları, başka dünyaları idrak eden Osmanlı'nın kendi beni'ne ve ülkesine farklı bir zaviyeden bakışını ihtiva eder. Elçi, mukayeseler yaparken, lehte ve aleyhte hükümler çıkarır. Tenkit eder. Dolaylı yoldan teklif ve tavsiyelerde bulunur. Fakat, bunları yaparken, Şark'ın o üstü kapalı müstağni tavrıyla konuşur. Elçinin iç tepkileri ile Sefaretname'ye yansıyanlar ne ölçüde paralellik arz ederler. Bu konuda bir fikir yürütmek kolay olmasa da, çoğu yerde paralel gitmediği tahmin edilebilir.

Elçi, Sefaretname'ye klâsik nesir üslûbuna uygun bir tarzda girer. Allah'a hamd, peygambere salâvat getirir. Padişah'a ve devlete karşı iyi dilek ve şükranlarını ifade eder. Şükran ve minnet duygularını ifade eden cümleleri Sefaretname boyunca sık sık tekrarlayan Ali Efendi, Devlet-i Aliyye düşmanlarına beddua etmeyi de ihmal etmez. Teşrifat cümleleriniz sayısı bir hayli kabanktır. Kendisinden “çâker-i kemûneleri” ve “kulunuz” diye, bahseder.

Elçi, İstanbul'dan yola çıktığı andan itibaren yolculuğunu anlatır. Güzergâhları, konaklama mahallerini, askerî ve mülkî erkânla şehrin ileri gelenleri tarafından karşılanış ve uğurlanışını dile getirir.

Elçinin gemisi önce Mesina'ya, sonra elli iki gün süren bir yolculuktan sonra Marsilya'ya varır. Ali Efendi, Marsilya'da 36 gün süren bir karantina-ya tabi tutulur. Veba salgınına karşı alınan bu tedbir, hiçbir ayırım gözetilmeden Fransa'ya gelen herkese uygulanır. Ali Efendi, kendisi için Osmanlı tarzı tefriş edilmiş bulunan, deniz manzaralı bir sarayda geçirdiği zaman içerisinde çok sıkılır. Elçi, mensubu ve temsilcisi olduğu devletten dolayı kendisini imtiyazlı bir konumda sayar. Bu sebepten karantinada bekletilmeyi bir hakaret olarak kabul eder ve incinir. Görevlilerin kendisini memnun etmek için gösterdikleri olağanüstü çabayı tabîî bir hak olarak görür. Fransa, elçisi Aubert du Bayet'in, Osmanlı topraklarında gördüğü âlicenap muamele ve hüsnü kabule denk düşecek bir biçimde cevap vermeye çalışır. Bunun için de karşılama, ağırlama ve uğurlama törenleriyle ilgili olarak titiz ve ayrıntılı bir rapor hazırlanır. Arşivler karıştırılarak, önceki dönemlerde Fransa'ya gelen geçici Türk elçilerine uygulanan programlar dikkate alınır. Neticede olabildiğince az masraf, bol gösteriş esasına dayalı bir protokol hazırlanır. Elçi, Marsilya, Avignon,

Valence, Vienne, Lyon, Mâcon, Chalon, Auton, Saulieu, Avillon, Auxerre, Joigny, Sens, Fontainebleau adlı yerleşim birimlerinde, şatafatlı törenlerle karşılanıp, çok özenli bir biçimde ağırlandıktan sonra, yine aynı ölçüde ihtişamlı törenlerle uğurlanır. Fransızlar, Ali Efendi'yi misafir ederken, iyi ev sahipliği yapma yarışına girerler. Gördüğü itibardan memnun kalan elçinin gururu okşanır.

Ali Efendi, İstanbul'dan ayrılışının 111. gününde Paris'e varır. Kendisine tahsis edilmiş olan Monaco konağına yerleşir. O sırada Fransa Dış İşleri Bakanı değişmiş, Talleyrand, bu göreve getirilmiştir. Talleyrand, en ince ayrıntıları hesaplanmış bir kabul töreni karamamesi hazırlamıştır. Ali Efendi, bu karamameyi okur ve gerekli gördüğü yerde değişiklikler yapılmasını talep eder. Elçi, büyük bir devletin temsilcisi olması hasebiyle mağrurdur. Farklılığının tebarüz ettirilmesini isterken, beklentilerini dayatan bir tutum içine girer. "Name-yi Hümâyun"ü takdim edeceği gün, "süvari alayı komutanı" yetkisindeki bir görevlinin gelerek, kendisini konağından alması hususunda ısrarlı olur. Bu isteğine itiraz edildiğinde ise, vaktiyle 28. Çelebi Mehmed'e uygulanan tarzı örnek gösterir. Yine karamamede yer alan, önce Dış İşleri Bakanı'nın makamına uğramak ve onunla birlikte Directoire'in meclisine varmak hususundaki maddeyi de itirazla karşılar ve doğrudan Louxemburg Sarayına gitme konusunda muhataplarını ikna eder. Talleyrand, elçinin teşrifat konusundaki diğer isteklerini de anlayışlı bir tavır sergileyerek tatbik sahasına koyar. Elçi, "nâme"yi teslim ettiği günün akşamı şerefine tertip edilen balonun diğer ülke elçilerine tertip edilmemiş olmasını bir övünme vesilesi sayar.

Elçi, ilk bir ay boyunca, "Paris'in kralı" olur. Türk tarzı giyim-kuşam modası yayılır. Ali Efendi'nin attığı her adım, havadis olarak gazetelere yansır.

Ali Efendi, kütüphanelere, müze, bahçe, tiyatro, rasathane ve saraylara davet edilir. Elçinin gittiği yerler, kendisini görmek isteyen Fransızlarla dolup taşar. Bu bahçelere eğlenmeye gelenlerin sayısı artar, ayrıca bilet fiyatları da yükselir. Bu şekilde elçi, bu tip yerleri işletenler için iyi bir kazanç kapısı olur. Ali Efendi, kütüphanelerin kadınlarla dolu oluşunu, kadınların erkeklerle birlikte dans edişini, kısacası hayatın bütün tezahürlerinde erkeklerin yanında aktif oluşlarını tuhaf karşılar.

Fransız sofra nizamı, tiyatro ve eğlence hayatına ve eğlenmeye düşkünlük yine Ali Efendi'nin kaleminde ifadesini bulur. Bir generalin cenaze merasimine katılır. Bu merasimi ince ince anlatırken, küçük gördüğünü de belirtir. Bu merasimi, Fransızların giyim-kuşam tarzını, öğrencilere diploma ve ödül verme merasimini bir ressam gözüyle tasvir eder. Bu tip uygulamaları “kâfirlerin kötü âdetleri üzere”, “eski Yunan taklit eden yanlış inanışları gereği” diyerek, sık sık tenkit eder. Öğrencileri, ilme ve sanata teşvik eden bu tip merasimlerin eski Yunan'dan kalma bir uygulama olduğunu söylerken, bunun fayda yerine zarar getireceğini de ifade eder. Eşit sayıda kadın ve erkek müzisyenlerden teşkil edilmiş korolar ve müzik tahsil edilen okullar da, Ali Efendi'nin değişik bulunduğu için, kayda değer saydığı gözlemlerindedir. Alışık olmadığı için org sesini “kar helvası gibi” tatsız bulur. Fransızların ellerini çırparak beğenme ve takdir duygularını belli etmeleri de elçiye farklı gelir. Piyade ve süvarilerin yarışmaları, araba atlarının yarıştırmaları gibi oyunları da gereksiz bulur. Yine eski Yunan'dan kaldığına inandığı kayak oyunu, müzikli eğlence ve balolar, Ali Efendi'nin “azap içinde kaldığı”, “mukarin-azar olduğu” hâlde beğenmiş taklidi yaptığı, gereksiz ve boş gördüğü uygulamalardır.

Versailles Sarayı'nı gezen Ali Efendi, bu sarayda gördüğü ve dikkate değer bulunduğu hususları etraflıca anlatır. Uzunluğu ve eni itibarıyla çok büyük olan aynalar ve saray tiyatrosu elçinin hayretini mucip olur. Bazı hususları “Çelebi Mehmed merhum yazmıştı” diyerek geçiştirir. Bu kalem tecrübesinde Ali Efendi'nin 28. Mehmet Çelebi'nin refakatinde yürüdüğü açıktır. Elçi, Versailles, büyük ve küçük Trianon, Saint Cloud gibi tarihî binaları, tarihî bilgiler dâhilinde, titiz bir dikkatle anlatır. O, mekân tasvirlerinde detaylara inmeyi, hangi birimin ne amaçla kullanıldığını söylemeyi sever. İnsan tasvirine rastlamadığımız, tefrişat konusunda da sadece çok az bilgi bulduğumuz bu sefaretnamede, bahçeler, bahçe tanzimleri, havuz ve fiskiyeler, değişiklik arz eden çok yüksek fiskiyeler, at kestanesi ağaçları ve bunların arz ettiği manzaranın güzelliği gibi hususlar, Ali Efendi'nin hayranlığını cezbetmiştir. O, ananevî Osmanlı tavrıyla her ne kadar duygularını çok net bir şekilde ortaya koymamış olsa da açık bir şekilde gördüklerinden etkilenmiştir.

Fransızlar, müzecilik ve koleksiyonculuk konularına meraklıdırlar. İlgi

sahaları sadece kendi ülkeleriyle sınırlı değildir. Değişik ülkelere ait tarih, tabiat ve mal varlıklarına da düşkündürler. Kütüphanelerinde, Arapça, Farsça ve Türkçe kitapları toplarlar. Silâh, taş, maden, kumaş ve para koleksiyonları, değişik ülkelerin bitki ve ağaçlarını ihtiva eden nebatat bahçeleri, Ali Efendi’de takdir duyguları uyandırır. O, takdir duygularını “kalem yazmaktan, dil ifadeden âcizdir”, “tabir olunmaz”, “bir şey söylenemez”, “vasfında kalem acz-ı beste rakamdır”, “aslında himmet edenlere hiç söz olmaz” mealindeki cümlelerle anlatır.

Rasathaneler, gittiği yerlerde gördüğü yeni teknik uygulamalar (sunî olarak yıldırım çaktırma gibi) Ali Efendi’nin beğenerek uzun uzun anlatmaya değer bulduğu hususlardır. Ali Efendi Lyon’da ziyaret ettiği hastahaneden inceden inceye bahsetmeye gerek görür. Hastahanenin işletmeciliği, hastalar, doktorlar ve diğer personel, tedavi şekli ve eczahane ile ilgili bilgiler teferruatlı bir şekilde beğenme duygularıyla birlikte verilir. Fakat elçi, Fransa’da şefkat ve merhametin bulunmadığını söyleyerek, hastayı tedavinin dahi parayla oluşunu tenkit eder.

İlim ve sanat erbabını himaye ve teşvik eden Fransız kralları, bu hususlara meraklıdır. Bu sebeple, bu uğurda malını ve ömrünü harcayan pekçok kimse bulunur. Ayrıca müzik, çiftçilik, hayvancılık gibi dallarda okulların açılmış olması elçiyi şaşırır. Ali Efendi, Fransız İhtilâlî’yle beraber krallık dönemine ait pek çok uygulamanın değiştiğini farkederek. Seneyi 365 gün kabul edip, otuzar günlük 12 aya bölen takvim uygulaması da yenidir.

Fransızlar eğlenceye, paraya ve boğazlarına düşkündürler. Pahalı zevkleri gelişmiştir. Su gibi para harcarlar. Refah seviyesi yüksektir. Fransa kralları, halıcılık, seramik, porselen, ayna, dericilik, saatçilik gibi konularda birçok işyerleri açmışlardır. Bu iş imkânları, halkın maddî hayatını kalkındırmış, ticareti canlandırmıştır. İş imkânlarının yanısıra, yollar emin ve düzgün olduğundan ulaşım kolaylaşmış, bu husus da ticareti teşvik eder olmuştur. Ayrıca, parayla konaklanan ve yolculuğu rahat ve zevkli bir hâle getiren mekanlar da yeni bir sektör oluşturmuştur. Seyahat edenlerden alınan paralar, yolların bakım ve onarım masraflarını karşıladığından, devlete bir yük getirmedikleri gibi, gelir temin eder. Yollarda hırsızlık, gasp gibi olaylar olmaz. Ali Efendi, iş kolları ve kolay taşımacılığa

dayanarak gelişen ticaret hayatına ve onun sağladığı refah seviyesine gıpta ile bakar. Bu konuda bilgiler verirken, “bizde de olsa” diyen bir yol gösterici tavır sezilir. Sözü, Osmanlı Devleti’ne getiren Ali Efendi, yolların güvenliğinin sağlanması ve kolay kolay değişmeyen kanunî düzenlemelerin yapılması hâlinde, bizde de benzer gelişmelerin yaşanabileceğinden bahseder.

Elçi, *directoire*’ler ile beş yüzler ve iki yüzellilikler meclisleri arasında ihtilâf olduğunu sezdiğinden, ihtiyatlı davranmış, uygun ortamın doğmasını bekleyerek, bu meclisleri ziyareti ertelemiştir. Nihayet ziyarete karar verip randevu saati geldiğinde de, her iki meclisin dış kapısında arabadan inip yürümek âdeti geçerli olduğu hâlde, Ali Efendi, binaların girişine kadar vasıtasıyla gelmiştir. Aslında hiçbir getirisi olmayan bu kural çiğnemeler, her ne kadar sırtını bir güce dayamanın yansıması olarak kabul edilse de, olgun bir tavır olarak görülemez.

Elçi, bu meclislerdeki madde görüşmelerini dinler ve anlatır. Bugünkü parlamento sisteminin uygulandığı bu meclislerde, madde teklifi, mutabık ve muhalif taraflar, karşılıklı itiraz ve tartışmalar ile ilgili hususlar detaylı bir biçimde anlatılır. Meclislerin ve beş *Directoire*’in genellikle kâğıt üzerinde kalan, çoğu zaman istismar ettikleri yetki paylaşımlarından bahsedilir. Elçi, geçmiş ve hâldeki idarî yapılanmayı pek çok yerde mukayese eder. Krallık dönemi ve ihtilâl sonrası Fransa’yı değerlendirmeye çalışır. Ali Efendi, burada geçerli olan uygulamayı yavaş işlediği ve zaman kaybına sebep olduğu için tenkit eder. Fransızlardan “nakş-ı bukalemun gibi” ifadesiyle bahsederken, onların kararsız tabiatlı olduğunu söyleyen elçi, *Directoire*’lerden bahsederken öfkesini bastıramaz. Onların duruma ve zamana göre değişken, kötü tabiatlı ve devlet işlerinden habersiz kimseler olduğunu söyler. Meclis mensupları da pek çok kötülüğe ve yoksuzluğa karışmışlardır. Bu kızgınlığın ve öfkenin altında, Fransa’nın, XVI. asırdan beri devamlı dostluk gördüğü Osmanlı Devleti’ne ait bir toprak parçası olan Mısır’a ansızın girişi vardır. Zira I. Françoise’in Charles Quint’e yenilip esir düşmesiyle annesi, Kanunî’den yardım istemiştir.¹⁴

¹⁴ Salis, Renzo Sertoli, Muhteşem Süleyman, Çev. Şerafettin Turan, Ankara Üniversitesi Basım Evi, 1963, s. 76-77.

Bu tarihten itibaren fasilasız olarak Fransa'ya yardım etmiştir. Son olarak da, Osmanlı Devleti, dolu anbarlarını Fransa halkına açmış, zor durumdaki Fransız gemilerine limanlarını sığınak yapmıştır. Uzun yıllar boyunca devam eden bütün bu destek ve yardımlara karşılık, minnet duyguları içinde olan Fransa'nın bir Osmanlı mülküne gizlice girişi anlaşılır ve affedilir bir durum değildir. Ayrıca elçi, resmî olarak bu hususta yazılı ve sözlü pekçok soru sormuş, her seferinde yalan ve yanlış cevaplarla aldatılmıştır.

Toulon'dan Mısır'a hareket eden Fransız donanmasının Sicilya, Malta gibi olmadık hedeflere doğru gidiyor olarak gösterilip, İskenderiye'ye çıkması, elçiyi çileden çıkarmıştır. Bir devletin, bir başka devlete, sonunda gerçeğin mutlaka ortaya çıkacağı bir konuda, bu şekilde yalan söylemesini Ali Efendi hazmedemez. Ayrıca Directoire yönetiminin Mısır Beylerine karşı oldukları için bu harekete giriştikleri ve Osmanlı Devleti ile dostluğu devam ettirmek istedikleri tarzındaki pek makul olmayan açıklamaları da Ali Efendi'yi üzer.

Sefaretname'nin bundan sonraki kısmı, Napoléon'un savaşlarıyla ve Fransa'nın yakın geçmişiyle alakalıdır. Bu yakın tarih hakkında bilgi verilirken, bu ülkenin bugünkü siyasi durumunun da genel bir değerlendirilmesi yapılmış olur. Directoire'lerin çok kuvvetli suçlamalara muhatap olarak azledikleri açıklanır. Otuz dört yaşlarında, harp sanatını bilen ve akıllıca bir kimse olan Bonaparte'in yaptığı işler ve savaşları anlatılır. Onun çevresinde akıl ve bilgi sahibi iyi danışmanlar vardır. O, Jakobinler ve diğer zararlıların kötü tesirlerinden ülkeyi kurtarmış, içte ve dışta barışı sağladığından Fransız halkının hoşnutluğunu kazanmıştır.

Burada Ali Efendi, murahhas olarak yaptığı barış görüşmelerinden ve bunun başarısız sonuçlarından hiç bahsetmez. Mısır meselesi sonuçlandığından dönmesine izin verildiğini söyler. Oysa, Ali Efendi, İstanbul'a dönmek için Fransa hükümetinden defalarca izin istediği hâlde, olumlu bir cevap alamamıştır.¹⁵

Memleketine geri dönmek için yola çıkan Ali Efendi, dönüş yolculuğundan kısaca bahseder. Viyana'da başvekil Kont Cobentzel, elçiye büyük yakınlık gösterir. Bu şehirde birkaç gün kalması konusunda ısrar

¹⁵ Ahmet Cevdet Paşa, Tarih-i Cevdet, Cilt VII, Üçdal Matbaası, Ankara 1974, s. 175.

eder. Beş yıl, sekiz aydan beri gurbette olan Ali Efendi, her ne kadar istemese de, havaların çok sıcak olması sebebiyle, bu teklifi çaresiz kabul eder. İmparatorluk sarayını ve müzeyi gezer. Eskiden kalmış taş, ağaç gibi pek çok nesnenin özel salonlarda teşhir edildiği bu müzeyi beğenmez. Önemli ziyaretçiler için tanzim edilen altın kaplı müze defterine Türkçe ve Fransızca olarak adını ve mesleğini yazar. Viyana, Macaristan, Erdel, Bükreş yoluyla Silistre'ye gelir. Silistre'de çoktan beri hasret olduğu cami ve minareleri görmekten duyduğu memnuniyeti dile getirir. Ali Efendi, Varna iskelesinden itibaren sekiz gün süren bir yolculuktan sonra İstanbul'a varır.

Ali Efendi'nin elçilik serüvenine genel olarak bakıldığında bütün iyi niyet ve gayretine rağmen çok da başarılı olduğunu söylenemez. Evvelâ tecrübe yenidir. Ne Osmanlı'nın, ne de herhangi bir temsilcisinin arkasında yürüyeceği modeller yoktur. Elçi, muhataplarını yeterince tanımaz. Onların siyasî hesaplarından, Osmanlı'yı ve Osmanlı'nın iç işlerini ne kadar iyi takip ettiğinden haberdar değildir. Oysa, muhatapları şuurlu bir biçimde Osmanlı'yı derin bir mercek altına almışlar, zaaf ve noksanlarını, olumlu ve üstün taraflarıyla değerlendirmeye tabi tutmuşlardır. Osmanlı üzerinde hesaplar yapmış, geleceğe dair plan ve projeler hazırlamışlardır. Napoléon İmparatorluğun yirmibeş yıl daha yaşayamayacağını düşünür ve dağılması muhtemel topraklar üzerinde hesap-kitap işine girer. Bu yakından takibin derecesini Napoléon'un Osmanlı geçici elçisi Âmedi Galib Efendi'yle olan sohbetinden rahatlıkla çıkarabiliriz.¹⁶

III. Selim'in hususî askerinin olmayışı, cuma selamlığı dışında halkın arasına karışmayı, ülkeyi dolaşıp problemleri yerinde ve yakından görmesi gerektiği hususu, savaşlarda orduyu kumanda etmeyişi, sarayda yeniçerilerle ilgili dedikodular, Napoléon'un bilgisi dâhilindedir.

Osmanlı, ne Avrupa'lıyı, ne de dünyanın genel gidişini inceden inceye bilmek ve anlamak gereğini duymamıştır. Biraz da kendisine çok güvenmenin verdiği bu tenezzülsüzlüğün zaman içinde ne kadar aleyhte işleyeceği görülecektir.

¹⁶ Gürsoy, Doç. Dr. Belkıs Altunış, Amedi Galip Efendi Sefaretnamesi, Erdem, C. 9, Sayı 27, Türk Tarih Kurumu Basım Evi, Ankara 1997, s. 924-925.

Babiâli ile elçi arasında seri ve pratik bir haberleşme sistemi de mevcut değildir. O, Fransa'nın siyasî aktüalitesini, gelişen olayları hükûmetine günü gününe bildirip, devletini yönlendirme konusunda âciz kalır. Babiâli de gerekli emir ve talimatları anında ulaştırıp, değişen şartlara göre uygun tavır geliştirme konusunda yeterince etkili olamaz. Paris-İstanbul arasında karayolu ile iletişim hem güvensizdir, hem de çok ağır işler. Deniz yoluyla haberleşme ise çok pahalı olmakla kalmayıp, İngiliz tehdidi altındadır. Elçi, başı sıkıştığında, gerektiğinde onay alamaz. Ali Efendi, iyi Fransızca bilmez; iyi danışmanları, güvenilir tercümanları da yoktur. Tercümanlarından Codrica, Talleyrand hesabına çalışan bir casus olmuş; Manolaki ise, çok büyük borçlar yaptıktan sonra Ali Efendi'yi terkederek, Fransız vatandaşlığına geçmiştir.

Bütün bunların üstüne elçi, Talleyrand gibi kurnaz ve kaypak bir muhatapla karşı karşıya kalmıştır. Ali Efendi, hâlin icabına ve çıkar hesaplarına göre, durmadan değişen, bu dalgalı ve ilkesiz tabiatı, bir türlü anlayıp gerçek yerine oturtamaz. Talleyrand'ın Fransa'nın Mısır'a asker çıkarılması hususundaki yalanlarını affedemezse de, onun sırf geleceği düşünerek attığı her adımda hesaplı ve her adımı menfaate tahvil etmesini bilen yapısı karşısında yumuşayarak, ona her seferinde zihninde bir kredi açar. Ali Efendi, göz hapsinde tutulduğu zaman içinde Talleyrand'dan gördüğü yardımları yine iyi niyetle yorumlar. Ali Efendi, Fransa'daki idarî yapılanmayı, ticarî gelişmeleri, sanat, ilim ve teknik hayatı, müzik, çiftçilik, hayvancılık gibi sahalarda dâhi okullaşmayı, Kraliyet dönemi ve ihtilâl sonrası Fransa'ya ait gözlem ve bilgileri, tarihî hususları ve savaşları, tiyatroları anlatır. Fransız halkının yaşama biçimi, âdetleri, refah seviyesi, eğlence hayatı elçiyi etkiler. Ali Efendi, gördüğü her iyi şeyi vatanına da taşımak isteyen bir zihniyet içindedir. Yenileşme tarihimiz¹⁷ içinde önemli bir yer arzeden Sefaretname'lerin pek çoğunda rastlandığı gibi elçi,

¹⁷ Kuran, Ercüment, Türkiye'nin Batılılaşmasında Osmanlı Daimî Elçiliklerinin Rolü, VI. Türk Tarih Kongresi, 20-26 Ekim 1961, Kongreye Sunulan Bildiriler, Türk Tarih Kurumu Basım Evi, Ankara 1967, s. 489-496; Kuran, Ercüment, Osmanlı Türkleri'nin Batı'yı Algılamaları, (1839'a kadar) Türk Yurdu, Aralık 1999-Ocak 2000, Sayı: 148-149, s. 37-39; Tanpınar, Ahmet Hamdi, XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi, İstanbul 1967, s. 54-55.

müşahadelerini dışı yansıyan unsurlarıyla tek tek resmeden bir üslûpla bize anlatırken, meselenin topyekün bir medeniyet hâdisesi olduğu gerçeğini gözardı edecektir.

Fakat yine de bu sefaretnameler, ilk pencereler Batı'ya açılan ilk yazılı belgeler olmak hasebiyle çok önemlidirler. Şehir mimarisinden ilmi ve teknik gelişmelere, sanat ve zanaat okullarından, fabrikalaşmaya ağaç ve bitki çeşitlerinden bahçe tanzimine, ülke yönetiminden halkın yaşayış tarzına ve zenginliğine, ticarî hayatın gelişmişliğinden iş imkânlarına kadar pek çok hususu bünyesinde barındıran dolaylı teklifler manzumeni mesabenindedir. Canlı bir müşahidin kaleminde ifadesini bulan bu bilgiler, bizde hiç değilse zihinlerde bir istifham ve sorgulamanın uyanmasına ve kaçınılmaz olan yenileşme zaruretinin fikir plânında olsun mayalanmaya başlamasına vesile olacaktır. Tarih, bu tekliflerin zaman içinde kademeli ve parça parça olarak kuvveden file çıktığına şahitlik edecektir. Osmanlı tavrı değiştirme teşebbüsünde bu önüne konmuş olan canlı modellerin arkasında yürüyecektir.

Kaynakça

Ahmet Cevdet Paşa, Tarih-i Cevdet, VI. Cilt, Üçdal Matbaası, İstanbul 1966, s. 526, VII. Cilt, s. 175.

Babinger, Franz, Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri, Çev: Prof. Dr. Coşkun Üçok, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992, s. 360.

Herbette Maurice, Fransa'da İlk Daimî Türk Elçisi, Morali Esseyit Ali Efendi (1797-1802), Pera Yayınları, İstanbul 1997.

İstanbul Kütüphaneleri Tarih-Coğrafya Yazmaları Kataloğu, Maarif Matbaası, İstanbul 1943, s. 762.

Karal, Enver Ziya, Fransa, Mısır ve Osmanlı İmparatorluğu (1797-1802), İstanbul 1938, s. 149-150-151-158-159, 176-177, 178-187.

Karal, Enver Ziya, Osmanlı Tarihi, V. Cilt, Ankara 1983, s. 30-31-45-48, 80-84.

Karal, Enver Ziya, Selim III'ün Hatt-ı Hümayunları -Nizam-ı Cedid- (1789-1807), TTK Basımevi, Ankara 1988, s. 177-179.

Koçu, Reşat Ekrem, İstanbul Ansiklopedisi, Cilt II, İstanbul 1359, s. 653-656.

Kuran, Ercümen, Avrupa'da Osmanlı İkamet Elçiliklerinin Kuruluşu ve İlk Elçilerin Siyasî Faaliyetleri (1793-1821), Ankara 1988, s. 25-35.

Unat, Faik Reşat, Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri, Ankara 1992, s. 179-181.

O.M., III. Cilt, s. 190.

S.O., III/554.

T.A., II. cilt, s. 85

SADELEŐTİRİLMİŐ METİN

Allah'a hamd eden, Peygambere salâvat getiren satırlarla Sefaretnamesi'ne başlayan Ali Efendi; Osmanlı Devleti'nin sefiri olarak 1797 senesi ramazanının 27. gününe rastlayan Mart'ın 15'inde cumartesi günü kiralanmış olan bir gemiyle İstanbul'dan yola çıkar. Gemi, Sultaniye Kalesi yakınında bulunan Mağara Burnu'nda demir atar. Bu yerde iki gün kalınarak, yiyecek tedarik edilir. Ramazan bitmek üzeredir. Mevsim de bahar olduğundan gemicilerin büyük fırtına dedikleri rüzgârdan korkulur. Bu arada lodos da çıktığından, şevvalin beşinci gününe kadar burada kalınır. Uygun rüzgârın esmesi ile bu yerden ayrılırken, üç top atışıyla uğurlanılır. Rüzgâr umulduğu gibi esmediğinden Selvilik adlı mahalde Tekye taraflarında üç gün mola verilir. Ertesi gün şiddetli yağmurlarla birlikte fırtına çıkar. Kaptan, bu yerde durmayı uygun bulmaz. Bu yere paralel olan Berber limanına varılır. İki gün, iki gece süren şiddetli fırtınada lodosa karşı açık olan bu limandaki dalgalar, tahammül sınırını aştığından, tekrar Mağara Burnu'na geri dönülerek, orada üç gün kalınır. Elverişli rüzgârın çıktığı şevvalin 13. günü hareket edildiğinde de, gece ve gündüz dağ gibi büyük dalgalarla uğraşılır. Akdeniz adalarından Andros ve Eğriboz hizasına varılır. Rüzgârın şiddetlenmesiyle geminin altındaki önemli bir parçanın kırılması, gemicilerin korku ve hayretine sebep olur. Büyük meşakkatlerle yolu değiştirerek, Atina taraflarındaki eski bir limana sığınıp, iki gün orada kalırlar. Rüzgâr, sakinleşir ve kırılan parça tamir edilir. Şevvalin 16. günü buradan hareket edilir. Üç gün sonra seher vakti Mora Adası'nda bulunan Modon kalesi önüne ulaşılır. Üç gün sonra buradan hareketle sekiz günde İtalya'ya varılır. Sultan Süleyman Han zamanında Batı Cezayir taraflarında görülen din mücahitleri, bu yere Poliyayka demişlerdir. Haritalarda çizmeye benzetilen Calabria eyaleti yakınlarına ulaşılır. Pek çok sıkıntı çekilerek Sicilya Adası'na ait bulunan Mesina'ya varılır. Su almak için bir gün kalıp, ertesi günü hareket kararlaştırılmış iken; aniden şiddetli rüzgârlar çıktığından, hava açıncaya kadar beklenilir. Mesina, Sicilya

Adası'na yedi yüz mil uzaklıktadır. Sahillerinden volkanik dağlar, özellikle de, zirvesi ve etekleri karla kaplı olan Etna adlı yüksek dağ görülür. Nisan ayının gelmesiyle adanın hava sıcaklığı Arabistan'a yakinken Etna'nın zirvesinde, bir büyük harman yeri kadar olan kısmın karla kaplı ve dumanlı olduğu dikkati çeker. Dağ, geceleri de ateş saçar. Anlatıldığına ve görüldüğüne göre, bu civarda bu şekilde üç yanar dağ vardır. Bunlardan biri Sicilya'da olan Etna'dır. Diğer adanın güneyine kırk mil mesafede olan Stromboli adıyla bilinen bir dağ olup, son seferinde Ali Efendi tarafından görülmüştür. Üçüncüsü Sicilyateyn Kralı'nın başşehri olan Napoli'de bulunur. Gündüzleri üçünden de aynı anda sis yükselir. Geceleri ateşin ve bazen de sesin aynı ölçü, saat ve dakikada ortaya çıktığı görülür. Mesina, Calabria'ya deniz yönüyle yakındır. Kıyıları Boğaziçi gibi olup, ancak akıntısı med ve cezir ile 24 defa değiştiğinden geçen gemilerin kaptanları çok sıkıntı çeker ve bir kılavuza ihtiyaç duyarlar. Bu havalide, volkanik dağlar sebebiyle fırtına, yağmur ve zelzeleye volkanik dağlar sebebiyle çok sık rastlanılır. Mesina Limanı'na varıldığında görevliler gelerek "Hoşgeldiniz" derler. Osmanlı Devleti ve Sicilyateyn arasındaki dostluğa hürmeten on iki adet top atarlar. Ali Efendi, gemisinden attığı beş topla, on iki topa karşılık vermiş olur. Mesina, güzel ve iç açıcı bir şehirdir. Nehirleri bol, bahçeleri çok, meyveleri çeşit çeşit olup, mamur sayılabilir. On üç sene önce şiddetli bir zelzeleye uğradığından, binaları yıkılmıştır. Özellikle deniz kenarında olan binalar, önemli ölçüde hasar görmüştür. Şehrin birçok yeri harabe hâlinindedir. Mesina, ormanlı tepeler içinde kurulmuş olduğundan, kıyılarda pelenka şeklindeki kalelerle, tepelerde ise burç ve kuleler ile korunur. Ancak, çok sağlam olmayan kaleleri dağınık olmakla beraber, gerektiği zaman birbirine yardım edecek durumdadırlar. Kalenin kumandanı, yaşlı bir ceneral olup, şekerleme ve çiçekten başka, mevsimsiz (yani nisan ayında) taze üzüm, kavun, kiraz, nar, elma, armut ve değişik meyveler göndererek, ikramda bulunur. İstanbul'dan gemi ile gelen kimselerle kırk günden önce görüşülmediği hâlde, ceneral, Ali Efendi ile görüşmek ister. Ali Efendi için şehrin dışında bulunan bir ev boşaltılmıştır. Ceneral şehrin ileri gelenleriyle birlikte, elçiyi ziyarete gelir. Osmanlı Devleti'ni iyilik ve ihsanlarına teşekkür edip, minnettarlık hislerinden bahisle; bundan önce, elli beş tarihi sırasında

Osmanlı ve Sicilyateyn arasında barış görüşmesi yapmak için İstanbul'dan gelen Küçük Hüseyin Efendi'nin maiyetiyle birlikte Messina'dan geçmişti olduğunu dile getirir. Dostluğu artırma hususlarında sohbetler edilir. Ali Efendi, cenerele on miskal ıtır ile yüz dirhem kadar ot hediye eder. Messina'da su almak için bir gün kalınacakken, şiddetli rüzgâr ve yağmur sebebiyle dokuz gün kalınır. Havanın açması ve uygun rüzgârın çıkmasıyla hareket edilerek, Stromboli Adası'nın yanından geçilir. Taşlık olan adanın görünüşü heybetlidir. Adada, iki büyükçe köy bulunur. Halkı, yanardağın şiddet ve gürültüsüne alışkın olup; balıkçılıkla geçinir. Sonra, Sardunya'yı ve bitişğinde bulunan kavgalı Korsika adalarını uzaktan seyredip, geçerler. Korsika Adası boğazlarından geçen ve Ali Efendi'nin gemisine yönelen bir Cezayir fırkateyni görülür. Ali Efendi'nin gemisinden Osmanlı sancağı açıldığında, Cezayirli, gemi kaptanını telefonla fırkateyne davet ederler. Bu teklif, gemi kayıklarının kısa zamanda denize indirilemeyeceği ifade edilerek, reddedilir. Savaşçı ve apiko olduklarından Cezayirli istedikleri takdirde gemiye gelmeleri telefonla teklif edilir. Hemen arkasından Cezayir yazıcı ve reislerinden birkaç kişi gelerek, "hoş geldiniz" derler. Bu manada fırkateynden top atmak gerekirse de, "biz av gözlediğimizden top sesinin gürültüsüyle avımızı kaçıırız" diyerek özür dilerler. Ancak iki saat kadar bekleme hedefe varmayı geciktirdiğinden, sıkıntıya sebep olmuştur. Dokuz günde Arabî ayların 11'inin on sekizinci Pazartesi günü Marsilya şehrinin karantina limanına varılır. Yedi adet selâm topu atılır. Bu liman Marsilya'ya uzakçadır. Halk ve subaylar bu gelişten habersizdirler. Liman bekçisi özel bir kayıkla durumu derhâl subaylara bildirir. Birkaç saat sonra, birkaç kişi gelerek, varış günlerinden habersiz olduklarını beyanla özür dileyerek "hoş geldiniz" derler. Birkaç gün önce Fransa devlet başkanından aldıkları yazılı uyarı gereğince karantina dairesini tamir ettirdiklerini, henüz döşenmesi eksik ise de, ertesi güne kadar tamamlanacağını söylerler. Yola çıkıldığından Marsilya'ya varıncaya kadar geçen elli iki gün zarfında, zamanı genellikle gemide geçiren Ali Efendi, denizden ve gemiden bıkmıştır. Fransızlar hastalık taşırlar korkusuyla, İslâm ülkelerinden gelen kimseleri 40-50 gün kadar karantinada tutarlar. Fransızlar, bir askerin çaldığı bir parça kumaştan yayılan hastalıkla yetmiş bin kişinin öldüğüne inanmışlardır. Bu sebepten sağlam ve değişmeyen kuralları olan düzenli bir karantina teşkilâtı

kurulmuştur. Şehrin ileri gelenlerinden 36 kişi nöbetleşe bu usulü uygulamaya azamî derecede dikkat ederler ve bu hususta hatır gönül aramazlar. Bir an önce karantinaya girmek iyi olur düşüncesiyle Ali Efendi, bu hapse çaresiz razı olur. Şahsî işlerde kullanmak için alınan iki denk pamuktan ve gemiye gelen Cezayirlilerden çekinilerek, 28 güne 8 gün daha eklenir ve elçi, 36 gün ikamete mecbur tutulur. Ali Efendi, kayığa bindirilerek karantina binasına götürülür. Marsilya kalelerinin karşı tarafına varıldığında, kırk top atılarak, kutlama ve hoş geldiniz merasimi icra edilir. Karantina binası birçok mahzen ve daireden ibarettir. Dört tarafı iki kat kargir duvar ile çevrili olup, herhangi bir kale konumundadır. İç kısmında çeşitli avlular bulunur. Bu büyük binada beş, altı yerde şadırvan ve havuzlu çeşmeler yer alır. Vaktiyle Fransa, Osmanlı Devleti'yle önemli ölçüde ticaret yapmıştır. Bir keresinde satın alınan otuz altı denk pamuk gelmiş ve bu karantina binasına yerleştirilmiştir. Fransızlar bunu dile getirerek, karantina binasının büyüklüğü ile iftihar ederler. İçinde bulunan hamal ve hizmetlilerin dışında buraya kimse giremez. Hatta eski Nemçe imparatoru Jozef'in, Marsilya'yı ziyaret ettiğinde karantinayı da görmek istediği fakat âdetlerine muhalif olduğu gerekçesiyle bu isteğinin reddedildiği rivayet edilir. Ali Efendi, karantinanın kendisi için tamir edilen ve Osmanlı tarzı döşenen ferah dairesine yerleşir. Ertesi gün, şehrin ileri gelenleri ile nezaret görevlileri, şekerleme, meyve ve çiçek gibi hediyelerle gelerek, uzaktan hâl, hatır sorup, durumun icabına göre sohbet ederler. Karantina binası iki tarafı deniz olan, güzel bir yerdir. Gelip geçen kayık ve gemilerle, şehrin dışında kalan ev ve bahçelerin seyri sayesinde hoşça vakit geçirilir. Şehir halkı balığı sever. Fransızlar boğazına düşkün bir millet olduğundan uygun havalarda, şehir önünde bulunan denizde birkaç yüz balıkçı kayığı toplanır. Bu durum, senede bir defa uskumru mevsiminde Tophane önünde toplanan kayıkları hatırlatır. Karantinada bulunuşunun on beşinci günü bir ara şehrin subayları ve ileri gelenleri hoşça vakit geçirtmek maksadıyla âdetlerin dışına çıktıklarını söyleyerek, Ali Efendi'yi ziyarete gelirler. Kutusuna dokunmadan enfiyesinden çekerler. 36 gün bitip, şehre nakil gerektiğinde, eşyalar Fransa Devlet Başkanı tarafından hazırlatılan yol arabalarına yüklenir. Kalan eşya doğrudan Paris'e gönderilmiştir. Arabî ayların 23. günü şehre girileceğinden görevlilerden bazıları Ali Efendi'nin yanına

gelerek, ertesi gün karantina önünde hazır olan arabaya binilerek şehrin kapısına varılacağını söylediler. Kapıda arabadan inilerek karşılamaya gelen vekiller ve başkanlar ile beraber şehre girileceği ifade edilir. Ali Efendi, mazeret beyanı ile bu teklifi reddeder. Muhatapları önceleri gelen kral ve kralzadelere de böyle davranmış olduklarını belirterek bu hususta ısrar ederler. Ali Efendi, Osmanlı Devleti elçisi olması hasebiyle yürüyerek şehre giremeyeceğini söyleyerek, bu teklifi kesin bir şekilde reddeder. Bu isteğe çaresiz razı olan ilgililer, arabalarına binmek için Ali Efendi'den izin istediklerinde elçi, bu talebi memnuniyetle karşılar. Ali Efendi, Fransızların mizacen bukalemun gibi olduğunu ve bilmeyerek ısrar ettiklerini düşünür. Elçi, şayet Marsilya'da arabadan inip yürüyerek, şehre girmiş olsa, bu hâlin Paris'e kadar uğranılan her yerde tekrarlanacağından gayet çirkin bir durum yaratacağını ve Paris'teki gerekli karşılama merasimine de sekte vurmuş olacağını düşünür. Ali Efendi, Osmanlı Devleti'nin şanına uygun hareket etmeyi başardığı için Allah'a şükreder. Kararlaştırılan günde eşyalar erkenden Paris'e doğru yola çıkarılır. Ali Efendi, harekete hazır olup, beklemede iken, karantina yetkilileri gelip, kurallara uygun hareket ettiği için elçiye teşekkür ederler. Karantina başkanının davetine uyularak, binanın içinde bulunan başkana ait olan daireye geçilir. Elçi'ye kahve ve şeker ikram ederler. Şehrin cenerali, eyalet başkanı, içişleri nazırı ve vekiller karşılama için gelecek dostluk gösterirler. Karşılama heyeti resmî elbiseler içindedir. Ali Efendi, Osmanlı Devleti'nin şanına lâyık olarak mevsimine uygun altın harçlı kerrake giyer. Kapıda hazır bulunan arabaya binileceği sırada heyetteki vekillerden biri cebinden bir kâğıt çıkarır ve yüksek sesle okur. Osmanlı Devleti ve Fransa arasındaki sağlam dostluk ilişkilerinden, Ali Efendi'nin bu ilişkileri kuvvetlendireceğinden uzun uzadıya bahseder. Tercüman bu konuşmaları Türkçeye çevirerek, orada bulunanlara dinletir. Sonra arabalara binilerek, Marsilya'ya yönelir. Sokakları dolduran halk, Ali Efendi'yi görmekten çok memnun olmuştur. Marsilyalılar, kendi dilleriyle Osmanlı Devleti'nin bekası için dua eder ve Ali Efendi'yi "hoş geldiniz" deme makamında alkışlarlar. Fransızlar, eskiden beri bir şeyi beğenip güzel buldukları vakit, konuşma dışında alkışlamak âdetindedirler. Hazırlanan konağın mesafesi bir çeyrek bile değilken, kalabalık sebebiyle bir saatte güçlkle varılır.

Kalabalıktan rahatsız olan Ali Efendi, Fransızları memnun etmek için bu durumdan hoşnut görünür. Osmanlı Devleti'nin şanı Avrupa'da yaygın olup, Avrupalılar az bir ihtişam gördüklerinde şaşkınlık gösterirler. Ali Efendi, o gün tepesi elmaslıca bir bıçak takmıştır. Gazeteler, elçinin elbiselerinin elmasla süslü olduğunu yazarlar. İkindiden sonra seksen vekil, ceneral ve diğer ileri gelenlerle birlikte yemek yenir. Elçi, akşam yaklaştığında heyetin ricasını kırmayarak tiyatroya gider. Oyun ve dansları seyredip, geri döner. Plânlandığı üzere beş gün Marsilya'da kalan Ali Efendi, gündüzleri bahçe ve bostan gezip, geceleri balo ve tiyatrolarda vakit geçirir. Beşinci gün Toulon'a gidileceğinden, Fransa Devlet Başkanı tarafından kiralanmış olan arabalara binilerek, bir günde bu şehre varılır. Yol boyunca subaylar askerleriyle birlikte oldukları hâlde, Ali Efendi'yi karşılarlar. Toulon'a yaklaşıldığında eyalet başkanı ve vekiller, kafileyi karşılayarak önlerine düşerler. Kale kapısına yaklaşıldığında kalenin burç ve tabyaları ile donanma gemilerinden iki yüz kadar top atılarak şenlik yapılır. Hazırlanan konağın avlusunda amiral yani, baş kaptan, diğer ceneraller ve tersane işlerinden sorumlu ihtiyar Grognard, tarafından karşılanırlar. Hoşgeldiniz makamında okunan bir yazıya, Ali Efendi mukabele eder. Yukarı çıkılıp, biraz dinlenen elçiye, yemeğin hazır olduğu haber verilir. Orada bulunan heyet ile birlikte yemek yenilir. Ali Efendi'nin yorgunluğu sebebiyle kalabalık dağılır. Ertesi gün, elçi, tezgâhta indirilmeye hazır bekleyen bir fırkateyni görmeye götürülür. Tersanede mahşerî bir kalabalık vardır. Ali Efendi, fırkateyni önce tezgâhta görür ve gemi yapımına mahsus âletler hakkında bilgi alır. Elçi için köşke benzeyen yeni bir yer inşa edilmiştir. Burası, Ali Efendi'yi görmeye gelen Toulon'un kibar kadınlarıyla doludur. Yerleştirilen bir sandalyeye oturduğunda, tersane subayları ve baş mimar, fırkateynin yanından ayrılıp, elçinin yanına gelerek dostluk gösterirler. Fırkateynin indirilmesi hususunda fikrini sorarlar. Elçi, memnuniyet göstererek, uygun cevabı verir. Gayet yavaş bir şekilde her bir taraftan birer payende kesip, ayırırlar. Birkaç dakika geçtiğinde yine iki payende keserler. Payendelere bağlı olan halat, birkaç defa da kesilir ve fırkateyn kolaylıkla denize indirilir. Tersaneyi geçip, halathaneye varılır. Halat yapmak için icad edilen sanayi çeşitleri ile az emek sarfederek çok iş görmeyi sağlamadaki dikkat ve özenleri takdire değerdir. Tersane

müdüğü olan Grogard, Müslüman tüccarlara yardım edışıyle, Osmanlı Devleti ve İslâm ülkelerine olan muhabbeti ile tanınan yaşlı bir kimsedir. Ali Efendi'ye olan ikramı, şehrin ileri gelenleri arasında ihtilâf doğuracağından, aralarında bu çeşit dedikodu olmaması için, Grogard, kendi evini Ali Efendi için boşaltır ve giriş kapısının yukarısına celî yazı ile "bu konak Devlet-i aliyye elçisinin konağıdır" diyen bir ibare asar. İkranda kusur etmez. Ceneralin, Osmanlı Devleti sancağını asmaya herkesi razı ettiği gözlenir. Ertesi gün Ali Efendi, deniz kenarında olan kaleleri ve Akdeniz'e gitmeye hazırlanmış donanma gemilerini görmek maksadıyla padişah donanması kayıklarına benzeyen süslü bir kayığa bindirilir. Tersaneden, açıkta rüzgâr bekleyen gemiler ve kalelerden; 596 adet top atıldığını, Ali Efendi'nin meraksız hizmetlilerinden biri sayar. Donanma gemileri yanına varıldığında amiraline uzaktan selâm verilir. O da bindiği kalyonun bütün toplarını atarak selâma karşılıklıta bulunur. Sonra kenara çekilerek hazır bekleyen arabalara binilir ve Toulon Limanı'nın boğazını koruyan kaleye gidilir. Varıldığında, burç ve duvarlarından ikiyüz adet top atılır. Bu kale birbiri içine geçmiş iki sağlam kale şeklindedir. Kale subayları Ali Efendi'ye ikramen ne kadar topları varsa hepsini atarlar. Yerin altını, gizli ve açık bütün mekânları gezdikten sonra, kara askerî ceneralinin isteğine uyularak talim meydanına varılır. Ali Efendi, süvari ve piyade talimini seyrettikten sonra, ziyafete davet edilir. Fransız müziği eşliğinde iki saat kadar yenilen yemek elçiyi sıkır. Sonra, deniz kenarına gidilir. Yunan'dan kalma bir kayık oyunu seyredilir. Şöyle ki, gösterişli bir kayığın baş tarafında eli gönderli bir adam bulunur. Karşılığındaki bir kayıkta da eli gönderli bir adam vardır. Kayıklar yanaştığında baştaki adamlar gönderleriyle birbirlerine vururlar. Gönderi suya düşen, kararlaştırılan bahşişten mahrum kalır. Bu şekilde yedi, sekiz kayık ile bahsedilen oyun oynanır. Ali Efendi, bu oyunu son derece zevksiz bulduğu hâlde, soranlara hoşlandığı yolunda cevap verdiğinden, muhatapları mutluluk duyarlar. Oyun bittiğinde, misafir olunan haneye geri dönülür. Ertesi gün Grogard refakatinde, deniz havuzu ve tersanenin diğer kısımları gezilir. Bahsi geçen havuzun inşasında kullanılan birçok teknik ve tuhaf uygulamaları anlatmak mümkün değildir. Osmanlı Devleti'nde sahip olduğu nüfuzu kullanan elçi, havuz hakkındaki bilgileri kaptan-ı derya Hüseyin Paşa hazretlerine arz

ve takdim eder. Havuzu görenler, havuzda ne, nasıldır demeye gerek duymazlar. Havuzun çok güzel ve mükemmel olduğu riyasız olarak söylenebilir. Tersane dörtgen şeklinde küçük bir denizin içine yapılmıştır. Bir tarafı zindan, bir tarafı kalyon harp malzemesi konulacak mahzenlerle, tophanenin ahşapla ilgili işyerleri ve tezgahları, malzeme ve silâh koyma yerleri, diğer tarafı, tersane hizmetlilerinin çalıştıkları alanlar olup; asıl liman bahçedeki bu küçük denizdir. Kışları kalyonları buraya naklederek, harp malzemelerini belli bir mahzene koyarlar. Donanmanın çıkması gerektiğinde her kalyonu, kendi mahzeninin kenarına getirip, raptederek, donanmasını yerleştirirler. Bir kalyonun takımının bir diğerine karıştırılmadığını söylerler. Adı geçen küçük denizde bir kalyonun geçebileceği ölçüde bir boğaz vardır ve o yere bir kapı konmuştur. Tabii bir havuz konumundadır. Tersanede kundak ve tekerlek yapımı; çarklar ve icat olunan âletler vasıtasıyla kolaylıkla gerçekleştirilir. Tekerleğe dingil geçirmek için delinen yeri bir adam, çarkla beş dakikada başkasının düzeltmesine ihtiyaç duyulmayacak bir düzgünlükte açar. Tekerlek demirhaneye nakledilir ve orada demirini gerektiği gibi yerine koyarlar. Bu şekilde bir kimsenin bir günde kaç tekerlek delebileceğini ifadeye gerek yoktur. Top hartuclarını ağaçtan yaparlar. Çıkrıkta ince kavuk kalıbı gibi şekillendikten sonra, çarka koyup döndürdüklerinde birbiri içinde üç parça hartuc kalıbı ortaya çıkar. Ancak bir tarafının bitişik olması sebebiyle çarkın burgusunu dışarı çıkarıp, değiştirip, kalemtraş gibi zor ve eğik bir âlet yerleştirirler. Çark döndükçe adı geçen hartuc kalıpları birbirinden ayrılır. Bu çarkın yeni icat olduğunu ve başkalarına göstermeyeceklerini iftiharla söylerler. Ali Efendi, lengerhaneleri de görür. Âdeta ocaklar tertip edilmiştir. Başka sanat gösterilmez. Akşam yaklaştığından konağa geri dönülür. Ev sahibi o akşam yemeğine şehrin kadınlarını davet etmiştir. Yemekten sonra garip bir ateş donanması seyredilir.

Ertesi gün, 1797 muharrem ayının üçüncü günüdür. Toulon'dan hareket edilerek Aix adlı şehre yaklaşıldığında süvari askerî kumandanı, Ali Efendi'yi karşılar. Şehre girildiğinde, top atılır. Aix, Provence eyaletinin merkezi olup, dört çeşit hâkim, garip elbiseleriyle elçiyi ziyarete gelirler. Aix halkı serbest ve edepten uzaktır. Ali Efendi'yi görmek isterler ve ona bir an olsun rahat vermezler. Provence eyaletinin başkanı edip bir adam

olup, karantinada kaldığı süre içinde Ali Efendi'yi iki defa ziyaret etmiştir. Ali Efendi, onun ricasını kırmayarak Aix'te bir gün kalır. Ertesi gün Avignon'a doğru yola çıkar. Bu şehir Fransızların cumhuriyeti ilânına kadar Rumiyye papazlarının mülkü sayılmıştır. Şehre yaklaşıldığında, karşılamaya gelenlerin dostlukları açık ise de, ahali arsız olup, kalabalıkları bıkkınlık verici olduğundan bir gece kalınır. Sabahleyin erkenden yola çıkılarak, Valence'ye varılır. Bu şehrin ahali mutedil ve edepli olduğundan hiç sıkıntı çekilmez. Orada da bir gece kalınır ve ertesi gün Vienne'e yönelinir. Şehre bir konak yeri kala arabanın bir parçası kırılır. Tamirden sonra o gece bu konak yerinde kalınır. Yol dar olduğundan ancak sabahleyin hareket edilerek Vienne'e gidilir. Halkı terbiyeli ve cömert olan bu şehrin başkanı, Ali Efendi'yi karşılamaya gelir. Misafirlere kendi evini hazırlamıştır. Davete uyulur. Evc sahibi, birkaç saat Vienne şehrinde kalınmasını, sonra biraz ilerideki Lyon'a ulaşabileceğini söyler. Başkanın evinde dinlenilir ve özenle hazırlanmış bir sofrada vekiller ve güzelliğe süs veren kadınlarla yemek yenilir. Sonra Lyon şehrine doğru yola çıkılır. Şehre bir saat kala ceneral, at üstündeki askerleriyle beraber elçiyi karşılar. Lyon'a biraz daha yaklaşıldığında, şehrin ileri gelenlerinin iki yüzü aşkın arabayla karşılamaya geldiği görülür. Başkan ve ceneral arabalarından inip yürüyerek, Ali Efendi'nin arabasına yaklaşır ve "hoş geldiniz" derler. Ayrıca, elçiyi kendi arabalarına davet ederler. Beraberce arabalara binilerek, şehre doğru yola çıkılır. Sokaklar çok kalabalık olduğundan yarım saatlik mesafe iki saat içinde aşılar. Şehre girildiğinde iki yüz adet top atılır. Şehirde kuyumculuk, ipek dokumacılığı, pul, şerit ve bununla ilgili sanayi dalları gelişmiştir. Lyon, sanat erbabı ile dolu büyük bir şehirdir. Şehirde savaş olduğundan bazı evler yanmış ve harap bir vaziyette bulunup, sahiplerinin bir taraftan tamirle uğraştığı görülmüştür. Lyon'un iki tarafında Saône ve Rhône adıyla iki nehir geçer. Şehrin bitiminde birleşen bu iki nehrin suları birbirine karışır. Bu durum ticaretle kolaylık ve birçok fayda sağlar. Ali Efendi'yi ziyarete gelenlerin çokluğu anlatılamaz. Bulunulan konak gece yarısına kadar düğün evi gibi dolup taşar. Lyon'da üç gün kalma plânlanmıştır. Ertesi gün başkan ve ceneral, elçiyi ziyarete gelirler. Sohbet esnasında Ali Efendi'ye hastahaneyi göstermek istediklerini söylerler. Bundan maksat, elçiyi Lyonlulara seyrettirmektir. Beraberce

bahsedilen hastahaneye gidilir. Hastahane, beş yüz sene önce Lyonlular tarafından yapılmış siyah, büyük bir binadır. Bu zaman zarfında gelip geçen hastaların sayısı, hastalıkları ve tedavileri ile ölüm durumlarının kaydedildiği bir arşiv yapmışlardır. Arşiv, defter ile doludur. Gelip geçen hastalar hakkında kim bilgi edinmek isterse, binanın açılışından bugüne kadar kim gelmiş ise, tamamı hakkında bilgi verirler. İkinci olarak çeşitli ilâçlar ve merhemler ile süslü özenli dükkânları, açıcılık âletleri ile donanmış mutfak, doktor ve on iki cerrah hastahane hizmetlerinde görevlidir. Hastahanenin iki taraflı olduğu ve ortasında divanhane bulunan bin ikiyüz yatak kapasiteli olduğu görülür. Bu daireler orta sınıftan ve sıradan insanlar içindir. Zenginlere ait daireler de vardır. Zenginler ehil doktorlardan faydalanmak amacıyla, müstakil bir dairede tedavi görürler. Hastahanenin idare yönü sorulduğunda, üç çeşit geliri olduğunu söylerler. Bu gelirleri, ahaliden mal bağışlayanlar ile iyileşen hastaların talep edilmediği hâlde kendi mallarını vakfetmeleri sağlar. Ayrıca, Lyon ve çevresince yapılan bağışlar teşkil eder. Ancak kadın, erkek beşyüzden fazla hizmetli, dört doktor, on iki cerrah ile yiyecek içecek ve ilâç masrafı yüksek bir meblâğ tutar. Fransa’da şefkat ve merhametin bulunmadığı açık olduğundan hastalardan bir çeşit senet almamak güven verici değildir. Sonra o semtte bulunan kütüphaneye gidilir. Burası uzunca, iki tarafı aydınlık bir yerdir. Kendilerine ait birçok Fransızca kitabı toplamışlardır. Kütüphane kadınlarla doludur. Kütüphane hakkında bilgi sahibi bulunan ve mevcut kitapları aklında tutan şahıs, geçmiş padişahlardan mekânı cennet olan, Sultan Ahmed Han’ın yaptırdığı sebile düşürülen tarih beytini okur. Beyit; “Aç besmeleyle, iç suyu. Han Ahmed’e eyle dua” şeklindedir.

Ali Efendi, Sultan Selim Han Hazretlerinin Fransa milletine ihsan eylediği lütuflardan birisinin de kendisinin sefaretle tayini olduğunu söyler. Söyledikleri tercüme edildiğinde, Fransızlar, bu konuşmayı beğendiklerini ifade ederler. Fransızlar bukalemun rengi gibi kararsız bir millet olduğundan zaman zaman birbirlerine muhalif olmuşlardır. Lyonlular kral taraftarı olduklarından, Osmanlı padişahının Borbonne hanedanından olan bir kimseyi krallık koltuğuna oturtmak için Ali Efendi’yi görevlendirdiği şayiası, şehir halkı arasında dolaşır. Kütüphanede kitap dışında yıldırımına ait bazı elektrik âletleri de görülür. Sonra adı geçen ceneral ile talim meydanına

varılarak talim seyredilir ve elçi askerlere gösterilir. Davetli olunan başkanın yemeğine gidilir. Sofrada tahminen üç yüz kişi vardır. Bir yanda general, öbür yanda başkan olduğu hâlde iki saat kadar sofrada kalınır. Akşam olduğunda hep birlikte tiyatroya gidilir ve sonra konağa geri dönülür. Ertesi gün hava bozuk ve yağmurlu olduğundan konakta kalınır. Akşamdan sonra Saône nehrinin geçtiği yerde bulunan büyük bir daireye varılır. İç açıcı bir ateş donanmasının seyriyle vakit geçirilir. Ayın 11. günü Lyon'dan hareketle Mâcon'a varılır. Bu şehrin ahalişi başka bir yerde ziyafet hazırlamış olduklarını ifade ederek, ısrar ederler. Vakit olmadığından bu teklif mihmandar ve tercüman gönderilerek reddedilir. Ertesi gün Châlon şehrine varılır ve âdet olduğu şekliyle karşılanarak konağa inilir. Bu şehrin ahalişi hoş tabiatlıdır. Akşama mükellef bir yemek hazırlamışlardır. Şehrin ileri gelenleri ve güzel kadınları ile Fransız müziği eşliğinde yemek yenilir. Ertesi günü oradan da ayrılarak, vakitsiz Vesoul şehrine gelinir. Bu şehrin ahalişi bî-edep ve köylü olduğundan, elçinin kaldığı ev kadınlar hamamına döner. Elçi, hâlden anlamayan bu kalabalığa tahammül eder ve ertesi günü Auxerre adlı güzel şehre varır ve çok güzel bir eve misafir olur. Ziyafet sofrasında bulunan, edepli misafirlerle birkaç saat eğlenilir. Ertesi günü Sens adlı eski şehre doğru yola çıkılır. Şehre yaklaşıldığında şehrin ileri gelenleri gelip "hoş geldiniz" diyerek hal, hatır sorarlar. Dokuz kız, renk renk ipek kurdelelerle ilâveten ellerinde meyve, şekerleme ve çiçekyle dolu bir sepet olduğu halde arabaya yaklaşarak, bölgenin âdetine uygun olarak selâm verip, hediyelerini arzederler. Ali Efendi, memnuniyetini ifade eder. Görevli olan kızlar, arabanın iki tarafına geçip konağa kadar refakat ederler. Sens halkı, makul ve terbiyelidir. 1300 yıllık kiliselerini gezdirme bahanesiyle, Ali Efendi'yi ahaliye göstermeyi amaçlarlar. Zarurî olarak kiliseye gidilir. Oradaki pek çok tuhaf şeyin içinde gayet büyük bir erguvan dikkati çeker. Erguvanın telleri gayet ağır olup, çıkardığı ses hüzün vericidir. Alışkın olmadığı için bu ses, Ali Efendi'ye kar helvası gibi soğuk ve tatsız gelir. O gece Sens'de kalınarak, ertesi gün hareket edilir. Paris'e sekiz saat mesafedeki Fontainebleau adlı şehre varılır. Bu şehir, önceleri Fransa krallarının senede bir defa maiyetiyle birlikte av için geldikleri yerdir. Burada, şehrin ileri gelenlerinin arzularına uyularak kral sarayını gezmeye gidilir. Saray, ihtilâl sebebiyle harap bulunup, bahçe ve havuzları bakımsız

ise de, mamur olduğu zamanlarında güzel olduğu anlaşılır. Kraliçelerden birisi Osmanlı padişahlarına ait saray odalarının benzeri bir küçük yuvarlak daire inşa ettirmiştir. Nakış ve süslemeleri müslümanlara mahsus olup, elbise gibi tuhaf şeylerle bezenmiştir. Şehrin ileri gelenlerinden bazıları “sizde böyle midir” diye sorduklarında Ali Efendi, “Ulu Sultanların kudretleriyle gölge bahsettikleri cennete benzeyen saraylarının durumunu bilmek ve anlamak bize ve başkalarına göre imkânsız ise de, bu daireye asla benzemez. Bina usullerine (kaidelerine) uymayışı dahi başarısızlığına delildir. Yüce saltanatın ulu şanı bu çeşit kuruntu ve hâllerden uzaktır” der.

Sonra Çin’e mahsus porselenlerin benzerlerini imal eden saraydaki porselen imalathanesine gidilir. Saksonya personelinden daha güzel, hoş ve ince işlemeli bulunan bu porselenlerin sanat değeri bakımından daha üstün olduğu rahatlıkla söylenebilir. Toprağını bir saat uzaklıktaki bir mahalden getirirler. Bu toprak üç çeşittir. İki çeşidi kireç gibi beyaz olup, üçüncü çeşidi sarıya meyillidir. Üç çeşit toprağı aynı anda değirmenden geçirip, sonra büyük fiçilerin içinde süzerek birkaç defa su ile temizlerler. Toprak sertleştiğinde lüleciler misali, saf ve beyaz mermerler üzerine mürekkep balığı döker gibi bir zaman işleme tabi tutarlar. Kıvama geldiğinde iş yerlerindeki ustalara gönderirler. Onlar da çömlekçiler gibi kâse, bardak ve başka şeyler yapıp gölgede birkaç gün bekletirler. Sonra bir kaba koyup, fırında pişirirler. Fırından çıkarıldığında çeşitli nakış, çiçek ve desenler ile süsleyip, sır ile terbiye ederek, tekrar fırında pişirirler. Ali Efendi, bu şehirde bir gece dinlenip ertesi gün yola koyulur. Havanın sıcak ve tozlu oluşunun, herkes için sıkıntı doğuracağı belli olduğundan, elçinin gönül rızasıyla alay resminin tertibinden vazgeçilir. Şehrin yarım saat uzağındaki bir mesafede, kırk, elli süvari ile bir ceneral, Ali Efendi’yi karşılamaya gelirler. Mübarek muharrem ayının 18’ine rastlayan gün, haftanın beşinci günü olan perşembedir. O gün saat üçte Paris’e varılır ve hazır olan konağa inilir. İki saat sonra Dışişleri Bakanı tarafından gönderilmiş olan bir görevli “hoşgeldiniz” demeye gelir. Ali Efendi, Paris’e varışını resmen bildirmek ister. Bu sebeple kendisine bir tercüman gönderilir. Dışişleri bakanı, başkâtibi vasıtasıyla alışılmış olan bu merasimi gerçekleştirmiş olur. Fransa devlet başkanının kurallarına uygun olarak, Ali Efendi, Paris’e varışının

dördüncü gününde dışişleri bakanı ile görüşmek maksadıyla, onun konağına gider. Mevsim, yol gibi konularda afakî sohbetler edilir. Ancak, ertesi gün, dışişleri bakanı değişerek yerine Talleyrand Périgard getirilir. Yeni Bakan, ertesi günü Ali Efendi'yi resmen konağında ziyaret eder. Bakana, Osmanlı âdeti üzere tatlı kahve, buhur, gülâb ve şerbet ikram edilir ve afakî sohbet edilir. Elçi, üç gün geçtiğinde, yeni tayin olan Talleyrand'da, resmî olmaksızın, mukabil ziyarette bulunur. Fransa devlet başkanının yeni uygulamalarından biri de, Fransızların kullandıkları takvimi bir kalıba dökmek ve senenin günlerini güneş hesabına göre 365 gün, her otuz günü bir ay, bir ayı üç hafta kabul etmektir. Üç haftanın onuncu günü tatil sayılmıştır. Her ayın ilk haftasının onuncu gününde beş Directoire'in konağında sefirler ile bir toplantı yapılması kuralı konmuştur. Güneş yılının on iki burcuna itibar edip, güneşin terazi burcuna ulaştığı zamanı başlangıç senesi sayarak, hesap yapmışlardır. Safer ayının üçüncü günü hafta başına tesadüf edeceğinden, adı geçen günde elçi, padişahın mektubunu teslim etmek ister. Bu isteğini Dışişleri Bakanı'na resmen yazar. Bunun için gerekli olan alay defterini de gönderir. "Gelen her elçinin mektubunu takdim edeceği gün, evvelâ dışişleri bakanının konağına varıp, biraz istirahat ettikten sonra, Dışişleri Bakanı'nın refakatıyla adı geçen Directoire'in meclisine varması usuldendir", diyerek Ali Efendi'ye de bu usulü takbik etmek isterler. Elçi, "Osmanlı elçileri tayinle bir yere gönderildiklerinde, padişahın mektubunu takdim edecekleri gün, hiçbir ferdin konağına uğramayıp, doğrudan o devletin hükûmet konağına vararak, nameyi teslim etmek âdetindedirler" der. Ayrıca, "İstanbul'a gönderilen elçiler, kimseye mülâkata gerek duymadan, refakatçıları ile beraber doğrudan padişahın divanına varıp, mektupları ulaştırırlar", diyerek itiraz eder. Tertip edilecek bir alay ile konağından hareket ederek, doğrudan beş Directoire'in sarayına varmaktan başka bir uygulamayı kabûl etmiyeceğini, nazik bir şekilde ifade eder. Elçi Saadetli Çavuş Baş Ağa Hazretleri gibi birinin azimetten önce konağına gelmesini ister. Fransızlar, âdetleri olmadığını beyanla bu teklife de itiraz ederler. Ali Efendi, geçmişte bu kuralın geçerli ve uygulanır olduğunu ifade eder. Elçi, 28. Çelebi Mehmed'in sefaret vazifesiyle geldiğinde padişahın namesini teslim için, Mareşal Prince tarafından bizzat davet edildiğinin, tarihte bilindiğini söyler. Fransızlar, bunun üzerine bu

teklifi kabul ederler. Şimdiki şartların, geçmişteki uygulamalara yer vermeyi imkânsız kıldığından bahisle özür dilerler. Elçi, Osmanlı Devleti'nin şanını artıracak böyle bir uygulamayı, yanıltıcı şekilde konuşup, itiraz ederek terketmenin, resmî bağlılığın menfaatlerini terk etmek olduğuna dayanarak, bu hususta nazikçe ısrar eder. Paris kumandanı olan baş ceneral, yanındaki ceneraller ve subaylar davete memur edilmiş olarak, askerleriyle birlikte kararlaştırılan günde Ali Efendi'nin konağına gelirler. Gelenleri tercümanlar Divanhane kapısında, kâhya odanın dışında karşılar. Ali Efendi, ayakta olduğu hâlde, heyeti selâmlar, misafirlere tatlı ve kahve ikram edilir. Alayın hazır olduğu haber verildiğinde Directoirelerin gönderdiği iki arabadan biri, padişahın mektubuna tahsis edilir. Diğeri yedek olarak ayrılır. Başkâtip Efendi, maiyettekiler ve tercümanlar için başka başka arabalar hazırlanmıştır. Ali Efendi'nin padişahın namesinin bulunduğu arabaya binmesi kararlaştırılmış iken, Paris ahalisi, Osmanlı Devleti elçisini resmî elbiseleriyle görmek ricasını yazılı olarak da dile getirdiğinden, halkın isteğine uyarak, elçiye atla gitmesini, resmî olmaksızın dostça teklif ve rica ederler. Ali Efendi, bu isteklerini kabul eder. Padişahın mektubu sırmalı mükellef bir şal bohçaya sarılıdır. Bu bohça, şal, tepe başı pullu bir diğerk bohça ile örtülerek, bir yastık üzerine yerleştirilmiş ve arabanın ortasına konmuştur. Ali Efendi'nin maiyetindeki iki kişi arabanın arkasına biner. Ağırca takımları ile iki yedek at düzenlenmiştir. Ali Efendi'nin başı sarıklıdır ve bol kenarlı sof giymiştir. Altı hizmetli ve diğerk hizmetlilerin refakatinde donanımlı bir Arap atına binmiştir. Diğerk süvariler ve karşılamaya gelenler önden yürütülür. Ali Efendi, içinde padişahın mektubu bulunan arabanın arkasından ağır ağır gider. Dışişleri bakanı, yol sırasında ileride alaya katılır. Paris sokakları geniş olup, evleri altı, yedi katlıdır. Büyük bir insan kalabalığı vardır. Eli kılıçlı, kırk elli atlı asker güçlkle yürüyerek kalabalığı yarıp, yol açar. Ali Efendi, mahşerden nümune olan bu kalabalığı temaşa ederek, beş Directoire'in sarayının kapısına varır. İç ve dışişleri bakanları, kapının iç tarafında elçiyi karşılarlar. Ali Efendi, atundan inerek, arabaya doğru yürür. Büyük bir hürmetle mektubu yerinden alır, üç defa öpüp, başına koyduktan sonra, kural gereği başkatibe verir. Bakanlar sağ ve solunda olduğu hâlde, beş Directoire'ya ait daireye varılır. Biraz dinlendikten sonra, bir heyetle birlikte yeni yapılmış olan divanhaneye doğru ağır ağır

yürüyerek gelinir. Directoire'ler yerlerini aldıktan sonra elçi, başkatibin elindeki mektubu alıp, üç defa öper ve sağ eliyle başı hizasında tutar. Divanhanede bulunanlar ayağa kalkarlar. Ali Efendi, Directoire'lere yaklaşp sol eliyle yarım selâm verir. Kendisine yönelmiş olan Directoire'lere hitaben III. Selim hakkında övücü bir konuşma yapar. Padişahın iki devlet arasındaki sevgi ve dostluğun artması için kendisini elçi tayin ettiğini söyler.

Elçi sözünü bitirdiğinde mektubu büyük bir saygı ile öperek Directoire'lerin başkanına teslim eder. O da, mektubu Dışişleri Bakanı'na verir. Bu mektup, sadrazam İzzet Mehmed Paşa'nın kaleminden çıkmıştır. Başkan da mukabil bir konuşma yapar. Ali Efendi, meclisin sağ tarafında, vekillerin sırasına konmuş bulunan sandalyeye oturur. Orada bulunan Papa ve Ceneviz elçileri de sefaretlerini tebliğ ederler. Arkasından sazandeler musikiye başlarlar. Şarkı söyleyenlerin bazılarının kadın, bazılarının da erkek oluşu gerekli sayılır. Müzik bittiğinde Osmanlı "nâme-i hümayun"una hürmeten on top atılır. O gün Robespierre'in katledildiği gündür ve Fransızlar onun zulmünden kurtulduklarını kutlamak için yortu düzenlerler. Başkan ayağa kalkarak uzun uzun konuşur. Sözünü bitirdiğinde halk, âdetleri gereği el çırparak takdirlerini belirtir. İspanya büyük elçisi, sol tarafta bulunan sandalyesinden kalkıp, Ali Efendi'nin yanına gelir. Ali Efendi sağda, İspanya elçisi solda olduğu hâlde, devlet işlerinin görüldüğü ve beş Directoire'in resmî toplantılarının yapıldığı daireye gelinir. Sabık elçi Verninac'ın isteğine uyularak, odanın ortasına Osmanlı sancağı asılır. Sonra bütün heyet oraya gelerek, ayakta birbirleriyle konuşup, hal, hatır sorarlar. Ali Efendi, arabasına binerek, geldiği alay ile geri döner. Elçi, sefaret görevini resmen icra ettiği için şükreder. Directoire tarafından gelen arabaların arabacılarına ve alay tertip eden kimseye bahşış verir. O günün akşamı, Talleyrand'ın davetine icabet ederek, başkâtibi ve bir tercümanı ile beraber, onun konağına gelir. Paris'teki bütün elçiler, iki meclisin başkanları ve cenerallerden ibaret bir heyet ile Fransız âdeti üzere iki saat kadar yemek yenilir. Sonra, heyet, Ali Efendi için tertip edilmiş olan tiyatroyu seyreder. Opera ve diğer oyunlardaki kızlar ve oğlanlar bir araya gelip dans ederler. Elçi iki saat dans seyrettikten sonra evine geri döner. Bugüne kadar başka bir elçiye, böyle bir balo tertip edilmiş değildir.

Ertesi gün, diğer vekillerle görüşmek için her birinin konağına varılır. Onlar da Ali Efendi'nin konağına gelip, gerekli mukabelede bulunurlar. Avrupa'da geçerli olan kurallardan biri şudur: Yeni gelen elçi resmiyet kazandıktan sonra, o ülkede ne kadar sefir ve devlet memuru varsa, kendi adını bir kâğıda yazarak, onların makamına bizzat götürür veya gönderir. Bunu yapmayanlar o sefirlerden hiçbir mukabele görmezler. Bu hususa çok önem verilir. Osmanlı Devleti, ellibeş yıldan beri Paris'e elçi göndermediğinden, halkın Ali Efendi'yi görme arzusuyla teşkil ettiği kalabalığı anlatmak imkansızdır. Bu vesileyle, tiyatro ve bahçe sahipleri para kazanma vesilesi bulmuş olurlar. Ali Efendi, bu kimselerin davetlerine mecburen gider. Komedyalarda, kendilerine ait menkıbe ile o zamanın kıyafet ve dekorunu gösteren usta elinden çıkmış oyunlar seyredilir. Bunlar bir hayli hoş ve görülmemiş şeylerdir. İstanbul'da kol çengilerinin oynadıkları meydan oyununa benzerler. Kandiller ve avizelerle donanıp, süslenmiş olan bahçeler ışıltılıdır. Oyunu müzik faslı ve ateş oyunu ile iki saat kadar uzatırlar. İşin aslı, bu oyunlar ferahlatıcı ve sanatkânedir. Komedi, iç açıcı, neşeli oyun demek olup, trajedi sıkıntılı hikâye anlamına gelir. Trajedilerden birisini şöyle özetleyebiliriz: Abbasi Devleti yıkıldıktan sonra, Arap, Afrika ve Acem ülkelerinde, özellikle Mısır ve Şam'da yeni devletlerin ortaya çıktığı bir kargaşa dönemi yaşanır. O kargaşa döneminde Avrupa kralları ve özellikle Fransa kralı zalim Papa'nın teşvikiyle 600 tarihlerinde yoğun kuvvet ve silâhlarla donanmış ordularla Kudüs, Şam ve Mısır'ı istilâ eder.

O dönemdeki Fransa kralı da Mısır'a saldırır. Mısır'a Allah yardım eder ve Fransızlar, tamamen parçalanmış ve perişan bir hâle düşerler. Fransa kralı ve eşi, Mısırlılara esir olurlar. Kralın, kendisini tanıtarak ve yüklü miktarda altın ödeyerek kurtulduğu tarihlerde kayıtlıdır. Şam'da Eyyübilere ait kürtlerin şubesinden merhum Yusuf Selahaddin ortaya çıkar. Ebü'l-Necib'in öğütleriyle ve ek tedbirlerle işe başlar. Fransızların istila ettiği Kudüs'ü alıp, kendisine bağlar ve pek çok Fransız kadın ve erkeği esir alır. Bir Fransız ceneralin Zühre adlı genç ve güzel kızı, Kudüs emiri Emir Mehmed hissesine düşer. Emir ile kız birbirlerine âşık olurlar. Kızın Müslüman olması emiri çok memnun eder. Bu kızın babası olan ceneral de, diğer esirlerle birlikte zindandadır. Fransa'da olan ceneralin oğlu ise;

babasını ve kız kardeşini hem ziyaret etmek, hem de kurtarmak maksadıyla kıyafet değiştirerek Kudüs'e gelir. Babası ve kız kardeşiyle birkaç saat görüşür. Hep birlikte kaçmaya karar vermişken, "delikanlı kızın âşığıdır" diyen, hizmetçiler, emiri durumdan haberdar ederler. Emir, sevgilisine bu ham sevdadan vazgeçmesini tenbih edip, ikaz eder. Zühre, söz dinlemez. Neticede emir aşk heyecanı ile, genç kızı zehirli bir hançer vasıtasıyla öldürür. Zühre'nin sevgilisi zannedilen delikanlı huzura getirilir. Delikanlı, öldürülen genç kızın kızkardeşi olduğunu söyleyerek ağlar. Emir, Zühre'nin iyi hâllerinden bahsederek gözyaşı döker. Bu ara ihtiyar ceneral de getirilir ve o da ağlar. Emir, aşk ve ızdırabın tesiriyle kendisini hançerleyerek, orada ölür. Lanetlenmiş Voltaire'in bu oyunu, Fransız tiyatrosunda oynanır. Ali Efendi'yi davet ederek, ona, bu oyunu seyrettirirler. Oyunu, Arap kıyafetindeki adamlar icra ederler. Lâkin, ihtiyar ceneralin ve oğlunun söyledikleri sıkıntılı ve dokunaklı sözlerden tiyatro bir matemhaneye döner. Fransızlar, ağlayıp, inlerler. Etrafa geçici bir ağırlık çöker ki, kalem bu hâli yazmakta âciz kalır. "İstidrad, Fransızlar İslâm milletleriyle dost geçinirken, geçmiş zamanda olmuş düşüncesiyle Voltaire'in İslâm milletlerine düşmanlık besletecek tarzda kaleme almış olduğu bu oyunu sergilerler. Bu durum, kesinlikle düşmanca duyguları harekete geçirecektir. Ali Efendi, evvelâ ikram maksadıyla iki millet arasında geçen bu sıkıntılı oyunu göstermelerinden içten içe kırgınlık duyar. Sonra bu oyundan maksadın, kâinatın takdir pencesinde gizlenen hâlleri ortaya çıkarmaya sebep olduğunu öğrenir. Osmanlı devletine dua, düşmanlarına beddua eder.

Ali Efendi'yi görmek için bahçe ve tiyatrolara bilet alarak giren Fransızların sayısı 6000, 8000 arasındadır. Gidilen yerler bit pazarı gibi kalabalık olduğundan, sahiplerinin ne ölçüde kâr ettiklerini söylemeye gerek yoktur. Fransa'da belli mevkiilerde bulunan insanlar, nefisleri ve zevkleri için çokça mal ve emek harcayarak ihtişamlı bina ve bahçeler inşa edip, içlerinde tuhaf şeyler buldurmışlardır.

Fransız ihtilâlinde, bu yerler tahrip edilip, gelirleri devlete bırakılmıştır. Bazı kimseler, bu yerlerden bazılarını devletten, bazılarını mülk edinenlerden kiralarak ve türlü türlü tuhafliklar ihdas ederek, halkı toplayıp, yüksek meblâğlarda kâr ederler. Ali Efendi'nin davetli olduğu gecelerde, üç franklık yerlerin biletleri, beş franka satılır. 6000 kişinin geldiği böyle bir

gecede ne kadar para alındığını hesaplamak kolaydır. Bu çeşit kâr ve fayda yoluna gidenlerin her biri, bir çeşit sanat icadına başlayarak, kalabalığa çeşitli ihtilâl delillerini sezdirirler. Ali Efendi'nin, Versailles sarayını ve bahçelerini görmesi kararlaştırılır. Versailles, Paris'e iki saat mesafededir. Erkenden arabaya binip, Versailles'e doğru yola çıkan Ali Efendi'yi süvari grubu ile onları takip eden ceneraller karşılar. Hal, hatır sorulduktan sonra şehre girilir ve hazırlanmış bulunan lostoryaya binilir. Versailles, yetmiş iki sene krallık eden XIV. Louis devrinde yapılmıştır. XIV. Louis, Paris halkına kırgın olduğundan, zaman zaman Versailles'ta kalmayı tercih eder ve bina sayısını çoğaltır. Mizacen de bu yer ona uygun düşer. Maiyetindekilere evler inşa ettirir. Şimdiki hâlde Versailles, büyücek bir şehir konumundadır. Sarayda güzelce, özenilerek yapılmış krallara mahsus odalardan başka, savaş ve barış divanhaneleri görülür. Sarayın içinde özentili bir kilise binası vardır. Altın içinde altın olan büyük endam aynaları, misli Avrupa'da nadir görülebilecek tiyatro dairesi, Fransız âdeti olduğu üzere odalarda türlü türlü tuhaf ve nadir eşyalar bulunur. Özellikle Fransa'yı tıpkı haritada olduğu gibi, eyalet eyalet gösteren, bir çeşit beyaz taştan bir maket vardır. Sünbül, menekşe ve gül gibi çiçekleri kâğıttan oyup canlandırmışlardır. Bu çeşit çiçekleri porselenden de yaparlar. Bu şekilde, çok sayıda değişik eşyalar mevcuttur. Havuzların genişliği, fiskiyelerin hoşluğu yazılmaya ve anlatılmaya kalkılsa, mübalağa zannolunur. Bununla beraber önceki ilk Türk 28. Çelebi Mehmed Sefarentnnamesi'nde bu hususu güzelce yazdığı ve anlattığı için tekrarlamaya gerek yoktur. O vakit anlatılanların hepsi şu anda mevcuttur. Ancak kullanılmadığından harap bir görünüştedir. Versailles, zevk verici çeşitli durumları içinde bulundurduğu ve Avrupa'da eşsiz olduğu hâlde; katledilen kralın (XVI. Louis) eşi, bu saraya çeyrek mesafede büyük ve küçük Trianon adıyla iki bina yaptırmış ve hayli özenmiştir. Ayrıca, orman içinde çoban evleri, müzik ve yemek için ayrı ayrı köşkler yaptırdığı, zaman zaman arkadaşlarıyla buraya gelip, zevkli bir şekilde vakit geçirdiği söylenir. Ali Efendi, Versailles'de iki gün kaldıktan sonra, Paris'e geri döner. Yolun üstünde olan Saint Cloud Sarayı'na da uğranılır. Bu saray, kralın akrabalarından Duc d'Orléans'ındır. Kraliçe, (XVI. Louis'in eşi) inanılmayacak derecede çok para vererek, sarayı Duc'den satın alır.

Büyük masraflara girerek tamir eder ve yeni dairelerle zenginleştirir. Paris'e bir saat mesafede Portre üzerinde olan mükellef sarayın iç açıcı bahçe ve havuzları vardır. Özellikle orman içinde bulunan, ortası fiskiyeli bir havuzun suyu feveran ettiğinde bina arşınıyla altmış arşın yukarıya çıkar. Başka havuzlar böyle değildir. Bundan başka çeşitli renklerdeki taşlardan yapılmış bir çağlayan vardır. Su cereyan ettiğinde yekpare bir ayna gibi görünür. Bu çağlayanın önünde olan yeşilliğin toprağı havuz gibi olup, çimen içine fiskiyeler yerleştirilmiştir. Bu çağlayan cereyan ettiğinde beklenmedik bir şekilde az rastlanan bir güzellikte çimen içinden kamış şeklinde sular ortaya çıkar. Bahçelerde at kestanesi ağaçları bulunur. Bazıları hayli büyük olan bu ağaçlar, baharda anlatılamaz derecede güzel görünürler. Elçi, bu sarayın civarındaki Sévres adlı beyliğin porselen imalathanesini görmeye gider. Burası çok sayıda işçisi olan büyük bir yerdir. Elçi, porselen kap kacağı tek tek inceler. Gerçekten de güzel ve eşsiz olan bu parçalar, çok pahalıdırlar. Bir adet fincan ve kâse, yirmi Macar altınıdır. Diğer parçalar da pahalı olduğu hâlde, ahali satın alıp kullanır. Paris'e geri dönülür. Kadın ve erkeklerin Ali Efendi'yi görme istekleri anlatılmaz derecede olup, konağına gelip, gidenin sayısı belli değildir. Gelenler, gezip görülecek yerler hakkında fikirleri sürerler. Elçi, bir defasında, bir kütüphaneyi gezmeye davet olunur. Kararlaşırılan günde kütüphaneye gidilir. Burası, avlusu ve dört tarafında divanhane odası olan büyük bir binadır. Duvarları oymalı dolap ve kitaplar ile dolu olup, bir tarafında gök küresi, diğer tarafında yer küresi bulunur. Her biri iki kubbeli hamam kubbesi büyüklüğündedir. Gök küresinde on iki burcu temsilen resimler vardır. Yer küresinde de ülkeler sınırlarıyla gösterilmiştir. Sonra nadir eşyaların saklandığı bir odaya gelinir. Çeşit çeşit taşlar, maden toprakları, Amerika'ya ait çeşitli harp âletleri ve çok eski bakır sikkeler bulunur. Bu bölümde Arapça, Farsça ve Türkçe pek çok kitap toplanıp, korunmuştur. Ancak, Ali Efendi, halkın kalabalığı ve vaktin darlığından kitaplar hakkında bilgi edinmeye fırsat bulamaz. Bir gün de, ayna yapılan yeri görmeye gider. Raşid Efendi'nin tarihinde yer alan, merhum Mehmed Efendi'nin sefaretnamesinde, bu hususta da bilgi verilmiştir. Ancak, ortakları, işçisi ve sürümü az olduğu hâlde, bugünkü rayiçe onüç milyon frank sermaye ile kurulduğunu söylerler. Mehmed Efendi merhum da, en

büyük aynayı sorduğunda o zaman uzunluğu 114 parmak ki bina arşınıyla dört arşın sekiz parmak ve eni ..... parmak olup, bundan büyüğünün yapılamayacağını ifade etmişlerdir. Fransızlar, yeni şeyler yapmaya meraklı olduklarından, şimdiki hâlde daha büyük aynanın uzunluğu bina ölçüsüyle dört zira' (=75-90 santim arasında değişen şekilleri vardır) dokuz parmak ve eninin üç zira'dan üç parmak noksan olduğunu söylerler. Bu ölçüdeki aynanın fiyatı yedi keseden fazladır. Ancak, bu aynanın güzellik ve saflığı inkâr olunamaz ve böylesi bulunmaz. Daha önce Maliye Bakanı Ali Efendi'yi ziyarete geldiğinde nebatat bahçesine gitme tavsiyesinde bulunur. Refakatçilerle bu bahçeye gelindiğinde hazine adlı daireye varılır. Oymalı taşlardan yapılmış, büyükçe bir divanhanede Fransa'nın başlangıcından bugüne kadar geçen zaman içinde nazarlarında değerli olan nadir, çeşitli yazılı taşlarla altın, gümüş ve diğer maden topraklar, Hind, Afrika ve Amerika'da bulunan şekilleri tuhaf, kadid hayvanlar, garip kuşlar ve iri balıklarla taneler tek tek incelenir. Beş parça elması da teşhir ederler. Bunlardan birisi iki tarafı mavi ortası sarı olup, badem şeklindedir. Bir parçası beyaz ve saf olup düzdür, on kırattır. Üçüncüsü sarıdır. Bir parçası pembe ve güzel görünüşlüdür. Diğer mavidir. Bu renklerdeki elmasın az görüldüğü ifade edilir. Sonra nebatat bahçesine varılır. Kalabalık gerektiği gibi görmeye mani ise de, nadir ve değişik ağaçlar ve bitkiler görülür. Esasen bahçe güzeldir ve gerçekleştirenleri takdir etmek gerekir. Düşmanın sesini kesecek derecede bakımlıdır. Maden, bitki ve ağaçlara dair çiftçilik ilmini ve tecrübeyi öğretecek okullar ve öğretmenler bulunur. Hergün bunların ilmi, erbabına öğretilir. Paris'in değişikliklerinden biri de halı işyeridir. Anlatılamaz derecede olmakla beraber Ali Efendi, Mehmed Efendi'nin sefaretnamesinde, bahsedildiğinden bu konuya değinmeyi gereksiz görür. Halıları her ne kadar süslü ise de, insan tasvirleri nakşedilmiş olduğundan, Müslümanlarca makbul sayılmaz. Fiyatları ise yüksektir. Fransa kralları, matematik, geometri ve coğrafyaya itibar gösterdiklerinden, ilim ve sanat sahipleri, zamanlarının büyük bir bölümünü ve olanca mallarını bu uğurda sarfetmek âdetindedirler. Charles adlı bir adam ömür ve malını ilme sarfederek, nadir ve tuhaf çok sayıda eşya toplamış ve krallık döneminde bir hayli itibar kazanmıştır. İhtilâl esnasında hayatı boyunca topladığı nadir eşyaları başkana bağışlayarak nefsinin

katledilmekten kurtarmıştır. İdaresi kendisine ait olmak kaydıyla Louvre sarayının bir dairesini Charles'e tahsis ederler. Ali Efendi, burada görülen tuhafıkların anlatılamayacağını ifade eder. Şimşegin benzeri ateşi, zincir ile bir taraftan diğer tarafa nakletmek şeklindeki değişik uygulamaların sayısı pek çoktur. Çeşitli gözlem aynaları görülür. Ali Efendi, üç tarafı kapalı karanlık bir pencereye oturtulur ve önüne küçük bir tepsi büyüklüğünde kâğıtlı bir nesne konulur, çatıda bulunan dürbünün kapağı açılır. Sokaktan gelip geçenlerin olduğu gibi tepsi üzerine düşmesi, elçide şaşkınlık uyandırır. Ali Efendi hâdiseyi daha yakından görmek için bir hizmetlisini sokağa gönderip, yürüttür. Onun şekil ve kıyafetiyle, tepsi üzerinde aynen aksettiğini görür. Bunun sırrı sokağa bakan pencerenin yukarısına bir ayna koymak ve aynadan aksedenleri nakletmek için de hizasında bir dürbün yerleştirmektir. Buna karalık oda (Chambre Obscure) derler. Bu çeşit hüneler ve saatçilerde bulunan süslü saatler sayılamıyacak kadar çok ve çeşitlidir. Elçi, "her görülen nesne anlatılmaya kalkılsa, uzun bir makale olacağından yazılmaya gerek görülmedi" der. Paris görevi resmiyet kazanan Ali Efendi, beşyüzler ve ikiyüz elli meclislerine gitmenin gerekliliğini düşünür. Ancak meclisler ile beş Directoire arasında soğukluk ve düşmanlık olduğu sezdirildiğinden zarurî olarak bu ziyareti geciktirir. Gerçekten de elçinin Paris'e varışından 54 gün sonra beş Directoire, askerleri teşvik ederek, bir gece ansızın meclislerde bulunan muhaliflerine saldırır. Ekserisini hapsedirir. Arkadaşlarından Carnot ölmüş, Barthélemy de diğerleriyle hapse atılmıştır. İki gün bu karışık ihtilâl hâli hüküm sürer. Sonra vekillerden iki kişiyi müdür tayin edip, mahpusları Afrika'ya sürerek, ihtilâl sıkıntısını uzaklaştırırlar. Elçi, bu sebeple, bu meclislere gitmenin uygun olmadığını düşünerek bekler.

Ali Efendi, sohbet sırasında bir gün meclislerini ziyaret etmek niyetinde olduğunu söylediğinde, memnuniyet gösterir ve uygun günün tespit edilerek kendilerine haber verilmesini isterler. Birkaç gün sonra başkana akşamdan bir tezkire yazılarak gönderilir. Başkan özel davet mektubuyla cevap verir. Bu meclislerin kapılarında içeriye arabayla gelinmesine asker mani olur iken, Ali Efendi, tercümanı ile kapıdan içeri girip, tâ binek taşına kadar vasıtasıyla dâhil olur. Misafirleri, birkaç vekil kapıda karşılarlar. Başkanın oturduğu yer, kralın akrabalarından Condé'nin sarayıdır. Sarayın ortasında

İstanbul'daki büyük hamamların camegânı gibi kubbeli bir yer inşa edilmiştir. İki tarafına iki büyük kapı açılır. İki kapının arası oturulacak yer tarzında yapılmıştır. Beşyüz vekillerinden ayda bir kere tayin olunan başkan ile dört başkâtibi bu yerde oturur. Bu mekânın karşısına yakın, iki tarafı merdivenli bir yer vardır. Vekillerin köşkleri, üçgen şeklinde birbiri üzerinde inşa olunan berber dükkânı sofalarına benzeyen yerlerdir. Yukarıda bir kat üçgen yer yapılmıştır. Meclisi ziyarete gelenleri oraya oturturlar.

Ali Efendi için özenle yapılmış sandalyelerin yer aldığı perdeli bir mekân tahsis edilmiştir. İkrâm olsun diye de kapısında asker bekletirler. Madde müzakeresi şöyle yapılır: Vekillerden biri yerinden kalkar ve merdivenli sofaya çıkar. Maddeyi yazılı olduğu kâğıttan okur. Diğer vekiller dinlendikten sonra, tasdik ya da muhalefet eder manada cevaplar verirler. Başkan bu maddeyi kabule razı olanlar ayağa kalksınlar dediğinde, ayağa kalkanlar, reddedenlerden çok ise, iş gerçekleşir, değilse red edilir. Bazen birkaç vekil, kendi aralarında etraflıca müzakere edip, yeniden meclise sunulsun diye görüş belirtirler. Arada kavga da olur. Bazen, biri harıl harıl konuşurken, gürültü edilerek susturulur ve bazen de konuşmacı yerinden ayrılmadan önce, muhaliflerden biri gelip yukarı çıkar ve karşı fikirlerini açıklar. Bu sefer de, yine muhalif ve tarafdarlar fark edilip ayrılır. Bu şekilde iş görürler. Lâkin bir iş her ne kadar kolay ortaya çıksa da işin iyisi altı ayda biter sözü bunlara uygundur. Genellikle konular, iç işlerine dairdir. Devletler ve savaşlarla ilgili işler beş Directoire'in uhdesindedir. Ancak, zamanlama hususunda meclise danışmak kural olduğu hâlde, beş Directoire, gurur ve kibirleri sebebiyle bu kurala genellikle uymazlar.

22. nüshadan devam

Beş Directoire, Fransa hakkında tarafsız davranan devletlerin bir zamandan beri Fransız korsanları tarafından esir edilen gemilerinin geri verilmesini isteyen talebini, birçok defa beşyüzler meclisine yazılı olarak iletir. Ayrıca bu durumun mahzurlarını anlatır. Beşyüz vekillerinden bazıları korsanlara ortak olduklarından, kesinlikle olumlu cevap vermezler. Bu husus ise, akıl sahiplerini şaşkınlığa düşürür. Diğer işler de genellikle bu durumla kıyaslanabilir. Beşyüz meclisinin durumu böyledir. Ali Efendi,

birkaç gün sonra ihtiyarların teşkil ettiği ikiyüz elli meclisine varır. Bu meclis, kral sarayındadır. Gidilecek gün, arabayla krala ait binek taşına kadar gelinir. Sarayın içinde olan divanhaneye girilir. Kılavuzun delâleti ile küçük bir odadan meclise girilerek belirlenen yerde oturulur. Bu meclisin de çalışma şekli beş yüzler meclisi gibidir. Fransa devlet başkanı, krallık zamanındaki uygulamaların genelini değiştirdiğinden, Hristiyanların milâdın başlangıcından itibaren kullandıkları tarihi iptal etmiş ve değiştirmiştir. Güneşe bağlı olarak 365 günü bir sene sayıp, otuz günlük on iki aya böler, kalan beş günü yortu ve tatil kabul ederler. Bu husustan daha önce bahsedilmiştir. Adı geçen günlerin son günü beş Directoire ve vekiller Paris yakınlarında bulunan talim meydanına gideceklerdir. Ali Efendi de davetli olduğundan belirlenmiş bulunan saatte oraya varır. Paris'teki süvari ve piyade askeri meydanı kuşatmıştır. Bu durum talimhaneden görülür. Ahşapdan yapılmış bir bina söz konusudur. Beş Directoire, kendilerine ait askerler, ceneraller ve vekiller ile birlikte, yaralı ve emekli askerlere ait olan hastahaneye varır. Devlet ve millet yolunda canlarını verenlerin hizmetlerini takdir etmek, bu hususta bir teşvik sayılır. Üç yaralı askeri seçip bir arabaya bindirirler. Talim meydanına yaklaşıldığı haber verildiğinde, bütün devletlerin elçileri maiyetleri ile birlikte meydana bulunan divanhaneye varırlar. Beş directoire ve vekiller de gelip yerli yerine oturduktan sonra müzik faslı başlar. Başkanın okuduğu uzun bir yazıyı yine müzik takip eder. Bittiğinde talimhaneye gidip otururlar. Piyade ve süvariler nişan yarışmaları yaparlar. Araba atlarının koşturulması gibi oyunlar icra edilir. Ali Efendi, çok büyük bir halk kalabalığı toplandığı hâlde, büyük bir sessizliğin hüküm sürmesini tuhaf karşılar. Daha sonra Rhin nehri tarafındaki Fransız cenerali Hoche'un öldüğü haberi gelir. Zamanında İngilizlerle savaşan, ayrıca, Nemçe imparatoru ile de savaşılması gerektiğine askeri inandıran ve yalan vaadlerle harbe teşvik ederek, aptal halkı da taltif eden ceneralin matemi için, bir gün yortu tayin edilir. Talim meydanının eski binalarını değiştirip, kafirlerin batıl anlayışları gereği cenaze tören yeri hâline getirmişlerdir. Ali Efendi, davetlerine uyarak talimhaneye varır. Az bir zaman geçtiğinde beş Directoire, vekillerin refakatiyle gelip, elçiye dostluk gösterir. Hep birlikte meydana varılır. Beş Directoire'den başka halk, hatta sefirler de kâfirlerin kötü âdetlerine

uyarak siyah giyinmişlerdir. Ali Efendi matem müziğinden etkilenmiş olarak yürürken, bir çok yeşil ağaç dalı yığıldığını ve her geçene bir dal verildiğini görür. Elçi, dal almaz. Kısacası tuhaf denilmeye lâyık bir hengame ile divanhaneye varılır ve herkes yerli yerine oturur. Ölen ceneralin alçıdan yaptırdıkları heykelini, elbise, kılıç ve harp aletleriyle süslemişlerdir. Heykeli, beş Directorire'in önüne koyarlar. Matem müziği çalmaya başlar. Ortaya çıkan yirmi kadar kızın başında kırmızı kurdela, boyunlarında siyah bürüncekten bir yemeni vardır. Bu kızlar ceneralin heykelinin etrafım kuşatıp, hep bir ağızdan mersiye tarzında şarkılar söylerler. Sonra beş Directoire'in başkanı ayağa kalkıp, ceneralin seçkin hizmetlerini anlatarak, Fransa düşmanlarından intikam alma yolundaki sözlerini dile getirir. Yüksek bir yere çıkan bir adam ceneralin hayat hikâyesini uzun uzun okuyarak herkesi müteessir eder. Daha sonra Ali Efendi dışında kalanların hepsi, ellerindeki ağaç dallarını ceneralin heykelinin yanına koyup geri dönerler. Serbesiyyet makamında müziğe başlanır. Askerler âdet olduğu üzere talimlerini icra ederler ve sonra geri dönülür.

Bugünkü günde Fransa başkanının hareket tarzı, iki bin sene önce cahiliyyet döneminde Roma tarafında ortaya çıkan Yunanlılara uygundur. Hatta acayib resmî elbiseleri de onlara aittir. Bu Yunanlılar dinden uzak, puta tapmak gibi cehalet yolunu esas alan kafır ve inatçı bir kavimdiler. Devirlerinde halkı, müzik gibi boş oyunlara teşvik etmişlerdir. Fransa başkanı da Yananlıların cahil yollarından gitme maksadıyla müzik kulları ve öğretmenleri teşkil etmiştir. Bu arada kadın ve erkeklerden ilim tahsil edenlere diplomaları verilecektir, denilerek beş Directoire'in sarayına yakın bir yerde olan Odeon adlı tiyatrodaki toplanılacağını söylerler ve Ali Efendi'ye yazılı davetiye getirirler. Akşamdan sonra tiyatroya varılır ve davetli olanlar toplu hâlde içeriye girip otururlar. Önde oyunculara ait olan yerde bulunan 70-80 kadar sazende, müzik icraya başlar. Dinleyiciler minnettar ve hoşnut kalırken, Ali Efendi, rahatsız olmuştur. Sonra bir kız ve bir oğlan ortaya çıkarak tek tek sanatlarını gösterip, geri dönerler. Sırasıyla başkaları çıkarlar. Ayrıca diplomaya hak edenler de sahneye çıkıp, marifetlerini sergilerler. İç İşleri Bakanı gelerek kendine ait koltuğa oturduğunda bütün sazendeler bilinen serbesiyyet makamını icra ederler. Bittiğinde iç işleri bakanı ayağa kalkıp, başkanı öven uzun bir yazıyı okur. Sonra bu ölçüde

sanat gösterenlerin isimleri kayıtlı olduklarından sahneye davet edilirler. Herkesin gözü önünde bu kız ve erkekleri överek, başkan adına birer hediye verirler. Hediyeler de keman gibi saz çeşitlerindedir. Bazı kızlara elbiselik kumaş da verilir. Yunanlılar bu şekilde hareket ile zamanlarındaki cahilleri hoşnud eder. Bunlar da bu ümit ile eski usülleri icra ederler ama bu uygulamadan memnun kalan hiç görülmez. Fransa devlet başkanı bir vakitten beri Avrupa devletleri ve özellikle Nemçe imparatoru ile çok zamanlar savaşmıştır. Fransızlar genellikle galip gelmişlerdir. Sözün kısası Pays-Bas ülkesi ve Rhone nehrinin Fransa tarafını halkıyla birlikte bütünüyle, İtalya'daki Milan ve Mantoue illerini de etrafıyla birlikte zabt eder ve yeni devlet başkanı tayin ederler. İtalya'daki Fransız askerleri galip gelerek Nemçe'ye hücumla geçerler.

A Fransızların bu çeşit gereksiz ve galibane hareketleri sıkıntıya ve pişmanlığa sebebiyet verir. İki tarafta da yorgunluk ve bitkinlik görülmesiyle, bu hissi Bonaparte'a ileterek, sulh yönüne gitme kararı alırlar. Rastadt adlı şehir barış görüşmelerine tahsis edilir. Taraflar, tasdiknamelerini aralarında değiştirirler. Hem ikramda bulunmak, hem de sözlü olarak görüşmeler yapmak için ceneral Bonaparte, Paris'e davet edilir. Bir kaç gün geçtiğinde Fransa başkanının kuralları gereği tertip edilen mecliste, beş Directoire cenerali ağırlamak için bir akşam yemeği tertip etmiştir. Ali Efendi de, bu yemeğe resmen davetlidir. Belirlenen zamanda beş Directoire'e ait Luxembourg sarayında sefirlerin toplandığı divanhaneye varılır. Sonra da avluda eğreti olarak yapılan yere gelinir. Az sonra ceneral, yetmiş, seksen, kadar ceneral ve subay ile birlikte iç ve dış işleri bakanı bu topluluğa katılır. Ali Efendi'yi takliden bir subay Nemçe imparatorunun mektubu elinde olduğu hâlde beş Directoire'e yaklaşır. Beş Directoire ayağa kalkar ve subay başını aşağı eğerek selâm verir. Ve mukabele görür. Dış işleri bakanı bir kâğıt çıkararak Bonaparte'ın başarılarını okur. Sonra Bonaparte da bu yersiz sözleri tekrar eder. Subay ilerleyerek mektubu başkana teslim eder. O da dış işleri bakanına vererek, adı geçen cenerali över. Elçi, dinlediği müzikten memnun kalır ve geri döner. Akşamdan sonra yine Luxembourg sarayına gidilir. Ve belirlenen yerde beklenilir. Gece saat ikiden sonra Beş Directoire, vekiller, sefirler, ceneraller ve meclisin ileri gelenlerinden müteşekkil 86 kişilik bir grupla

sofraya oturulur. Saat dörde kadar yemek yenildikten sonra iç işleri bakanının dairesinde kibar kadınlardan teşkil edilmiş olan baloya hep birlikte gidilir. Gece saat dokuz kadar vakit geçirilir. Ali Efendi, eve dönmeyi çok ister. On gün sonra beş yüz ve iki yüz elli meclisi vekilleri tarafından da cenerale ziyafet verilir. Beş Directoire, vekiller, sefirler ve diğer davetliler tayin olunan gecede, kral ve meclislerin oturduğu yer olan Tuileries Sarayı'na varırlar. Divanhanede hazırlanmış olan yediyüz kişilik sofrada yemek yenir. Fasil fasıl müzik dinlenir. Toplar atılır. Ali Efendi saat altıya kadar süren çok sıkıntılı bir geceden sonra eve döner. Tuileries, asıl kral sarayı olup, Fransız binalarına göre çok gösterişli ve ziyetlidir. Krallık dönemi ihtişamını gösteren, porselenler, tuhaf kumaş ve taşlar hâlen mevcuttur. Fransız bilginleri arz küresinin seyrine, göklerin inkârına, güneşin sabit oluşuna, ay ve diğer yıldızların yeryüzü ile birlikte seyri fikrine inanırlar ve bu husustaki inançlarıyla hasımlarını susturmak için, akli deliller ile itiraz etmekten geri durmazlar. Bu suretle aynen batıl inançları üzere çeşit çeşit saatler icat ederler. Kral için yapılan tuhaf bir saatin çeşitli bölümleri vardır. Saat kurulduğunda güneş ve yıldızlar dünya ile birlikte dönerler. Yumurta kadar olan yer küresi, döndüğünde gece olur ve parlak güneş yer küresinin altına girer. Gündüz olduğunda ise güneş ortaya çıkar.

Bu görüş, Avrupalılarca üstün tutulan Copernic'in görüşüdür. Ceneralin eşi İtalya'dan Paris'e geldiğinde dış işleri bakanı, onun için bir akşam yemeği tertipler ve Paris'in bütün kibar kadınlarını davet eder. Beş Directoire, vekiller ve sefirler de davetlidirler. Saat dörtten sonra dış işleri bakanının evine varılır. Ev; çepeçevre kandiller, mumlar, süslü avizeler, ve aynalarla donanmış olup, ihtişamlıdır. İki yüz kadar kadın ile bir o kadar da erkek, toplanmıştır. Bir iki yerde tertip edilmiş olan çanlar çalındığında dört kadın ve dört erkek karşılıklı olarak dansa başlarlar. Bir odada bu şekilde iki, üç çift dans ederek, yarım saat kadar etraflarına neşe saçarlar. Sonra dans müziği değiştiğinde bu grup otururken, diğer istekliler dansa başlamak âdetindedirler. Hatta vekiller de Directoire'ların karşısında dans ederler. Fransızlarca dans etme, marifet kabul edilip, ayıp sayılmaz. Ali Efendi, saat sekize kadar dans edenleri seyredir. Yemek vakti geldiğinde her bey, bir hanımın elinden tutarak sofraya yönelir. Dış işleri bakanı, ceneralin eşini yanına alarak sofraya gelir. Bu çeşit sofrada sadece

kadınlar oturur. Beyler ayakta oldukları hâlde hanımların verdikleri yiyecek ve meyveleri minnetle alırlar. Ali Efendi, o esnada müneccimbaşı ile görüşür ve kendisine Fransızlara ait bir takvim hediye edilir. Ali Efendi'de kendisinden istenen takvimi verir. Bu müneccimbaşı Avrupa'da şöhret yapmış Lalende adlı yaşlı bir zattır. Paris'in iki tarafındaki rasathanelerden sorumlu olup, Ali Efendi'yi çalışma mekânına davet eder. Elçi dolunaydan önceki bir gece, eski rasathaneye varır. Rasathanenin dört bir tarafı açık olup, üç katlıdır ve büyük bir kule görünümündedir. Teleskop adlı üç ayaklı büyük dürbünler ile aya bakılır. Ayın içinde, dağlara ve sahalara benzeyen şekiller görülür. Otuz sene aralıksız çalışan âlim Cassini isimli astrologun yaptığı ayın resmi incelenirse, bu iddiayı isbata vasıta olabileceği görülür. Hattâ Satürn'e de bakılır. Satürn, yapma satürn gibi uzunca bir düz elma gibi olup, iki taraftan bakıldığında içi, ışıktan boşmuş gibi görülür. Kısacası uzunca bir halka gibidir. Satürn, beş adet parlak yıldız ile süslü ve gösterişlidir. Bunun dışında sabit yıldızlar da seyredilir. Ali Efendi bu hususta geniş bilgi vermeye gerek görmez. Bir gün de Lalende ile diğer rasathaneye gidilir. Orada da çarklar ile döner büyük dürbünler vardır. Ama şimdiki hâlde iki rasathane de itibardan düşerek harap olmuştur. Devlet-i Aliyye'nin eskiden beri Fransa ve Fransızlar hakkında lütfkâr olduğu gün gibi ortada olduğu hâlde, Ali Efendi, dostluğu artırmak maksadıyla Fransız âdetlerince yemek takımları satın alır. Bütün vekiller, sefirler ve cenerallerle otuzdan fazla kişiyi yemeğe davet eder. Fevkalâde gösterişli bir ziyafet verilir. Bir defa da vekil ve sefirlerden bazıları ve kibar kadınları tekrar davet edilir. Akşam yemeğinden sonra supa denen gece yemeği yenilir. Ali Efendi, Devlet-i Aliyye'nin şanına yakışır ve herkesin hayranlığını kazanır şekilde tertiplenen, etrafta da konuşulan bu ziyafetlerden dolayı Allah'a şükreder. Bonaparte'in sergilediği tevazu ve muhabbet ile Ali Efendi'nin şahsına gösterdiği tabii teveccüh ve dostluğu hasebiyle, eşi, dış işleri bakanı ve bir kaç sefir eşleriyle birlikte bir kere daha davet olunmuştur.

Mübarek şabanın arkasından ramazanın gelmesiyle Ali Efendi oruca başlar. Devlet-i Aliyye sayesinde refah içerisinde olarak gündüz oruçludur. Geceleri de birbiri ardına teravih namazları kılarak üzerindeki vazifeyi eda ettiğinden Allah'a şükreder. Paris'in coğrafi konumu gereği hava

genellikle gamlı ve değişkindir. Ay ise zor görölür. Bu sebepten elçi, üçte iki sayarak iftar eder. Ali Efendi, bundan sonraki zamanı vazifesi ile kayıtlı geçinir. Ayda bir kere beş Directoire'in mutad olan meclisine gidip gelir. Geceleri yine bu kimselerle tek tek görüşerek vakit geçirir. Bu sırada Fransızların geniş bir donanma hazırlığı içinde olduğunu gazetelerden okur. Paris'te kendilerince ehliyet sahibi kimselerden bazılarının seçilmesi gibi garip hareketler ortaya çıkar. Halk arasında yayılan çeşit çeşit rivayetler de, Ali Efendi'nin gönlünde sıkıntı ve vesvese uyandırır. Bu hazırlıkların mahiyetini öğrenmek için keyfiyeti resmen sorar. Cevap her ne ise Devlet-i Aliyye'ye arzeder. Neticede değil bir devlet başkanının, bir dükânın kabul etmiyeceği şekilde elçiye yalan söylerler ve hırsızcasına mukaddes Mısır'a ansızın saldırırlar. Mısır'a girme haberi o sırada Paris'te Directoire'ler arasında saklanmış olup, belirlenmiş olan beş günün yortular günü ilân edileceği hissettirilir. Gerçekten de meclisten bir gün önce Directoire'ler beş yüzler meclisine yazılı bir açıklama yaparak. Fransızların İskenderiye'ye girdiklerini haber verirler. Mısır beylerine duyulan düşmanlığı göstermek istediklerini, Osmanlı Devleti ile dostlukta baki ve sağlam kalacaklarını ifade ederler. Ali Efendi, bundan böyle beş Directoire'in meclisine gitmenin fahiş hata olacağını düşünür. O günün akşamı verdikleri büyük yemek davetine de gitmez. Evde yalnız kalır. Ve çok gerekli olmadıkça dışarıya çıkmaz. Mısır'a girme konusunda halk arasında çeşit çeşit haberler yayılır. Ali Efendi'ye resmî olarak sorulan sorular da cevapları ile birlikte Devlet-i Aliyye'ye arz edilir. Bu savaşın ortaya çıkışından iki ay sonra Devlet; elçiye izin alarak geri dönmesi için arka arkaya emirler gönderir. Fransızlar İstanbul'da bulunan Fransız sefirleriyle Ali Efendi'yi karşılıklı olarak değiştirmek hususunda ısrarlı olurlar. Ali Efendi, bu hususu huzura yazıp, cevap beklemekle vakit geçirir. Devlet-i Aliyye, izin talebinde ısrarlı olduğundan bir uyarı yazısını da, İspanya elçisi kanalıyla Fransa'ya ulaştırır. Ayrıca İspanya elçisi bizzat Fransa başkanıyla görüşerek, ondan mübadeleye vasıta olması hususunun kabulünü ister. Memuriyeti, ne yapmayı gerektiriyorsa, bunu yazılı olarak soracağını, ifade ederek yazılı cevap bekléf. Arada gerçekleşecek soru ve cevap durumlarını da Devlet-i Aliyye'ye ileticeğini belirtir.

Sonra Ali Efendi'nin Paris'te kalışının isabetli sayılabileceği fikriyle,

Fransa'da gerçekleşen vak'aları ve durumları Osmanlı Devleti'ne yazarak anlatmasının uygun olacağı düşünülür. Fransa, cehalet ve hainlik sebebiyle Mısır'a saldırmıştır. Beş Directoire'in zannettiğinin aksine, Devlet-i Aliyye şanına uygun olarak bu saldırıya savaş ilânıyla karşılık verir. Mısır'ın kurtarılması maksadıyla hazırlığa başladığında, İngiliz donanması amirali Nelson'un İskenderiye sahillerinde olan Fransız gemilerine saldırdığı ve hemen hepsini telef ettiği haberi arka arkaya Paris'e ulaşır. Bu haberlere çok üzülen Directoire'ler Fransız gemilerinin yok edilmesini, Sicilyateyn Kralı'nın anlaşma şartlarına muhalif olarak İngiltere donanmasını limanlarına kabulüne isnad ederek kin ve düşmanlık gösterirler. Sicilyateyn kralı da Papa'nın mülkünü geri alarak Hristiyanlığa hizmet etmek düşüncesiyle vakitsiz harekete kalkar. Roma tarafında olan Fransız askerini kırıp dökerek Roma'yı kurtarma amacına yönelir. Fakat kısa zamanda Fransız saldırısına dayanamayıp, ülkesi halkının da ihtilâle yatkın olduğunu bildiğinden, büyük bir korkuya kapılarak limandaki İngiliz donanmasına biner. Evlât ve eşiyle birlikte Sicilya Adası'na yönelir. Sicilyateyn kralı, Nemçe İmparatorunun eniştesi ve kayınpederidir. Fransız imparatoru ile de arası iyi değildir. İmparatorluk prenseleriyle Rastadt şehrinde yapılan barış meclisinde anlaşmaya imkân olmadığından Directoire denilen hainler, Sicilyateyn İmparatoruna harp açarlar. Hemen arkasından ordular hazırlayıp gönderirler. Tuna adlı yardımcı ordunun kumandanı olan ceneral Jordan savaş cihetine yönelir. İmparatorun kardeşi Prens Carlot ile savaşır. Savaş sırasında Fransızlar, tam bir hezimet yaşayarak kaçarlar. Rhone nehriyi süratle geçmeye teşebbüs ettiklerinde, Prens Carlo, düşmanı bütün ağırlıklarıyla zabt ederek sevinir. Sonra Helyétie taraflarına yönelir. Fransızların diğer ordusu Schéerer adlı ceneralin maiyetinde olarak, İtalya taraflarına varır. Sardunya Kralının topraklarından olan Piément vilayeti ile Toscana ülkesini zabt ettikten sonra Tyrol tarafına doğru yürür. Bu esnada mukabeleye gelen Nemçe askeri ile savaşa tutuşur. Schéerer de yenilir. Bir vakitten beri Fransız zulmü ve saldırılarından bıkmış olan İtalya halkı, fırsatı ganimet bilir. Parçalanmış ve perişan olmuş bulunan Fransız askerlerini katlederler. Bir iddiaya göre yüz bin Fransız askeri ölmüştür. Bu haberler üst üste Paris'e ulaşır. Beş hain Directoire ve bütün Fransızlar bu haberlerle derin üzüntüye kapılırlar. Fransızlar her cihette fakir ve

perişandırlar. İç işlerinden sorumlu vekillerin değişme zamanı da yaklaşmıştır. Beş Directoire, nüfuzlarının yok olması ve sefer hazırlıklarında kusurlu bulunmaları sebebiyle sıkıntılıdır. Bundan önceki vekiller hakkında usule aykırı olarak verilen sürgün ve uzaklaştırma cezalarından dolayı da, meclislerin kaybolmuş olan itibarı geri gelmiştir. Herkes beş Directoire'in kötü uygulamalarından şikâyet eder. İşin aslı hain ve mağrur olan beş Directoire; tavırlarıyla herkesi incitmiştir. Yaptıkları işlerin tamamı, da niyetleri gibi, kötüdür. Vekil seçimi, dışarıya asker gönderme gibi hususlarda meclisle halk arasında bir fikir beraberliği yoktur. Özellikle hoş görülmesi mümkün olmayan Mısır hiyanetiyle de halk arasında dile düşmüşlerdir. Gerçekten de fitne, hain, mayası bozuk ve lanetlenmiş olan beş Directoire, Fransa'nın maddî kaynaklarını sömürmekle kanaat etmeyerek, malları gasp ettiler. Yanlış fikirleriyle âlemi ihtilâle sevke çalıştılar. İtalya'da anlatılamaz derecelerde zulüm ve saldırı uyguladılar. Helvétie ve diğer zaruri beraberliği olan başka milletlere zarar verdiler. Beş Directoire'in, çirkin hâli, aşağılık ve devlet işlerinden habersiz kötü mayalı ve kötü yaradılışlı bir alay hırsız oldukları geçmiş senelerdeki idareleri ile açığa çıkmıştır. Sebepsiz olarak anlaşmalara aykırı bir biçimde Mısır'ı kuşatarak ve güya niyet ve fiillerini örterek, şaşkın ve mağrurcasına hareket ettiler. İşin erbabı ve hâdiseyi bilenler maksadlarını devlet başkanı ve ülkeden gizlediler. Böyle bir şey olmamış ve duyulmamış gibi yalan ve yanlış karanlığı ile Mısır'a girip hainlik ve fesatlıklarını gösterdiler. Beş Directoire'in bu çeşit kötü işleri milletler arası çirkinlerden add olunup, çok güçlü bir şekilde töhmet altında kaldılar. Directoire'ler zaman içinde azledilerek, onlardan intikam alındı. Beş Directoire'in âlemi zarara sokma niyet ve hareketleriyle ortaya çıkan garip hareketlerine dayanarak, Rusya İmparatoru Pâul da savaşa girer. Ceneral Souvarov kumandasında İtalya tarafına başka, Rhin ve Felemenk tarafına başka askerler gönderirler. Directoire'ler memlekette olan karışıklıktan mustarip iken, düşmanın korkusuzca sınıra yaklaştığını duymak, sıkıntılarını artırır. Yeniden tayin olunan beş Directoire, Jacobins tarafından canlı tutulan fitne ve fesadı, gönle hoş gelen nasihatlerin yardımıyla söndürme gayretine girer. Vendée, Fransa'nın İngiltere adası karşısında yer alan bir vilâyetidir. Bu yerde kral taraftarı olan ve, İngilizlerce görevlendirilmiş bulunan bir kumandan

dört, beş sene kadar kendi milletinden intikam almaya kalkar ve pek çok zarara sebep olur. Fransa Vendée taraflarında görülen ihtilâli harple ve nasihatle yok etmeye kalkışarak, Helvética ve İtalya taraflarına gönderilmiş olan orduların takviyesine dikkat eder. Ancak geçen sene sonbaharının başlangıcında Cenevizlilerin arazisinde Fransızların, Rusya ve Nemçe ile gerçekleşen savaşında, her iki taraftan da çok can telef olmuştur. Neticede Fransızlar hezimetle uğramışlardır.

Fransa Directoire'leri sarraflardan otuz milyon akçe ödünç alarak harp malzemeleri hazırlama ve asker gönderme gayretine girerler. Rusya ve Nemçeli askerlerine kumandanlık eden Masséna ve Lebran adlı cenerallerin ne ölçüde galib geldikleri anlatılmaktan âcizdir. 1799 Ekiminin 14. günü İskenderiye tarafında olan ceneral Bonaparte geri döner. Bir kaç gün geçtiğinde hıyanetle vasıflandırılan bir kaç subay ve bilgin Paris'e ulaşırlar. Fransızlar bu durumdan memnuniyet duyarlar. Bir müddetten beri Jacobins'ler, ihtilâl ve karışıklık bazında, fitne ve fesadı uyandırmaktadırlar. Meclisler ve özellikle beş Directoire arasındaki anlaşmazlık ve huzursuzluk ile uzayıp giden savaştan doğan sıkıntı açıktır. Bu ardı ardına gelen galibiyet arasında halkın barış anlaşmasıyoluna gitmek ve halkın rahat ve huzurunu sağlamaya özen göstermesi gerekir. Buna rağmen Jacobins'ler, barıştan kaçınarak fitne ve karışıklığa âdeta ölümüne olsa da koşan hain bir topluluk konumundadırlar. Jacobins'lerin niyetlerini kuvvetden fiile geçirmeleri mümkün değildir. Bonaparte'in gelmesiyle beş Directoire, diğer meclislerde bulunan vekiller ile gerekli tedbirleri alarak, Franşa'nın bir çeşit sevk ve idaresine başlar. O senenin cemazi-ül-âhîrinde ihtiyar meclisi tarafından neşredilen uyarı yazısı gereğince, meclis üyeleri ve beş Directoire mekânlarını Paris'le Versailles arasında bulunan Sinoklo adlı kral sarayına naklederler. Bazı itirazlardan sonra Fransızların istihbarat nizamı öncelikle halka ve ülkeye zararlı maddelerin çok olması sebebiyle bir seçme ve değiştirmeye tabi tutulur. Beş Directoire'in ünvanı tamamen kaldırılmış ve iptal edilmiştir. Üç kişilik bir komisyon "konsülar" tabiriyle tam bir yetki ile yeniden tayin edilir. Bonaparte bunlardan biri olur. Bu arada Bonaparte tek adam olmaya isteklidir. Devletin ileri gelenlerinden bazılarının teşvik ve yardımıyla yeni nizama bazı kanunlar ilâve eder. Devlet idaresi ve işleri üç konsolosa

ihale edilir ve baş konsolosun nüfuz dairesi genişletilir ve o makama Bonaparte getirilmiş olur. Askeriyeye ait işler, gerektiğinde savaş, barış, malî işler ve devlet işleri tam yetki ile Bonaparte'ın uhdesine verilmiştir. Nizamın sağlanmasını ve huzura kavuşmayı can ve gönülden isteyen Fransızlara, başkonsolos, alelâcele bir genel barış vadeder. Savaşıkları devletlere mektup yazıp gönderir. Ancak Fransız devlet işlerinde karar ve sebat olmadığından, etraftan gelen cevaplar bir hayli dokunaklı ve renkli olduğundan Bonaparte'ın aşırı derecede üzüldüğü anlaşılmıştır. Bundan böyle harp malzemeleri hazırlamaya kuvvet vererek, Carnot adlı eski müdürü sürgünden kurtarır ve aniden harp işlerini bakanlığın uhdesine ilâve eder. Carnot, öteden beri asker idaresi ilmini bilen biri olduğundan, kısa zamanda İtalya ve Rhin nehri ordularının harp malzemesi ve silâhlarını hazırlar. Bundan dolayı Bonaparte, Ceneviz kalesinin kara yoluyla Nemçeli, deniz yoluyla İngiliz tarafını kuşatmaya çalışır. Kale, bir hayli zaman kuşatılır. Hem halk hem de Fransız askerinin pahalılık ve kıtlık sebebiyle durumları kötü olduğundan, bu kalenin savaşarak kurtarılmasına teşebbüs edilir. Nemçeli tarafından o havaliye kumandan tayin edilen ceneral Melas gafil bulunur. Ve umulanın tersine olarak tehlikeli yolu, Helveti dağlarını, yani elmas dağıni geçip Marengo adıyla meşhur olan yerde, Fransızlar ile savaşa başlar. Nemçe üç kere galip gelir. Bonaparte, konsoloslara ait askerî bizzat idare eder ve sonunda galip gelir. Rhin nehri ordusunun cenerali Moreau Hohenlinden adlı yerde Nemçeli'ye saldırır ve galip olur. Bundan sonra Nemçeli'de dayanma gücü kalmaz.

Bu arada vekiller kavga eder ve nihayet karşı tarafın da isteğiyle barış emri veren Bonaparte'ın, anlaşmanın imzalanmasına razı olduğu bilinir. Bonaparte, kendi milletine vaad ettiği genel barışın başlangıcına nail olur. Rusya nezdinde bulunan orta elçisi ceneral Beurnonville'in vasıta oluşuyla ve Rusya'nın yardımıyla Rusya imparatoru Paul'u kazanarak, kuzey ülkelerinin İngiltere aleyhine ittifak etmelerini gerçekleştirir. Paul'un ölümü ve İngiltere donanmasının Sund adlı boğazda ve sonra Danimarka'nın baş şehri olan Kopenhag önündeki galebesi bu uygulamayı değiştirmeyi gerektirirdi. Bundan sonra Bonaparte, Felemenk hududundan, İspanya hududuna kadar mevcut olan liman ve iskelelerde yer yer ince donanma hazırlar ve asker gönderir. Niyet ve maksadını saklamaya gerek

duymaz. İngiltere, mukabeleye başlar ve amiral Nelson kumandasında Fransa iskelelerinden Bologne adlı iskelede bulunan ince donanmaya saldırdığında, umulduğu şekilde iş göremez ve Fransızlardan yardım isteme ihtiyacı duyar. Ayrıca İngiliz idarecileri de yeri değişmiştir. Yerlerine geçenler bu felaketi uzaklaştırmak maksadıyla Londra'da Fransız görevlisi Otto ile esas barışı düzenlerler. Düzeni elinde tutan Rusya, barış yapılmasını uygun görür. Devleti Aliyye de, Mısır'ın kurtarılması maksadıyla, Allah'ın yardımıyla kahredici gücünü ortaya koyar. Mısır'ın düşmandan kurtarılması üzerine de Ali Efendi, Osmanlı Devleti'nce geri dönmeye izinli olur. Konsolos Bonaparte 34 yaşında savaş hünerlerinden haberdar, akıllı bir kimsedir. Etrafında bilgi sahibi ve destek verici kimselerin bulunuşu sağlar. Bakanlıkla görevli kimselerin akıllı, becerikli ve gayretli olmaları, Bonaparte'ı başarılı kılar. Ayrıca bu duruma, devletin ileri gelenlerinden bazılarının teşvik ve yardımı sayesinde kavuşulmuştur. Onun başarısını sağlayan asıl sebep, gerek iç barışın sağlanması, gerekse ülkede bulunan Jacobins ve diğer zararlı kimselerin ortadan kaldırılmasıyla, ülkede rahat ve huzur temin edilmesidir. Bonaparte, bu hususa fevkalâde dikkat eder. Bu konuya daima özen ve dikkat göstermesi, Fransızları da memnun eder. Fransa'da, bu barış sebebiyle eski bolluğuna ulaşır. Nüfus artar. Çiftçilik, ziraat ve her yönden mamur olur. Mamur olmayan yerlere nadir olarak rastlanır. Ülkedeki üretim, et, ekmek ve diğer yiyecekler yeterlidir. Ancak Provence eyaleti denilen ve Akdeniz tarafına düşen yerlerde yünlerin bolluğundan ve ahalisinin kumaş ve diğer kumaş çeşidinden olan ticarete meylinden dolayı, ziraat ihmal edilmiştir. Osmanlı Devleti'nden ve özellikle Cezayir ve Tunus yönlerinden birkaç aylık zahire getirilir. Et, ekmek ve kuşlar çeşitli olup, sebze ve meyve türündeki yiyecekler bol miktarda bulunur. Ancak fiyatları çok yüksektir. Kaldı ki, Fransa'da kurulan çeşit çeşit işyerleri sebebiyle nüfusun çoğu varlık içinde yaşar. Paris'te birçok porselen imalathaneleri, deri atelyeleri, kumaş tezgâhları ve ayrıca sayılması can sıkacak kadar çok olan işyerleri vardır. Bu işyerleri halka imkân sağlar. Avrupa'nın bütün yolları haydut ve hırsızdan emin olup, düzgündür. Yol üzerindeki nehir ve bataklıklar, taş ve ağaçtan sağlam köprüler bulunur ki, bu işyerleri devamlı tamir ve bakım görürler. Yapım ve bakım masrafı yoldan geçenlerden yer yer alınan geçit vergisinden hâsil edilir ve bu

para yolların tamirine genellikle yettiğinden başka, devlet de yararlanır. Bu yolların tamirinden maksat ticareti canlı tutmadır. Konaklama yerleri de mamurdur. Bu yerler gelip geçenlere hizmet verdiği için ücret, yiyecek kazanç sağlarlar. Yoksa geçenlere kolaylık olsun diye değildir. Devletlerin her birine ait olan ülkelerde emniyet ve imar faaliyetlerine önem verilir. Ziraat ve çiftçilik yoluyla elde edilen belirli bir gelirden halkın yoksullarına ağır gelmeyecek şekilde vergi alınması usuldendir. Bundan başka o devlet, denizlerden bir veya ikisine hissedar olduğu hâlde, kendi halkını korumaya gayret ederek, ticaret işini geliştirecek tasarılar üretmeye hat safhada çaba sarfeder. Ülke belli bir gelirin dışında yüksek derecede maddî kaynaklara sahiptir. Bu sebeple gerek halk, gerekse memleket mamur ve gösterişlidir. Para ve fayda çokluğu sebebiyle şehirler ve ülke her yönden imrenilecek derecede bayındır ve şendir. Fakat ticaret işi ülkenin her cihetten güvenilir olmasına ve gelip giden tüccarın korunmasına hususen ehemmiyet verilmesiyle ilgilidir. Bu konuya Devlet-i Aliyye açısından önem verilse ve ticaret hususu dinî kurallara ve kanuna uygun olarak yeni baştan sağlam kurallara bağlanarak düzenlense ve bu kurallar devamlı bozulup, değiştirilmeden korunsun, kısa zamanda çok iyi sonuçlar alınacağına şüphe yoktur. Ali Efendi, Paris'teki barış merasiminden sonra, kara yoluyla İstanbul'a yönelir. Paris'ten hareketinin 13. günü Rhone nehri ve Ratizbonne şehri civarından seyrederek Nemçe'nin başşehri Beç'e varır. İmparatorun başvekili Comte de Cobentzel tercüman göndererek hâl, hatır sordurur. Ertesi gün Ali Efendi, mukabil ziyarette bulunur. Görüşme sırasında iki devlet arasındaki dostluk konusunu ele alırlar. İkram faslından sonra, sohbet esnasında Ali Efendi, Beç'in görülme değer yerleri olduğundan bahisle, bir müddet burada kalınması konusunda ısrar görür. Elçi, beş yıl, sekiz aydan beri gurbette olduğunu söylese de, hava aşırı sıcak olduğundan beş, altı gün kalmaya niyetli olduğunu ifade eder. İki gün sonra başvekil, resmî kıyafetiyle, Ali Efendi'yi ziyarete gelir ve onu özel bir ziyafete davet eder. Ali Efendi, davete icabet eder. Davette, imparatorluğun devlet ricalinin ileri gelenlerinden tertip olunmuş bir meclisle karşılaşır. Bu mecliste birkaç saat geçirilir. Beç'te kalındığı zaman zarfında tuhaf şeyler ve işyerleri görülür. Özellikle imparatorun bir eski saray bahçesinde kendi yaptığı kale görülür. Kalenin binaları ve kısımlarında

inşa olunun odaları iki bin sene önce Roma cesarları zamanından kalmış bazı kap kaçak, harp aletleri ve diğer eski eşyadan tertip edilmiş olup, 400 sene önce yapılmış minder şeklinde bir miktar güvez kadife bulunur. Kısacası Fransızlar eskiden kalmış taş ve ağaç, her ne ise itibar eder, bu sebeple kapı ve duvarlarına asarlar. Bu kale de antika eşyaların toplandığı bir yerdir. Lâkin hoşluk ve güzellikten uzaktır. Kaleyi gezenlerin isimlerini yazmaları için, sim ciltli bir defter konmuştur. Kalenin rehberi olan subay defteri getirir, Ali Efendi'nin adı ve memuriyeti Türkçe ve Fransızca olarak kaydolunur. Macar ve Erdel'den geçerek Osmanlı'ya bağlı olan Bükreş'e varılır. Sonra, Silistre'ye gelinir. Uzun müddetten beri hasret kaldığı şerefli cami ve minarelerle karşılaşmak, Ali Efendi'yi çok sevindirir. Oradan Varna iskelesine ulaşılır. Deniz yoluyla 8. gün İstanbul'a ulaşılır.

Seyyid Ali Efendi'nin Sefâretnâmesi¹

Bismillâhirrahmanirrahim

Elhamdülillahi rabbi'l-alemin vesselatü ve-s-selâm Âla seyyidina Muhammed ve Alihi ve sahibi ecmaîn. Bâis-i tahrîr-i bende-gî oldur ki cânib-i meâlî menakıb-ı devlet-i Aliyye-i ebedü'l istimrârdan Françe cumhuru tarafına sefir irsâl ü tesyârna irâde-i seniyye taallük buyurmağın çâker-i kemîne envâ-i inâyet-i celiyye ve esnâf-ı merâhim-i seniyye ile kâm-bîn ve hizmet-ı sefâret-i merkûmeye namzed ve tayin buyurulduğum eclden tedarikât-ı seferriye te'diye ve ikmâl ve bin iki yüz on bir senesi ramazan-ı şerîfin yirmi yedinci ve martın onbeşinci mübârek yevm-üs-sebt isticâr olunup hazır ve müheyyâ olan seffineye süvâr ve âb-ı rû-yı büldân ü emsâr olan mahmiye-i İstanbul'dan mütevekkilen ale-l-lah-ı teâlâ fek-i lenger karar ve müsaadeliçe rûzgâr înesiyle ol gün ve ertesi günü müteveccih semt-i maksûd ü merâm olup âheste refîâr ile yevm-i isneynde kal'a-i Sultaniyye kurbunda kâin Mağara burnu nam mahalle lenger-efgen-i ârâm ve bazı güne zahâir tedariki için iki gün meks ve mah-ı siyâm-kârin hüsn-i hitam olmağın mevsim bahar olmak hasebiyle rûzgârlarda çendân devam ve beka olmayıp tavâif-i mellâhînin büyük

¹ İşbu sefaretnâmenin iki nüshasına dest-res olduk. Biri Bayezid Cami'i Şerifinde vaki' Veliyyü'd-din Efendi Kütüphânesindeki Cevdet paşa merhûm kitapları miyânındadır. Rık'a hat ile muharrerdir. Tarih-i tahrîrine dair kayd yoktur. Diğeri vilâyât-ı mümtâze kalemi müdürü İbnü'l-Emin Mahmud Kemal Bey Efendi tarafından lütfen bize iâre edilmiştir. Güzel hatt-ı nesh ile muharrerdir. Bunun dahi tarih-i tahrîri gösterilmemiş ise de birinci sahifesindeki "istishâbetü'l-fakîr Muhammed Sadık Kethüdazade M. 218" kaydına nazaran sefâretnâmenin yazıldığı zamandan pek az sonra istinsâh olunduğu anlaşılır. Bir üçüncü nüsha daha elimize geçmiştir ki o da rüfekamızdan İskender Hoca Efendi'nin Cevdet Paşa'ninkinden istinsâh ettirdiği nüshadır. İşbu tefrikada Cevdet paşa nüshası esas ittihâz olunmuştur. Fakat Mahmut Kemal Bey nüshasıyla aralarında bazı farklar görülmüş olduğundan bu cihetler hâşiyede gösterilmiştir. Metn-i sefâretnâmede muharrer bazı mevaki' ve rical esâmîsinin dahi elisine-i ecnebiyyede olan mukabilleri kezâlik hâşiyede beyân edilmiştir.

fırtına ta'birî ile tarif ve hirâsân oldukları limanlık halatı ve rû-nümâ ve aralıkta muhalif lodos rûzgârları hudûs ile bi-z-zarûr şevvalü'l-mükerrermin beşinci gününe dek mahall-i merkûmda ikamet ve îvâ ve ba'dehû muvâfıkca rûzgâr hûbûbuna mebnî mahall-i merkûmdan hareket ve kal'a-i Sultaniyye'den esnâ-yı mürûrda üç kut'â selam topu endâht olunup kal'a-i merkûmeden dahi üç top endâht ile merâsim-i âdiyye riâyet ve icrâ olunup tahrik ve teşvîke bâis olan rûzgâr semt-i bi-vefâyiden cilve-künân-i vezân ve seddü'l-bahr havâlilerinde külliyyen noksan olmakla Tekye taraflarında vaki' havuzlar nâm-ı diğere Selvilik nâm mahalde zarûrî ihtiyar-ı kârar ve yevm-i ferdâda şedid yağmur ve fırtına bedidar ve sefine müdürü mahall-i merkûmda ikameti tecvîz etmediğinden mahall-i merkûmun muhâzîsinde vaki' Berber limanına varılıp iki gün ve iki gece şiddetli fırtına ile güzârende-i evkat ve mahall-i mezbûr lodosa karşı açık liman olup emvâc peyder-pey tahammül-güdâz olduğundan havaya safvet gelinceye dek salif-ü z -zîkr Mağara burnuna avdet tasvip ve üç gün dahi onda meks ü ikamet ve müsâid rûzgâr derkâr olmakla mah-ı merkûmun on üçüncü günü hareket ve ol gün ve gece ve ferdâsı emvâc-ı ke-l-cibâl ile uğraşarak bahr-ı sefid cezîrelerinden Andros ve Eğriboz hizâlarına reside ve rûzgârda şiddet-i berter ü bağıteten sefinenin lüzûmlu bir altı şikest ve sefine mellâhînine mûris-ı fütûr ü hayret olmağın hezâr-meşakkat ile hilaf-ı tarik Atina nevâhisinde vaki' Makronesos nâm harab limana vasıl ve iki gün ikamet-i zarûriyyede envâ'-ı mihen hasıl ve ba'dehû rûzgâra fi-l cümle sükûnet âriz ve şikest olan âlet cebr ü tebdil olunmakla mah-ı merkûmun onaltıncı günü hareket ve üç gün mürûrunda ale-s-seher Mora cezîresinde kâin Modon kal'ası pişgâhına reside ve üç gün meskden sonra ondan dahi fekk-i lenger-ârâm ve semt-i Mora'da teveccüh olunup deryâ limanlık ve cüzî meşy ü hareket ile sekiz günde İtalya memâlikinin semt-i nihâyeti olup ² aşir-i cihan dârân Sultan Süleyman Han-ı merhûm vakitlerinde Cezayir-i garb tarafından zuhûr eden mücahidîn-i dîn bu mahalle Poliyaykası tabiriyle be-nâm ve haritalarda çizme şekline şebih u mesil olan Calabria eyaleti havâlilerine vusûl ve hezar piçtâb ile Sicilya ³ cezîresi

² İşbu işaret vaz'edilen mahalden iki satır aşağıdaki "be-nâm ve" ye kadar olan parça Kemal Bey nüshasında yoktur.

³ Sicilia

muzâfâtından olan Mesina şehrine duhûl ve sefinede mevcûd olan su tekâmül olup su almaya ihtiyaç mess etmeğin ol gün su için ikâmet ve ferdâsı hareket musammem iken nâgehân şiddetli havalar vezân olup muhâlif olmağla güşâyış-i havâyâ kadar zarûrî ikamete niyet olundu. Cezîre-i merkûma yedi yüz mil dûr ile meşhûr ve tûl u arzına nazaran sevâhilden ma'dûd iken derûn-ı cezîrede ma'âdinli dağlar ve husûsen Etna⁴ demekle ma'rûf zir ü bâlâsı berf ile memlû bir cebel-i cesim-ü-l-heykel takrîbiyle âvân-ı nisân ve cezîre-i merkûmenin havası mukarin-i Arabistan iken cebel-i mezkûrun zirvesinden gayri mahallü mevâzı'ı berfle mâlâmâl ve zirvesi tahminen bir büyük harmen yurdu kadar mahalli berfden ârî ve aralıkta duhân ve gecelerde âteş-ı şu'le-feşân ile mâlî olup nakl ve muayene olunduğuna göre ol havâlilerde bu vechile âteş-nihâd üç kıt'a cibâl olup birisi mârr-üz-zıkr Sicilya'da olan Etna'dır. Ve birisi dahi cezîre-i merkûmenin cânib-i cenûbîsinde kırk mil mesâfede vaki' Stromboli⁵ namı ile meşhur bir cezire olup hîn-i mürûrda meşhûdumuz olmuştur. Diğeri dahi Sicilya teyn kralının makarr-ı hükûmeti olan Napoli şehrine müşerref olan cebeldir. Gündüzlerde duhân suûdunda üçünden dahi bir anda zuhûr ve keزالik gecelerde ateş ve bazan inilti bürüzünde bir saat ve bir dakikada vukû' bulduğunu tecrübe etmişlerdir. Mesina şehri zıkr olunan Calabria cânibine deryâ cihetiyle karîb ve Boğaziçi misüllü kıyıları yakın olup ancak akıntısı cezr ü med ile yirmidört saatte dört defa tebeddül ve tahavvül ve aralıkta döküntüleri olmak sebebiyle âmed-şüd eden sefâin ashâbı mübtelâyı meşakk ü mihen ve rehber ve klavuz muhtaç olurlar. Havâli-i mezkûrede âteşli dağlar sebebiyle fırtına ve yağmur ve ra'd ü berk ve zelzele eksik değildir. Salif-üz-zıkr Mesina limanına ba'de-l vüsûl kumandan tarafından ve nezârete⁶ memurlar gelip tehniyet kudûm edip devlet-i ebed-müddet ile Sicilya teyn kralı beyninde derkâr olan dosti ve musâfâta hürmeten lâcel-ül-ikrâm kal'adan on iki top endâht ile be-şenlik edeceklerine binâen-süvâr olduğumuz sefineden dahi cevap topu endâht olunmasını kumandan iltimas etmekle vech-i meşrûh, üzere kal'adan on iki top endâht edip bu cânibden dahi beş kıt'a top endâht olundu. Şehr-i mezkûr matbû ve müferrih ve kesret-i enhâr ve hadâik-i bî-şümâr ve

⁴ Etna

⁵ Stromboli

⁶ Lazaret : tahaffuzhâne

vefret-i esmâr-ı gûnâgûn ile mamûrca olup ancak on üç sene mukaddem şiddetli bir zelzele vukuuyla ebniye-i şehîr virân ve ba-husûs leb-i deryâda olan emâkin külliyyetli rahneye dücâr olmakla çok mahalli hey'et-i harâbîde nümâyândır. Şehr-i mezkûr ormanlı tepeler içinde binâ olunmuş olduğundan leb-i deryâda başka başka palanka şekli kal'alar ve tepelerde dahi burc u kuleler ile mahrûs olup ancak kal'alarında çendân metanet olmadığı ve müteferrik olmalarıyla lede-l-iktizâ birbirlerine muâvenet mümkün olmak hasebiyle hatırdan müstağni değildir. Ve kumandan mersûm sâl-hürde bir ceneral olup şekerleme ve şükûfeden mâadâ nâ-be hengam yani mevsim-i nisanda taze üzüm ve kavun ve taze kiraz ve nar ve elma ve armut ve sair nekere meyveler irsâliyle levâzım ikrâmı ikmâle kanâat etmeyip efrenc tafesi İstanbul'dan sefine ile gelen adamlar ile kırk gün mürûrundan evvel ihtilât ve ülfet etmekten hirâsân iseler dahi ceneral-i mersûm mülakata izhâr-ı râğbet ve ricâ ve kenâr-ı şehirde vaki' bir hâne tahliye ve şehri mezkûrün vücûhiyle gelip ziyaret merasimini icrâ ve Devlet-i Âliyye-i ebed-karârın eltâf ü ihsânından teşekkür ve minnettarlık mukaddemesiyle mersûm bundan akdem elli beş tarihi esnasında Devlet-i Âliyye ile Sicilyateyn kralı beyninde akd-i peyvend sulh u safvette cânib-i saltanat-i seniyyeden sefâret ile memur küçük Hüseyin Efendi merhûm ile İstanbul'dan bil-rüfekâ şehri mezkûre gelmiş olduğunu ihbar ve dostluğa dair ve tezâyüd-i muhabbete mütedâir bazı güne sohbetler ile imrâr-ı vakit ve ceneral mersûmun hedâyâ-yı mersûle-i mezkûresine bedel on miskal ıtır ve yüz dirhem miktarı od misüllü hediye ile mukabele olundu. Şehr-i mezkûrda su almak için bir gün ikamet olunmuş iken şedîd rûzgârlar ve bârân u fırtına zuhûruna binâen zarûrî dokuz gün meks ve ba'dehu havaya güşâyış ve müsaid rûzgâr hûbûbuna ibtinâ-i hareket ve zikr olunan Stromboli adasının yanından mürûr olunup ada-i merkûm sengistan ve mehib-ül-ahvâl iken derûnunda iki kıt'a cesîmce karyeler mevcut ve sekencesi âteşin şiddet ve gürültüsüne me'nûs ve me'lûf olup sayd-ı mâhi ile iktisâb-ı taayyüş eyledikleri meşhûd oldu. Bundan sonra Sardunya ve mülâsık gibi görünen ma'hud kavgalı Korsika cezîrelerini uzaktan temâşâ ile mürûr üzere iken

⁷ Şâret vaz' olunan işbu mahalden bu sahifedeki üç ve sahife-i âtiyyedeki sekiz ki cem'an on bir satır aşağıda bulunan "olmuştur" kelimesine kadar olan parça Kemal Bey'in nüshasında eksiktir.

Korsika ceziresi boğazlarından def'aten bir kıt'a Cezayirli firkateyni zuhûr ve süvâr olduğumuz sefineye lede-t-teveccüh düveliyye sancağı güşâd olundukta dûr-şinîd ile sefine kaptanını davet etmekle sefine fülkesi tez elden tenzil olamayacağı ve onlar harbî ve apiko olmalarıyla isterlerse onlardan adam gelsin deyû dûr-şinîd ile cevap verildikte der-akab yazıcı ve birkaç nefer rüesâsı gelip tehniyet kudûm eylediler. Kahve verilip iade olundu. Lakin firkateynden top endâhtla merâsim ikrâmı te'diye-i lâzimedden ise de biz şikâra müterakkıbiz top sadâsı ayyuka peyveste oldukta şikârmızı kaçırmız deyû i'tizârları kabûl olundu. Ancak iki saat kadar meks ü tevakkufumuz ba'dehu mahall-i maksûda varmakta bâis-i te'hir ü meşakkat olmuştur. Ne hal ise dokuz gündeki sene-i merkûma zi'l-ka'detü'l-şerîfesinin on sekizinci mübarek yevm-i isneynde Marsilya şehrinin nezâret limanına lenger-endâz-ı vusûl ve yedi kıt'a selam topu endâht olundu. Liman-ı mezbûr Marsilya şehrine ba'dce olup ahali ve zâbitânın vürûdumuzdan haberleri olmadığından liman-ı mezbûrun bekçisi der-akab mahsûs kayık ile vürûdumuzu zâbitâna ihbar ve birkaç saat mürûrunda nâzır-ı nezâret nâmında çend nefer kimesne gelip compliment⁸ yani hoş-âmedilik misüllü muamelât ve bugünlerde vasıl olacağımızdan habîr olmadıklarını i'tizâr ve çend rûz mukaddem françe cumhuri tarafından gelen tenbîh kâğıdı muktezasınca nezâret daireleri tamir olunduğunu ve henüz mefrûşâtı tekmlil değil ise dahi ferdâsı tanzim ve tetmim olunacağına binâen azimete iğra ve teşvik edip fi-l-hakika ibtidâ-yi azimetten şehir-i mezkûre vürûd edinceye dek güzerân eden elli iki gün müddette evkatımız ekser sefinede geçip deryâ ve sefinden fütûr ârızasından gayri taife-i efrenciyye hastalıktan ihtirâz ve memâlik-i İslamiyyeden gelen adamları kırk ve bazen elli gün nezârette tevkîf ile tahsîl-i itminân etmek âdet-i müstemirreleri olmakla yetmiş sene mukaddem zu'm-i efrenci üzere bir nefer sultadın serika eylediği bir parça kumaş sirayeti ile Marsilya'da yetmiş bin nüfus telef olduktan sonra nezaret maddesine milletçe kavî ve tagayyürden beri şerâit ile bir kaide vaz' u tertip ve şehir-i mezkûrun vücûhundan otuz altı nefer kimesneler münâvebe tarîkiyle icrâ ve infâzına kemal-i-mertebe dikkat ederler. Binâberîn bu babda hatıra riâyet ber-taraf olduğundan bir dakika evvel nezârete nakl

⁸ compliment

olunmak fâideden hâli olmamakla sûret-i ikrâmda bir gûne habs ü sıklet ise dahi nâçâr ihtiyâr olunup⁹ kendi umûrumuza sarf eylemek üzere Boğazhisarı'ndan aldığımız iki denk penbenden ve sefinemize gelen Cezayirliden ihtirâz mukaddemesiyle yirmi sekiz gün ikametın üzerine bunun için dahi sekiz gün zamm ve ilave ve otuz altı gün ikamete karar vermeleriyle çarnâçâr çâker-i kemîneleri kayığa süvâr ve nezarete teveccüh ve azîmet ve Marsilya kal'alarının muhâzisine vürûdumuzda kırk kadar top endâht ile merâsim-i tebrîk ve tehniyeti icra eylediler. Marr-üz-zıkr nezâret tersane gözleri misüllü mahâzin-i adîde ve takım takım dairelerden ibaret ve cevânib-i erba'ası iki kat kargîr duvar ile muhât olup bayağınca bir kal'a gibidir. Derûnunda müteaddid havlular ve beş altı mahalde şadırvan ve havuzlu çeşmeler ile mürettep cesîm bir şeydir. Vaktiyle memâlik-i mahrûsadan külliyyetli ticaret edip bir defa otuz altı bin denk penbe gelmiş ve nezâret-i mezkûrede cümlesi ta'biye olunmuş olduğunu beyân ile nezâretin vüs'atinden tefahhur ederler. Ve derûnunda olan hamal ve hademedden gayri şehirden bir kimesneyi ithal mutasavvir değildir. Hattâ Nemçe imparatoru esbak Jozef Marsilya'yı seyre vürûdunda nezâreti dahi görmek murad etmiş iken âdetlerine muhâlif olduğunu irâd ve ısrâr ile def'eyledikleri mervîdir. Nezâretin bir müferrih dairesini ta'mir ve me'lûf olduğumuz mefruşât ile ferş etmiş olmalarıyla mahall-i merkûma nakl olunup duâ-yı devâm-ı eyyâm-ı ömr ü devlet-i ulyâ-yı niamiyye müdâvemem olundu. Ferdâsı günü şehir cânibinden şekerleme ve meyve ve şükûfe misüllü dest-âviz ile merâsim-i suâl-i hatırı icrâ akabinde rüesâ-yı şehir ve nuzzâr-ı nezâret-i mülâkâta gelip uzaktan merhaba ve âşinâlık ve vakt ü hâle göre sohbetler olundu. Nezâret-i mezkûre iki adet deryâçenin arasına tesadüf etmekle seyr ü nezâreti müferrih ve âmed-şüd eden sefâyin ve kayık seyriyle ve şehrin hâricinde olan hâneler ve bahçelerin temâşâsıyla imrâr-ı vakt olundu. Şehr-i mezkûr ahali balığa mâil ve ale-t-tahkîk France milleti boğazına kalmış bir kavm olup revâci olmakla mutedil havalarda şehrin pişgâhında olan deryâda

⁹ İşbu işaret konulan mahalden itibaren Kemal Bey nüshasında ber-vech-i âti fazla vardır. Esna-yı deryâda tesadüf olunan bir kıt'a cezayirli firkateyni levendâtından bazıları sefinemize vürûd ve kaptanlarından selâm tebliğ etmiş olup Cezayir'de hastalık olduğuna binâen

birkaç yüz balıkçı kayığı müctemi' olmakla senede bir defâ İstanbul'da uskumru mevsiminde tophâne pişgâhında cem' olan kayıklar gibi meşhûd ve ol haleti fî-l-cümle tezkîr eder. Nezârete duhûlümüzün on beşinci günü aralıkta zabıtân-ı şeh'r ü nuzzâr mülakata gelip gûya eğlendirmek için hilâf-ı âdet hareket eylediklerini imtinân¹⁰ ve enfiye kutusuna yapışmayarak enfiyemizden çektiler. Her ne hal ise otuz altı gün müddet-i nezâret münkaziyye olup şehre nakl iktiza etmeğin cumhur tarafından hazır olan yol arabalarına eşyamız tahmil ve ziyâde olan ittibâ' vesairi doğruca Paris şehrine tesyîr olunacağına mebnî mah-ı zi'l-hiccetü'l-şerifenin yirmi üçüncü günü şehre nakl musammem olmakla vükelâ-yı şehirden bazıları yanımıza gelip yarın şehre azîmet için nezâret kapısında hazır olan hinto¹¹ ya süvâr olacağımızı ve şehrin kapısına varıldıkta vükelâ ve zabıtân istikbâle geleceklerini beyân ile zikr olunan şehir kapısında hintodan nüzûl ve vükelâ ve rüesâ ile beraberce şehre duhûl etmeyi lede-t-teklîf bazı güne ömr iradiyle def'î murâd olundukça ısrar ve hatta vaktiyle gelen kral ve kral-zadeler dahi minvâl-i meşrûh üzere hareket etmiş olduklarını iş'âr etmeleriyle Devlet-i Âliyye-i ebed-kıyâm merâsiminde piyade-meşy olmayıp hintodan nüzûl ve maşiyen şehre duhûl olamaz deyü kat'ice cevap verilip çare bulamadıklarından ol makule vükelâ ve rüesâ hintolarına süvâr olmalarıçün ruhsat taleb etmeleriyle izhâr-ı mahzûziyyet ile irâe-i ruhsattan memnûn olup böylece karar verildi. Ahvâl-i Frenciyye nakş-i bukalemun gibi olmakla bu bâbda bilmeyerek ısrar olduğu isabet olmuş idüğü malûm ola düşdü. Eğer şeh'r-i mezkûrda hintodan nüzûl ve mâşiyen duhûl olursa idi Paris'e dek her uğradığımız şehrin kenarında nüzûl ve istikbâle gelenler ile mâşiyen şehre duhûle mecbur olacağımızdan gayet sakîl bir şey olacağından gayri Paris'te dahi merâsim-i lâzimenin te'diyesine küllî sekte-ârız olacağıydı. Lillâhil hamdü velminne bu dağdağadan reha-yâb ü Devlet-i Âliyyenin şan ü alâsına layık-ı vechile harekete muvaffak oldum. Yevm-i mev'ûdde erkence ittibâ' ve eşyamız Paris cânibine rû-berâh-ı azîmet ettirilip kendimiz dahi hâzır ve âmâde iken nüzûr-ı nezâret mukîm

¹⁰ Kemal Bey nüshası işbu mahalde ber-vech-i âti fazladır. Den hali değiller idi her ne hal ise enfiye

¹¹ Hinto, Fransızların karoçe "carosse" dedikleri kuçi nevinden bir nev, yaylı arabadır, bu kelime Macarcadan lisanımıza intikal etmiştir.

olduğumuz daireye gelip vahşeti ünsiyete tahvil ve kavâidlerine muvafık harekâtımızdan teşekkür edip ba'dehu mesfûrun ile nezâret kaptanının davetine binâen mesfûre mahsûs nezâret derûnunda olan daireye varılıp şekerleme ve kahve ile merâsim-i ikrâmî icrâ esnâsında şehrin cenerali ve eyalet pre-sidenti¹² ile¹³ ki nâzır-ı umûr-ı dahiliyyeden ibarettir vükelâ istikbâl için gelip âşinâlık merâsiminden sonra şehre azîmete hareket ve mersûmun elbise-i resmiyyeleriyle geldiklerine mebnî ilân-ı şân-ı Devlet-i Âliyye için çâkerleri dahi muktezâ-yı mevsim üzre altın harçlı kerrake tebbüs ve nezâret kapısında âmâde olan hinto-sûvâr olacağımız hinde vükelâ-yı merkümeden birisi cebinden bir kâğıt ihrâc ve âvâz-ı bülend ile kırâat ve meâlî devleteyn beyninde metin ve müstahkem olan dostî ve safvetî beyân ve sefâret ile cânib-i saltanat-ı seniyyeden memuriyetimiz muhabbet-i kadîmenin te'kidine baîs olacağını tûl u dirâz takrîr edip tercüman tercümesini ifhâm etmeğin vakt ü hâle münasip ibâre Türkiye ile cevabımızı mesfûr dahi vükelâ ve müstemîne ismâ'dan sonra hinto-sûvâr ve vükela vesairi dahi arabalarına sûvâr ve şehre teveccüh olundukta Marsilya'nın sükkânı ile sokaklar mâlâmâl ve bizi gördüklerinde ziyade mahzûz ü memnuniyyet ile lisanlarınca Devlet-i Âliyye bekasıçün duâyâ iştilal ve ellerini çırparak hoş-âmedilikler izhâr eylediler. Taife-i efrenc bir şeyi tahsîn ü pesend eylediklerinde lisanlarından başka ellerini çırpma âdet-i kadîmeleridir. Âmâde olan konağın mesafesi bir çeyrek değil iken kesret-i nüfûs ü zihâmdan bir saatte güçle gelinip züvvar ve seyirci tehâcümünden bîzâr olmamak mümkün değil ise dahi nâçâr tatyib için memnuniyyet izhâr olunurdu.¹⁴ Devlet-i Âliyye'nin şân ü şükûhu Avrupa'da berter ve âli ve cüz'i ihtişam gördüklerinde taaccübleri hadden efzûn idiği bedihî olmakla kulunuz yevm-i mezkûrda tepesi elmaslıca bir bıçak takınmışım. Gazetelerde ol gün bil-cümle libâsımız elmasla murassa' imiş deyü tahrîrü neşr eylediler. Ba'de-l-ısr seksen nefer vükelâ ve ceneralan vesair vücûh-i kavimden müretteb mecliste tenâvül-i taâm olup akşam takarrüb etmekle cümlelerin ricasına binâen komediye

¹² präsident

¹³ Kemal Bey nüshasında: "ile ki nâzır-ı umûr-ı dahiliyyeden ibarettir" cümlesi yoktur.

¹⁴ İşbu kelimeden beş satır aşağıda vaki' "eylediler" lafzına kadar olan parça Kemal Bey nüshasında noksandır.

hayalhânesine varılıp oyun ve raksları temâşa ve avdet olundu. Hasbe-t tertîb beş gün Marsilya'da müddet-i ikamette ilhâh ü ibrâm ile gündüzlerde seyr-i hadâik ve bostan ve gecelerde komediye ve balolarını temâşa ile güzârende-i ahyân olundu. Beşinci günü Toulon¹⁵ tarafına azîmet olunacağına binâen âriyyeti cumhur tarafından hazır olan hintolara süvâr ve bir günde Toulon'a varıldı. Esnâ-yı râhda neferâtlarıyla takım takım officierler¹⁶ istikbal ve Toulon şehrine takarrüb olundukta ol eyâlâtın préşident ve vükelâsı dahi karşı gelip âşinâlıktan sonra önümüze düşüp kal'a kapısına takarrüb olundukta kal'anın burc u tabyalarından ve donanma sefâyininden iki yüz mikdarı top endâhtıyla şenlik eylediler. Nüzûlumuz için müheyyâ olan konağın havlusunda amiral yani başkaptan vesair ceneralan ve tersane umûruna memur ihtiyar Grognard istikbal ve coplimente kağıdını onda kırâaat ve münâsib-i cevap ile bâlâ-yı hâneye çıkılıp biraz istirâhat ve taâm hazır olduğunu ihbâr etmeleriyle mevcûd olan vükelâ ve ceneralan ile tenâvül-i taâm ve yorgunluk bahânesiyle def'-i zihâm olundu. Ferdâsı günü ancak seyr ü temâşa eylememiz için dest-gâhda müteheyyi-'i nüzûl olan bir kıt'a firkateyn sefinesini seyre azîmet ve tersaneye varıldıktan zihâm-ı nâs bî-hadd u kıyâs olmakla evvela firkateyn-i mezkûru dest-gâhda muayene ve tersane-i âmirede¹⁷ bazı güne bunlara mahsûs âlât ve edevâtları suâl olunarak bizim için müceddiden inşâ olunan köşk yollu mahalle varıldıktan zımnen bizi seyrettirmek için şeh-i mezkûrun nisvân-ı küberâsıyla mahall-i mezkûr meşhûn olmağın tehiyye olunan sandeliye kuûd olunup zabıtân-ı tersane ve baş mimar firkateynin yanından ayrılıp bize âdetleri üzre âşinâlık ve tersane müdürü vasıtasıyla firkateynin esbâb-ı nüzûlune teşebbüs zımnında ikrâmen suâl eylediklerinde mahzûziyyet izhârıyla münasibce cevap akîbinde gayet teennî ile her bir taraftan birer pâyende kat' u tefrik ve birkaç dakika mürûruna yine iki kıt'a pâyende kat' ederek pâyendeler tekâmîlinde bağı olan halat def'aten kat' ve firkateyn-i mezkûru kemâl-ı sühûlet ile deryâya nüzûl ettirdiler. Tersaneyi geşt ü güzâr edip halat hâneye varıldıktan bervech-i sühûlet halat i mâli için icad olunan enva'-ı sanâyi ve ednâ amel

¹⁵ Toulon

¹⁶ Officier-zabit

¹⁷ Kemal Bey nüshasının işbu mahalinde "görölmeyen" kelimesi dahi vardır.

ile külliyyetli iş görmekte olan dikkat ve ihtimamlarına kelâm olmaz. Tersane müdürü olan mersûm Grogard pîr-i cihân-dîde ve ehl-i islâm tüccarına olan muâveneti ve Devlet-i Âliyyeye ve millet-i beyzâ-yı islâmiyyeye muhabbet ve meveddeti derkâr olmaktan nâşi suret-i zâhirde bize ikrâm ve ma'nâde şehri mezkûrün vücûhu beyninde ihtilâf derkâr olmakla beyinlerinde bir güne kal ü kıl olmamak için mersûm kendi hânesini bizim için tahliye ve porta kapısının bâlâsında celfî yazı ile bu konak Devlet-i Âliyye elçisinin konağıdır diye tahrîr ve âvîze ve Devlet-i Âliyye'nin sancağını güşad etmiş olmakla herkesi irzâ eylediği ertesi gün müşâhade olundu. Fi-l-hakîka levâzım-ı ikrâmı bî-kusûr eylemiştir. Ferdâsı leb-i der-yâda olan kal'aları ve bahr-ı sefid cânibine müteheyyi azîmet olan donanma sefâyinini seyre tergîb etmeleriyle mûmâşât olunup vükelâ ve cenerelan ile donanma-yı Hümayun fülkelerine müşâbih mutallâ ve müzeyyen fülkeye süvâr ve tersaneden ve resen-bend olan ve açıkta olup rûzgara müterakkib olan sefâyinden ve kal'alardan beşyüz doksan altı kıt'a top endâht eylediklerini meraksız hadememizden biri tesbih ile ta'dâd eyledi. Zikr olunan donanma sefâyini hizâsına varıldıkta amiraline uzaktan âşinalık olmağın mersûm dahi süvâr olduğu kalyonun bütüncü toplarını endâht ile âşinâlığa cevap verdi. Ba'dehu kenara yanaşılıp hazır olan hintolara süvâr ve Toulon limanının boğazını muhafâza eden kal'aya revâne ve lede-l-vüsûl burc u barularında iki yüz top vaz'ıyla metince birbiri içinde iki kıt'a kal'a olup zabıtân-ı kal'a dahi ikrâmen bütün toplarını endâht eylediler. Zîr-i zemîn ve gizli ve âşikâr olan mahâll ü mevâzı'-ı temâşâdan sonra kara askeri generalin iltimâsına mebnî ta'lîm meydanına varılıp süvari ve piyade ta'lîmi irâe ve ba'dehu ta'lîm meydanından med'uvv olduğumuz ziyafete azîmet olunup frenci musiki âhengi ile iki saat miktarı tenâvül-i taâm ve hırâşende-i rahat u ârâm¹⁸ ve ba'dehu deryâ kenarına varılıp Yunaniden kalmış kayak oyunu oynadılar. Şöyle ki görklü bir kayığın baş tarafına eli gönderli bir adam durup mukabelesine aynı öyle bir kayak zuhûr ve onda dahi gönder der-dest bir adam olmakla birbirlerine yanaştıklarında başta duranlar ellerinde olan gönderleriyle yekdiğeri ta'n ü darb ederler: her hangisi suya yani deryâyâ düşerse muayyen olan

¹⁸ Kemal Bey nüshasında "ve hurâşende-i rahat ü ârâm" cümlesi yoktur.

bahşişden mahrum olur. Bu vechile yedi sekiz kıt'a kayık ile zikrolunan oyunu oynadılar ancak zevkten bî-nasib ise dahi her taraftan suâl edenlere gûyâ hazzolundu vadisiyle muamele olunduğundan ziyade mahzûz olurlardı. Ba'de-l-hitâm misâfir olduğumuz haneye avdet olundu. Ertesi günü mersûm Grognard refakatiyle deniz havuzunu ve tersanenin sair yerlerini seyre varılıp havuz-ı mezkûrun inşâsında i'mal olunan sanâyi'-i adîde ve hüner-i acîbeyi kemâ-yenbagî tarif ve beyan nâ-kabil olduğuna binâen saye-i hü mâ-pâye-i Devlet-i Âliyye'de derkâr olan nüfûz ve itibârım hasebiyle havz-ı mezkûrun tahsil olunan heyûlâsı¹⁹ devletli kaptan-ı derya Hüseyin Paşa Hazretlerine arzû takdîm olunmuş olmağın heyûlâ-yı mezkûrun temâşâsı havz-ı merkûmu muayeneden müstağni edeceği bî-merâdır. Tersane-i mezkûre murabba-üs-şekil bir deryâçede binâ olunup cevânib-i erba'ası bir tarafı zindan ve bir tarafı kalyon mühimmâtı vaz' olunacak mahâzin ve tophânenin ahşaba müteallik kâr-gah ü dest-gâh ve levazım ve mühimmât hâneleri ve cânib-i diğeri tersane hademesinin mahalleri olup asıl liman işbu deryâçe olmakla kışlak için kalyonları bunun derûnuna nakl ve mühimmâtını muayyen olan mahzene vaz ederler. Her bir kalyonun mühümmâtı başka başka mahâzine vaz'olunmak mültezmdir. İhrâc-ı donanma iktizâ eyledikte her kalyonu kendi mahzeninin kıyısına nakl ü rabt edip donanmasına mübâşeret ederler. Bir kalyonun takımını âhere karıştırılmak mümkün değildir deyü rivayet ederler. Zikr olunan deryâçenin bir kalyon mürûr edecek kadar Boğaz'ı olup ol mahalde bir aded kapı vaz' olunmuştur. Gûyâ tabiatıyla bir havuzdur. Marr-ül-beyân Tophânede ancak kundak ve tekerlek işlerler kaldı ki çarhlar ile icâd olunan âlât vesilesiyle sühûletli iş görürler. Tekerlekte dingil mürûru için nakb olunan mahalli çarhla bir adam beş dakikada güşâd ve her tarafı hem-var olmakla âherin dahi tanzîmine muhtaç olmayarak timûrhâneye nakl ve onda iktizâsıyla timurunu ta'biye ederler. Bu suret ile bir adam bir günde ne miktar tekerlek nakb edeceği beyandan beridir. Ve top hârtuçlarını ağaçtan inşa ederler. Çıkrıktan ibtidâ kavuk kalıbı şekline ifrâğ ve çarha getirip vaz'u devr ettirdikte birbiri içinde üç kıt'a hartuç kalıbı olarak zâhir olur. Ancak bir tarafı mülâsik olmak hasebiyle çarh-ı mezkûrun

¹⁹ Kemal Bey nüshasında işbu mahal ber-vech-i zîrdir: Kaptan-ı deryâ vezir-i âsaf-ârâ devletli inayetli Hüseyin Paşa

burgusunu ihrac ve tebdil ve kalemtıraş gibi güç ve muavvec bir âlet ta'biye edip çarh devr ettirildikte zıkr olunan hartûç kalıbını birbirinden tefrik eder. Bu çarh yakında icad olunup âhere irâe muhall ediğini iftihar ettiler. Ve lenger hâneleri dahi temâşâ olundu. Adeta ocaklar ile tertib edip âher türlü sanat görülmedi. Akşam takarrüb etmekle konağa avdet olunup sahib-i hâne ol akşam taâmina şehrin nisvânını davet etmiş olmakla tenavül-i taâmdan sonra acib ve garib bir âteş donanması dahi temâşâ olundu. (Mâ-ba'dı var)

Moralî Esseyid Ali Efendi'nin Sefâretnâmesi

(20 inci nüshadan mâ-ba'd)

Ferdâsı ki bin iki yüz on iki senesi muharrem-ül-harâmînin üçüncü günüdür. Toulon'dan hareket ve Aix²⁰ nam şehre tahrik-i gerdüne-i azîmet olunup şehre takarrüb olundukta süvâri askerinin kumandanı isikbâl ve şehre dühulde toplar endaht ile ikrâm eylediler. Şehr-i mezkûr Provence²¹ eyâletinin départemen²² yani hükümet makarrı olup dört nev' hükkâmı elbise-i garibeleriyle ziyârete geldiler. Şehr-i mezkûr sekenesi serbest ve edepten hâlî olduklarından seyr ü temaşa için bir an rahat vermez oldular. Eyâlet-i mezkûrenin präsidenti edib adam olup nezârette olduğumuz hengâmda mahsûs mahsus iki defa ziyarete dahi gelmiş olmakla rica ve iltimasına binâen bir gün meks ve ferdâsı Avignon²³ nam şehre azîmet olundu. Avignon şehri Fransalıların cumhuriyeti zamanına dek Rumîyye papasının emlakkindendir. Şehre takarrüb olundukta istikbâlciler ve coplimentular âşinâlıkları derkâr ise dahi ahâlileri bî-âr olup zihâmları bâis-i fütûr olmakla bir gece beytütet ve seherî hareket ve Valence²⁴ nam şehre vüsûl ve sekenesi mutedil ve edepli olmakla sıklet çekmiyerek onda dahi bir gece beytütet ve ertesi günü Vienne²⁵ şehrine teveccüh olunup

²⁰ Aix

²¹ Provence

²² département

²³ Avignon

²⁴ Valence

²⁵ Vienne

şehre bir menzilhâne kalarak hintonunun bir uzvu şikest olduğundan la-cel-üt-ta'mir ol gece menzilhânedeki te'hir ve mahall dîk olmakla seheri hareket ve şehir-i mezkûre duhûl olundu. Sekenesi edib ve mükerrem olmalarıyla präsident kendi hânesini müheyâyâ ve istikbâle geldiğinde davet etmekle icabet olunup mihmandar ileride vaki' Lyon²⁶ şehrine varmasını inhâ ve birkaç saat Vienne şehrine te'hirimizi iltimâs etmek hasebiyle mesfûrun hânesinde ârâm ve kendilere göre tekellüflü bir taâm ihzâr etmiş olmakla mevcûd bulunan vükelâ ve nisvân-ı melâhat-pîrâ ile tenâvül ve ba'dehu süvâr ve Lyon şehrine bir saat kalarak mahalde baş official bir takım süvâri neferât ile istikbâl ve biraz dahi takarrüb olundukta şehir-i mezkûrun vücûhu başka başka hintolarıyla ki ikiyüzden müteceviz görülmüştür. Ve präsident ve ceneral dahi vürûd ve hintonlarından nüzûl ve mâşiyen hintomuza gelip hoş-âmedî merâsiminden sonra kendi hintonlarına süvâr olmak için präsident ve ceneral iltimas etmeleriyle şehir-i mezkûr Paris'in sânisî ve ceneral ve vücûhu muteber makûlesi iken la'cel-üt-tevkîr arabalarından nüzûl ve âşinâlık ve izhâr-ı muhabbet eylediklerinden iltimâsları üzere beraberce hinto-süvâr ve semt-i şehre azîmete ibtidâr olundu. Seyircinin add ü hasrı olmayıp sokaklar mâl-a-mâl olduğundan teennî ile yarım saatlik mesâfe iki saat zarfında kat' olunup şehre duhûl ve iki yüz pare top endâht ile şenlik eylediler. Şehir-i mezkûr envâ'-ı sanâyi'-i zergeriyye ve harîr-bâfi ve pul ve şerit ve buna müteallik sanat erbabı ile memlû zatında cesîm şehir olup derûnunda cenk ü cidal vaki' olmakla bir miktar hâneler muhterik ve harab ise dahi bir taraftan ta'miriyle ashâbı iştigal eyledikleri manzûr olmuştur. Şehir-i mezkûrun iki cânibinden iki nehir mürûr eder. Birine Saône²⁷ ve ol birine Rhône²⁸ ta'bîr ederler. Şehrin nihayetinde müctemi' ve mülâki olurlar. Ticarete sühûlet ve menfaat-i külliyyeye bâdidir. Züvvâr ve seyircinin kesreti vâsî ü ta'rîften hariç olup nisf-ı leyle kadar konağımız düğün evi gibi zihâm-ı nâs ile meşhûn olmuştur. Üç gün Lyon'da ikamet olunmak tertîb olunmuş olmakla ferdâsı präsident ve ceneral mülakata gelip esnâ-yı sohbetle bîmâr-hânenin seyrini yad ü terğîb edip bu terğîbâtta murad meymene ve meysere bizi

²⁶ Lyon

²⁷ Saône

²⁸ Rhône

vilâyetlilerine seyrettirmek fikriyle idi ki malûm ise dahi mümâşât olunup zıkr olunan bîmâr-hâneye varıldı. Hâne-i merkûm beş yüz sene mukaddem ahali-i şehir-i mezkûr tarafından binâ olunmuş bir sevâd-ı cesîm olup müddet-i merkûma zarfında gelip giden bîmârların miktar ve illeti ve sebebi ifakat veyahut helâki keyfiyetini zabt için defterhânesi başkaca bir daire olup defâtir ile meşhûn olmağın her kim gelen ve giden bîmârdan suâl eylese binâ ve ihdâsı tarihinden bu vakte kadar her kim gelmiş ise tarihi ve ismi ve şöreti ve illetini haber verirler. Saniyen envâ'-ı edviye ve dühniyyât ile müzeyyen tekellüflü ispençer dükkânları ve âlât-ı tabbâhiyye ile mamûr mutfak ve dört tabib ve on iki nefer cerrâh bu hizmete mülâzım olup bîmâr-hâneye çıkıldıkta iki cenâh ve ortası divanhâne şeklinde bin iki yüz hastaya vâfi bir dairedir. Bu daire bayağı ve orta ve ednâ makûlesi adamlar içindir. Kuvve-i maliyyesi olanlara mahsûs daireler olmakla müstakilce bir daireye varıp illetine tedavi eder. Evini terk edip bîmâr-hâneye gelmeleri kelân tabiblerin mevcut bulduklarına binâendir. Hâne-i merkûmun cihet-i idâresi suâl olundukta üç nev' irâd ile idiğini irâd edip²⁹ ahâlden mülk ve malını vakfiyyet-i vechle sarf edenlerin nemâsından ve biri dahi âmed-şüd eden marazânın ifakatlarından sonra min gayr-i taleb rızâ ve ihtiyarlarıyla olan îânetten ve biri dahi Lyon ve ona tabi' olan memâlikten îânet suretiyle verilendendir diye tafsîller eylediler. Ancak zükûr ve inâs beş yüzden mütecâviz hademe ve dört nefer tabib ve on iki cerrâh ve edviye masârifî ve me'kûlât ve meşrubâtları külliyyetli akçeye mütevakıf olduğu zâhir ve diyâr-ı efrenciyyede merhamet ü şefkat nâ-bûd idiki bâhir iken marazâdan resmalmamak sureti itimada şayan olamaz. Ba' dehu ol semte karib olan kitaphâneye dahi varılıp tûlu iki cenâhlı rûşen bir mahall olup kendilerine mahsûs haylice kütüb-i efrencî cem' etmişler. Daire-i mezkûre nisvân ile mâl-â-mâl olmakla cüz'ice tevakkuf ve hafız-ı kütübî olan şahıs complimenta mukaddemâtıyla kırâat eylediği kâğıdın mealî hudâvendigâr-ı esbak merhûm ve mağfûrla cennetmekân firdevs-i âşiyân sultan Ahmed Han Tâbe Serâh Efendimiz Hazretlerinin Bab-ı Hümâyûn mukabilinde binâ ve ihyâ buyurdıkları sebil-i bî-adilde zâde-i

²⁹ Kemal Bey nüshasının işbu mahallinde "biri" kelimesi dahi vardır.

İşbu mahalden altı satır aşağıda vaki' "demek idi" kelimesine kadar olan parça Kemal Bey nüshasında noksandır.

tab'-ı kerametleri olup vaz'u ta'biye buyurulan tarih ki (ayın) aç besmeleyle iç suyu Han Ahmed'e eyle dua mısra'idır. Kıraat ve irâd ve merhûm-ı müşârûn-ileyh muta'taşân-ı merhamet olanları yenbû-ı lutf ü ihsânlarından sebil-i ihtirâ'yla sîrâb ve reyyân buyurdular ise hâlâ zîver-efzâ-yı taht-gâh-ı Osmânî şevketli mehabetli azametli kudretli padişah-ı Sikender gulâm şehinşâh-ı Dârâ ihtişam Sultan Selim Han Efendimiz Hazretleri âmme-i âlemiyânî ve hasseten françe milletini cuybâr-ı lütf ü ihsânları berekâtıyla envâ'-ı meşakk-ı atşdan vâreste ve ihyâ buyurdıkları inâyâtının birisi dahi çâker-i kemînelerinin bu esnâda sefâret ile memûriyetimdir diye beyan ve tercümesi malûm-ı âcizanem oldukta böyle etraflı mazmûn tedarikine dikkati pesend olunduğu ifade olundu. Mesfûrun bu mazmûnda edâ ve ta'biri mezâyâsı bi-mennihi teâlââ şifâhen takrîr olunur. Taife-i efrenc nakş-ı bukalemun gibi mütelevvin bir millet olup şehri mezkûr ahalişi Françelinin fark-ı silsile ile birbirlerine muhalif oldukları vakit olup bunlar kral tarafdârı zümresinden olmalarıyla gûyâ şevketli efendimiz Bourbon hânedânından olan mensûbu sandalî-i kralliyeye ikâd etmek için bu âcizi memur buyurmuştur mülâhazası ahâli-i şehir beyninde rivayet olduğundan ol adamın murâdı bu dakîkayı demek idi. Kütübden başka ra'd ü berke dair bazı gûnâ âlât-ı elektrikiyyeyi dahi irâe ve lede-l-hitâm ceneral mersûm ile ta'lim meydanında azîmet olunup askerî taifesinin ta'limlerini muayene ve bizi bütün sultatlara müşâhade ettirdikten sonra med'uvv olduğumuz präsidentin taâmına varıldı. Tahmînen üç yüz nefer adam sofrada mevcûd olup bir tarafımızda ceneral ve bir tarafımızda präsident olarak iki saat miktarı vakit sofrada ikâmet ve akşam takarrüb etmekle cümle refakatiyle komediyeye varılıp seyr ü temâşâ ve ba'dehu konağa avdet olundu. Ertesi günü hava mütegayyir ve yağmur olmakla konakta tevakkuf ve ba'de-l-magrib Sâone nehri mürûr eden mahalde vaki' bir cesîm daireye varılıp müferrihçe âteş donanması temaşasıyla imrâr-ı vakt olundu. Mah-ı merkûmun on birinci günü Lyon'dan dahi hareket ve Mâcon³⁰ nam şehre ba'de-l-aşâ duhûl ve ahalişi âher mahalde ziyafet hazır etmiş olduklarını ifade ve azîmetimize ısrâr etmeleriyle bî-vakt olup ancak taâm için mahall-i âhere azîmet na-cüsbân olmakla mihmandâr ve tercüman gönderilmek üzere iskât olundu. V e ferdâsı

³⁰ Mâcon

Châlon³¹ şehrine vüsûl ve istikbâl-i adî ile konağa nüzûl olunup ahalisi hoş-reviş olup kendilere göre akşama tekellüflü bir taâm dahi âmâde etmeleriyle mevcûd bulunan vücûh-ı belde ve zenân-ı hoş âyende³² ile tenâvül ve kendilere mahsûs musiki ile def'-i meclis olundu. Ertesi günü ondan dahi fekk-i râbîta-ı karar ve Saulieu nam şehre bî-vakt nüzûl olundu. Sekenesi bî-edeb ve dihkanî olmakla hâne hamâm-ı zenâne dönüp her çend def'-i murad olundukça müfid olmayıp her ne hal ise mezâhimlerine tahammül ve seherî ondan dahi hareket ve Auxerre³³ nam şehri dil-ârâyaya vasıl ve gayet ra'nâ bir hâneye misafir ve âmâde olan ziyafet-i tenâvül ve edib-züvvâr ile birkaç saat eğlenildi. Ertesi günü ondan dahi hareket ve Sens³⁴ nam şehri atîka teveccüh olunup takarrüb olundukta askerî taifesi istibâl ve kal'a kapısına vüsûlde vücûh-ı şehir dahi gelip suâl-i hatır ve hoş-âmedî merâsiminden sonra dokuz nefer-ı duhterân reng-âmîz harîr kurdelalar ile ellerinde meyve ve şekerleme ve şükûfe ile memlû birer sepet ile zuhûr ve hinto takarrüb edip her biri mu'tâd-ı belde üzere temennâ ile hediyelerini irâe etmeleriyle mahzûziyyet izhâr olunup mesfûreler hintonun iki tarafına geçip çuhadâr payesiyle konağa kadar refakat eylediler. Şehir-i mezkûrun ahalisi dahi makul ve edib ve bin üç yüz yıllık bir kiliselerini seyre tergîb ile nazik-âne bizi ahaliye seyr ettirmek teklifine ibtidâr etmeleriyle bi-z-zarûre zikr olunan kiliseye varılıp seyr olundu. Cümle-i acâibden gayet kebîr bir aded erganun görüldü. Ahenk ettirdiklerinde bamları gayet giran ve tizleri dahi nihayet mersiye-tîz olup garîb sadâlar zâhir olurdu, Lakin me'lûf olmadığımızdan kar helvası gibi bârid ve lezzetten bî-nasîbdir. Ol gece onda dahi beytütet ve ferdâsı hareket ve Paris şehrine sekiz saat mesafede olan Fontainebleau³⁵ nam şehre ki mukaddema Françe padişahlarının senede bir defa ricâliyle sayd ü şikâr için geldiği şehirdir. Ba'de-l-vüsûl vücûh-ı vilâyetin tergîb ve ibrâmlarıyla kral sarayını temâşâyaya varıldı. Saray-ı mezkûr ihtilâl sebebiyle harâb ve hadâyık ve havuzlarında imâret nâ-yâb ise dahi vakt-i ma'mûriyyetinde

³¹ Châlon sur Saône

³² Kemal Bey nüshasında "ve zenân-ı hoş âyende" kelimesi yoktur.

³³ Auxerre

³⁴ Sens

³⁵ Fontainebleau

ra'nâ idi ki nümû-dârdır. Kraliçelerden birisi İstanbul'da devletli ismetli selâtin-i izâm efendilerimiz hazretlerine mahsûs olan sarayları odalarından halkârî bir küçük müdevver daire inşâ ettirip nukûş ve müzeyyenâtı ehl-i islâma mahsûs elbise misüllü acâibât ile tezyin etmiş vücûh-i beldeden bazıları ta'rîf ve böyle midir diye istifsâr etmeleriyle selâtin-i izâm efendilerimizin sâye-bahş-ı iclâl oldukları saray-ı-behişt-nümâlarının keyfiyetini bilmek ve anlamak bize ve sâire göre muhal ise dahi bu daireye asla müşâbeheti olmayıp ihtilâf-ı kaide-i ebniye dahi adem-i muvafakatîne delildir diyerek ulûvv-i şân-ı saltanat-ı seniyye bu makule vehm ü haletten beri idiği beyân olundu. Ba'dehu saray dahilinde olan fagfûr-kârhanesine varılıp seyr olundu. Çin'e mahsûs olan fagfûr gibi bu tarafta dahi imâl ve Saksonya fağfûrundan latif ve müferrih ve hurdekârî ve sanat-ı perdâzide galip ve râcih idi ği mübalağa değildir. Asıl türâbını yüz saat mesâfede olan bir mahalden getirirler. Üç nev'dir. İki nev'i kireç gibi beyaz ve nev'-i diğeri sarıya mâildir. Üçünü birden âsiyabdan imrâr ve ba'dehu büyük fıçılardan içinde süzerek birkaç defa su ile tathîr ederler. Gılgıt geldikte lüleçiler gibi saf ve beyaz mermerler üzerinde mürekkep balığı döğör gibi bir müddet imâl ve kıvama geldikte kârhanelerde olan ustalara işâl onlar dahi çömlekçiler misüllü kâse ve bardak vesair şey imâl edip gölgede birkaç gün durduktan sonra bir çömleğe vaz' ve ba'dehu fırına ta'biye ve tabh ederler fırından ba'de-l-ihrac nukûş-ı gûna-gûn ve şükûfe ve tılâ ile müzeyyen edip sır ile dahi terbiyeden sonra tekrar fırına vaz' olunur. Bir gece şehri mezkûrde dahi ârâm ve ferdası günü Paris şehrine teveccüh ve ikdâm olundu. Çünkü alay resminin icrâsı tekellüfe mütevakıf ve menût ve germiyyet-i havâ ve kesret-i gubâr-ı rahat-rübâ sebebiyle herkese meşakkat olacağı vâzih-ül-zuhûr olmağın hüsni ihtiyârımız ile alay-ı resmî metruk olup şehre yarım saat kalarak bir mahalde rehberlik etmeğın için kırk elli nefer süvâri neferât ile bir ceneral istikbâl etmeğın mah-i muharrem-ül harâmın on sekizinci mübârek ve saîd-i yevm-i hamiste nehâren saat üçte şehri Paris'e duhûl ve âmâde ve müheyâ olan konağâ nüzûl olundu. İki saat mürûrundan sonra düvel-i ecnebiyye umûru rü'yetine me'mur vekil tarafından hoş-âmedî merâsîmi için bir muayyen adamisi gelip ba'de-l-iblag Paris'e vüsûlumuzu resmen ifadeyi talebine binâen tercüman gönderilip mersûm ba'de-l-avde vekil-i mûmâ-ileyh dahi

başserkâtibini irsâl ile merâsim-i âdiyyeyi icrâ eyledi. Françe cumhurunun kaidesine binâen vüsûlumuzun dördüncü günü vekil-i mûmâ-ileyh ile mülakat için konağına varılıp mevsim ve tarîk ve âfâkî sohbetler ile meclis rehîn-i encâm olup ancak mûmâ-ileyh ertesi günü vekâlet-i merkumeden ma'zûl ve yerine Talleyrand Périgord³⁶ mevsûl olmakla mûmâ-ileyh vekil-i cedîd mahsûsen resmen konağımıza gelip devlet-i aliyye-i ebed- kıyâm merâsimi üzre tatlı kahve ve buhûr ve gülâb ve şerbet ile ikrâm ve yine âfâkî sohbet ile meclis hitâm bulup üç gün mürûrunda yeni mansıb olduğuna binâen bilâ-resm çâker-i kemîneleri dahi mûmâ-ileyhin konağına varılıp mukabele olundu. Cumhur-ı mezkûrun nizâmât-ı cedîdesinden biri dahi efrenc tâifesinin istimâl eyledikleri mah ve sene ve haftayı bir kalıba ifrağ ve eyyâm-ı sene hesab-ı şemsiyye üzre üç yüz altmış beş olmak ve her otuz günü bir mah ve bir maha üç hafta tahsîs edip üç haftanın onuncu günleri ta'tîl ve her bir ayın evvelki haftasının onuncu gününde müdirân-ı hamse konağında süferâ ile bilâ-teşbîh divân olmak üzere nizâma isbâğ olduğuna binâen³⁷ yani burûc-i isnâ aşere itibar edip şems-i tâbân burc-i mizâna şeref-resân olduğundan ibtidai sene add ve şümâr etmişler idi. Mah-ı saferü-l-hayrın üçüncü günü hafta başına tesadüf edeceğinden yevm-i merkûmda hâmil olduğum nâme-i Hümayûn-ı şevket-makrûnun isâl ve teslîmini vekil-i mûmâ-ileyhe resmen tahrîr ve iktizâ eden alayın defterini dahi tertîb ve tesyîr etmiş olmakla lede-l-mütâlaa kaideleri üzre her gelen elçi nâmesini takdim edeceği gün evvela vekil-i mûmâ-ileyhin konağına varıp biraz istirahatden sonra vekil-i mûmâ-ileyhe refakatiyle müdirân-ı mûmâ-ileyhüm meclisine vardıkları misüllü bu abd-i acize dahi işbu kaideye riayeti irâe etmeleriyle devlet-i aliyye-i ebedi-l-istimrâr düvel ve cemâhîre ta'yîn ve tesyâr buyura geldiği süfera emanet-i kebirî olan nâme-i hümayûn-ı mülâtafat-ı makrûnu takdîm edecekleri günü bir ferdin konağına uğramıyarak doğru ol devletîn dâr-üs-saltanasına varıp nâme-i şerif-i inayet-i redif teslim etmek mu'tad olduğundan fazla düvel ve cemâhîr tarafından Der-Saadet'e gelen elçiler mademki resmen takdîm-i nâme edecektir. Bir kimesneye mülakata hâcet olmayıp refakati mu'tad

³⁶ Talleyrand Périgord

³⁷ İşbu mahalden bilâ-ibtidâr aşağı satırda vaki' "etmişler idi" kelimesiyle nihayet bulan cümle Kemal Bey nüshasında yoktur.

olanlar ile doğru bârgâh-ı saltanat-ı seniyye olan divan-ı rasîs-ül-bünyân-ı Hazret-i mülûkâneye varmak kaide-i müstahseneden olduğuna binâen el-hâletü-hâzihi yed-i âcizânemde müdi' olan nâme-i hümayûn-ı mevhibet-makrûn ile tertîb olunacak alay ile konağımdan hareket ve doğru müdirân-ı hamse sarayına varmaktan gayri tedbîr mümkün olamayacağı nazikâne cevap verilmekle cerh ve ta'dilin imkânı olmayacağından ifademiz üzere kabûl saadetli çavuşbaşı ağa hazretlerinin memuriyetleri misüllü müteayyinândan birinin kable-l-azîme konağımıza gelmesi iltimas olundukta âdetleri olmadığını i'tizâr etmeleriyle eslâfda bu kaide cârî ve mer'î olup mukaddemâ Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi merhûm sefâret ile vürûd ve teslim-i nâme-i hümayûn için davetine mareşal Prince⁶⁸ memur olduğu tarihte musarrâh ve meşrûh olduğu tafsîl olundukta eğerçi kabûl ve itirâf eylediler. Ancak şimdiki revîş ü refât tekellüfât-ı kadîmeyi ber- taraf eylediğini i'tizâr eylediler ise dahi cânib-i Devlet-i Âliyyeye tezâyüd-ı şâni mücib olacak bir maddeyi maglata ve i'tizâr ile terk etmek menâfi-i resm-i ubûdiyyet olduğuna binâen nâzikâne ısrâr olunmağın Paris kumandanı olan baş general maiyetine memur generalan ve ofisialılar ile hizmet-i davete memur ve muayyen ve yevm-i mezkûrda kendüye mahsûs askerle konağımıza gelip tercümanlar divanhâne kapısında ve kethüdâmız odadan hâric-i mahalde karşılayıp ve çâkerleri kıyâmda bulunduğum halde âşinâlık ve tatlı ve kahveden sonra alay müheyyâ ve hâzır olduğu ihbâr olunmakla müdirândan gelen iki kıt'a hintoların biri nâme-i hümayûna tahsîs ve diğeri yedek makamında terfîk ve ser-kâtibi efendi vesair ittibâ' ve tercümanlar için başka başka hintolar tertîb olunup abd-i kemîneleri nâme-i hümayûn muvâcehesinde olarak hinto süvâr olmak musammem iken Paris ahâlileri hademe-i Devlet-i Âliyyeyi resmî libâs ile görmekte tehâlûk ve ricâları hâric hayyite-i tahrîr olmakla ahâlinin hâşiş ve iştiyaklarına mebnî esbe süvâr olmamızı bilâ-resm dostâne teklîf ve ricâ etmeleriyle iltimasları kabûl olundu. Nâme-i şahâne bir kıt'a sırmalı mükellef şal bohçaya pî-çide ve diğeri bir kıt'a şal tepe başı pullu bohça fers ile bir yastık üzerine ta'biye ve hintonun sadrına vaz' ve ittibâ'-ı çâkerenden iki nefer müteayyin kulları verâ-yı hinto irkâb ve ağırca takım ile re's³⁹ esb yedek dahi tanzim olunup

³⁸ De Villeroi

³⁹ Kemal Bey nüshasının işbu mahalde "donanmış" kelimesi dahi vardır.

çâkerleri kafası destâr ve bol yenli sof ve altı nefer çuhadar vesair hademe ile bir re's donanmış Mısır esbe süvâr vesair hintolar ve istikbâle gelenleri yürütülüp bende-i kerem-dîdeleri nâme-i hümayün olan hintonun akîbinde âheste reftar ile hareket ve düvel-i ecnebiyye umûrunu rü' yete memur vekil esnâ-yı râhda ileride alaya girip böyle azîmet olundu. Kesret-i nâs-ı bî-kıyâs olup Paris'in sokakları vasi' ve hâneleri altı ve yedi tabakalı iken kesret-i nâs-ı tefrîk ve reh-güşâlık için kırk elli nefer eli kılıçlı atlı sultadlar güçle men' ve reh-ı rastî güşât ederler idi. Bu vechile mahşerden nümüne bir kesret temâşâ ederek müdürân-ı hamse sarayının kapısına lede-l-vürûd vekil-i mûmâ-ileyh ve dahiliyye umûru vekili kapının iç tarafında istikbâl etmeleriyle çâkerleri dahi esbten nüzûl ve doğru hintoya varılıp kemâl-i âdâb ü tevkîr ile ve nâme-i şâhâne mahallinden alınıp üç def'a takbil ve telsîmden sonra kaide-i mu'tada üzere ser-kâtibi efendi yedine îdâ' ve ba'dehu vükelâ-yı mersûman yemîn ü yesârımızda olarak müdürân-ı hamseye mahsûs olan bir daireye varılıp cüz'ice istirahat ve bu aralıkta müdürân-ı hamse ve vükelâ ve süferâ ile havlide müceddeden inşa olunan⁴⁰ divanhâne-i merkûmeye âheste reftar ile teveccüh ve müdürânın olduğu mahal zâhir oldukta nâme-i hümayün-ı şehâmet-makrûn ser-kâtibi mûmâ-ileyhin yedinden alınıp alâ mele-in nâs tekrar üç def'a takbil ve telsîm ile merâsim-i ta'zîm ü tekrîm icrâ ve başım beraberî sağ elimle tutarak ve müdürân mûmâ-ileyhüm vesairi dahi kıyâmen müterakkib olmalarıyla yanlarına takarrüb olundukta sol elimle nemçe âşînâlık ve düvel-i ecnebiyye umûru rü' yetine memur vekil-i mûmâ-ileyhe âdetleri üzere ta'rîf eyledikte müdürân-ı mûmâ-ileyhüm çâkerlerine teveccüh etmeğin mu'tedilce bülend sadâ ile "hâlâ fermân fermâ-yı memâlik-i Osmanî Sultan-ül-berreyn ve hakan-ül-bahreyn hâdim-ül-haremeyn-ül-şerîfeyn şevketli mehabbetli kudretli velinimetim efendim padişah-ı dârâ der-bân ü şehinşâh-ı İskender-tüvan-üs-sultan İbn-üs-sultan-üs-sultan Selim Han Halledallah-ı mülkehu ve devletehu alâ âhir-ül-devrân hazretlerinin Françe devleti cumhuru riâyetli haşmetli hürmetli dostlarına muhabbet-i kâmile ve safvet-i şâmîlelerini hâvî nâme-i mülâfâfat-makrûnlarıdır. Devlet-i Âliyyeleriyle Françe devleti cumhuru beyninde der-kâr olan mihr ü

⁴⁰ Kemal Bey nüshasının işbu mahallinde "divanhâneye geldikleri ihbâr olunmakla kezâlık vükelâ-yı mersûme beraber olarak" kelîmâtı fazladır.

muhabbet ve hüsn-i istîfâs-ı ale-d-devâm müstahkem-ül-esâs olmaktan nâşi ve bî-avni-llâhi teâlâ tezâyüd-i dostî ve muvâlât ve füzûn-pezirî-i muhabbet ü musâfât için beni sefâret ile Françe devleti cumhuruna ta'yîn buyurmuşlardır.

Mâ-ba'dı var.

21 inci nüshadan mâ-ba'd

İnşâallah-ı teâlâ müddet-i ikametimde devleteyn beyninde vedâd-ı hulûs-ı i'tibârın tezâyüdüne vesile olur esbâbın tahsîli arzusunda yım deyü takrîr hitâmında kemâl-i ta'zîm ile ba'de-t-takbîl nâme-i hümâyûn müdirân-ı hamsenin präsidentine teslim ve mersûm dahi vekil-i sâlif-üz-zikre tevdi' cyledi. Bu d-ı mesned-arâ-yı sadr-ı sadâret-i uzmâ ve revnak-bahşâ-yı erike-i vekâlet-i kübrâ devletli saadetli İzzet Mehmet Paşa hazretlerinin mektûb-ı âfîleridir diyerek ol dahi mûmâ-ileyhe teslim olundu. Mûmâ-ileyh präsident dahi cevâbında ey dostumuz olan devlet-i Âliyye'nin elçisi efendi şevketli Sultan Selim Han Hazretleri Françe cumhurunun yanında ikamet etmek için sizi elçi ta'yîn buyurmalarıyla müddet-i medîdeden beri Françe ile Devlet-i Osmanniyye beyninde der-kâr olan hukuk-ı hayriyye bilâ-tagyîr hufz olunur ve müdirân-ı cumhûr tarafından dahi iki millete bu misüllü faideli arzûnun mahsûsiyyetini tasdik etmekte hiç unutmayacağı muhakkaktır diyerek itnâm etmekle geri avdet ve meclisin sağ tarafında vükelânın sırasında vaz'olunan sandaliyeye kuûdumuzu umûr-ı dahiliyye vekili irâe ve ba'de-l-kuûd papa ve Ceneviz elçileri dahi gelmiş bulunup bizden sonra onlar dahi tebliğ-i sefâret eylediler. Ba'dehu sazandeler musîkî âhengine mübâşeret ve âgâz edenlerin bir takımı zenân ve bir takımı zükûrdan olmak mültezem olmakla bir müddet istimâ' ve tekmilinde ancak nâme-i hümâyûn'a ta'zîmen on top endâht olundu. Yevm-i mezkûr ma'hûd Robespierre⁴¹ in katli günü olup Françeli mesfûrun zûlm ü taaddisinden halâs olduklarına teşekküren yortu eylediklerine mebnî bazı güne nasâyih ifadesi için müdir-i mûmâ-mileyhe kıyâm ve tûl u dıraz vesâyâyı ilkâ-yı mesâmi'-i müstemîin ve lede-l-hitam cümle nâs âdetleri üzre el çırpıp âferinhân olduktan sonra İspanya devletinin büyük elçisi sol tarafta olan

⁴¹ Robespierre

sandalyeden kalkıp yanımıza gelip çâkerleri sağda ve mersûm solda olarak bi-l-rüfeka bir daireye azîmet olundu ki maslahat-ı düveliyye görülen bir mahaldir. Müdîrân-ı hamsenin resmen olan meclisleri onda olur. Elçi-i sabık Verninac'ın⁴² iltimasına binâen i'tâ buyurulan sancağ-ı âli zikr olunan odanın sadrına âvîze ve saye-dâr ve şa'sa'a-nisârdır. Müteakiben müdîrân-ı hamse ve bütün vükelâ ve süferâ mahall-i merkûma gelip zihâm olmakla mûmâ-ileyhüm ile kıyâmen mülakat ve hal ü hatır suâlinden sonra hintosüvâr ve gittiğimiz alay ile konağımıza avdet ve lillahi'l-hamd ve 'l-minne kemal-i ta'zîm ile icrâ-yı resm-i sefâret olundu. Müdîrân tarafından gelen hintoların hintocularına ve alay tertîb eden adama haber verdikleri üzere bahşîşleri verildi. Ve bugünün akşamısını vekil-i mûmâ-ileyhin davetine mebnî ser-kâtibi ve tercümânların birisi istishâb ve mûmâ-ileyhin konağına varıldıktan Paris'de mevcûd olan elçilerden ve iki meclislerin präsidentleri ve cenerallerden ibaret bir meclis olup âdet-i efrenciyye üzere iki saat miktarı taâm tenâvülüyle vakit-güzâr ve ba'de-t-taâm vekil-i mûmâ-ileyhe ve meclis-i merkûmda olan mu'teberân ile bizim için müheyâ olan komediyeye varılıp opera vesâir komediyelerde olan gulâm ve kızları cem' ve balo ta'bir olunur raksı iki saat temâşâ ve avdet olundu. Bu misüllü balo elçilerin birine olduğu mesbûk değildir. Ferdâsı cumhur-ı merkûmun sâir vükelâsıyla mülakat için herbirinin konağına varılıp vükelâ-yı mûmâ-ileyhüm dahi levâzım tevkîri ifâdan başka müteakiben mûmâ-ileyhüm dahi konağımıza gelip mukabele eylediler.⁴³ Avrupa'da kaide-i mer'iyyenin biri dahi yeni gelen elçi resmini ba'de-l-icrâ o devlette ne kadar süferâ ve düvel memuru var ise bir kağıda ismini yazıp konağına uğrayıp verir yahud bir adamı ile irsâl eder kâğıt göndermez ise ol sefir dahi ne kâğıt gönderir ve ne de ziyârete gelir. Bu maddeye begayet dikkat ederler. Cânib-i devlet-i Âliyye'den şehri Paris'e elli beş seneden beri elçi gelmediğinden halkın bizi seyr bâbmda olan zihâmı husûsen avâmın hücumunu ta'rîf ve tavsîf halet-i istihâlede olup komediyeciler ve bahçe sahipleri tamam halktan

⁴² Fransa Devleti'nin nezd-i Devlet-i Âliyye'ye gönderdiği elçiler arasında sefâretnâmenin her iki nüshasında dahi "Verninac" diye zabtolunan isimde elçi yoktur. Bu elçi Marki "dö Bonak" "De Bonnac" olacaktır.

⁴³ İşbu mahalden beş satır aşağıda vaki' "dikkat ederler" kelimesine kadar olan parça Kemal Bey nüshasında yoktur.

akçe kazanacak vakit bulmalarıyla şefî'-i mucbirler tedârik ve ikdâmla her biri davete ibtidâr ve vakt ü hâle nazaran def'-i vürûda mesâğ olmamakla nâçâr davetlerine icâbet ve aralık aralık opera ve komediye ve bahçe seyrine azîmet olunur oldu. Komediye musanna' ve oyunları kendülere mahsûs menkabe ve misalleri ve ol vaktin esvâb ve âlâtını göstererek haylice matbû' ve görülmüş şey olmadığından zevkiyyât-dandır.⁴⁴ İstanbul'da kol çengilerinin oynadıkları meydan oyununa pek şebîhdir ve bahçeleri kanâdîl ve âvîzeler ile tezyîn ve çerağan ile bütün bahçeyi şu'le-rîz eyledikten sonra bir fasl-ı musîki ve bir takım âteşbâzlık san'atını güzelce icrâ ederek iki saat kadar uzatırlar. Nefs-ül-emr musanna' ve müferrihdîr. Komediye demek müferrih oyun demek olup trajediye mihnetli olan menâkıb misalleridir. Ez-cümle trajediyeden birisi budur ki hulefâ-yı Abbasiyye devleti munkarız olduktan sonra memâlik-i acem ve Arabistan ve Afrikiyye ve husûsen Mısır ve Şam'da ne devletler peyda olduğu hengâm-ı şûrişde ekseriyyâ Avrupa kralları ve be-tahsîs Françe Kralı Papa nâmiyla meşhûr seffâk ve gaddar ve hettâkin teşvik ve iğrâsıyla altıyüz tarihlerinde Kudûs ve Şamat ve ülke-yi Mısriyyenin maâzallah-ı teâlâ eyâdî-i İslamiyyeden nez' ve istilâsına küllî kuvvet ve tedarîk ile hücum ve iktihâm edip esnâ-yı merkûmda nâ-muvaffakat-ı ümerâ ve asâkir takrîbiyle küffâr-ı dūzah Mısır, Kudûs-i Şerif vesair birkaç mahalle sıklet-âver-i istilâ olmalarından nâşi ol-vakitte bulunan Françe kralı dahi Mısır tarafına tehâcüm etmiş iken gayret-ullah zuhûruyla küllî münkesir ve perîşân ü bi-n-nefs kendü ve ıyâli dahil sebî ü eser-i Mısriyyân zafer-nîşân olup bi-z-zarûr kral olduğuna itirâf ve nefis ü ıyâlini vücudu ağırı altın bahâsıyla hâlâs eylediği tarihlerde mestûr ve muharrerdir. Bundan sonra Şam'da ekrâd-i Eyûbiyye şu'besinden Yûsuf Selâhaddin merhûm zuhûr ve Ebu'l-necîb nam âlem-i âmilin nasâyih ve pendiyle tedâbir-i lâikaya mübâşeret ve şürû ve tâife-i efrencin istilâ eylediği Kudûs ve mahall-i sâireyi kuvve-i bâzû-yı kahr ü galebe ile nez' ve istihlâs ve bu takrîb kati vâfir efrenc zükûr ve inâs-ı sebî ve istirkak olunmuş idi. Bu esirlerden Françelü bir ceneralin nev-nihâl-i hadîka-i hüsn ü bahâ Zühre namında bir duhter-i ra'nâsi emîr-i Kudûs olan Emir Mehmed hissesine

⁴⁴ İşbu mahalde bi-l-i-'tibâr "şebihdir" kelimesiyle nihayet bulan cümle Kemal Bey nüshasında yoktur.

âid olup emîr merkûm duhter-i mersûmenin aşkına giriftâr ve duhter dahi merkûma mübtelâ-yı bî-karar ve dîn-i İslâmı kabûl ile emîr merkûmu memnûn ve minnetdar etmişti. Meğer duhter-i mezbûrenin babası ceneral dahi üserâ-yı saîre ile zindan-bend ve karîn-i nekâl olmakla Françe'de olan birâderi zâir gerek peder ve gerek hemşiresini tahlîs zu'mıyla tebdîl-i kıyafet ile Kudûs-i şerîfe âmed olup ba'de-l-vusûl bir takrîb zindan-bend olan pederi ve ba'dehu hemşiresiyle birkaç meclis-i mülakatta muvaffak ve bi-l ittifak firara karar vermiş iken mesfur duhter-i merkumenin ma'sûkudur nifakıyla emir merkumu hademeleri âgâh edip emir merkum dahi ma'sûkasına her ne kadar pend ü nush ile sevda-yı hâm-ı sâlif-ül beyandan güzâr eylemesini tenbih etmiş ise dahi duhter mütenebbihe olmadığından âhir-i kâr emir-i merkum müzâhame-i aşktan gayreti heyacan ve mersumeyi bir hançer-i zehir-âlûd ile i'dam ve maşûk zannında olan biraderi mesfûru ihzar ve lede'l- irâe mesfûr⁴⁵ hemşiresi idiğini tezkâr ve yad ile âğâz-ı girye ü zârı eyledikte emir merkûm mersûmenin berâatine tahsîl itti'lâ edip ancak çi faide kendisi dahi âh ü figan ve bu aralıkta babası olan ihtiyar ceneral dahi getirtilip nâle-künân ve ser-gerdân olduklarında emir merkûm galabe-î hayret ü ıztırab ve hücum-ı sevda-yı aşk-ı takat-güzârı dağdağasıyla kendü kendüne hançer-zen-i fenâ ve ol dahi meydanda hayattan bî-nevâ olmuş diyerek ma'hûd ve mel'ûn Voltaire-i düzah-makrûn te'lîfiyle bir oyun olup Fransız komedyesi nâmında olan Komediye mahsus olmakla bizi davet ve iş bu oyunu gösterip Arap kıyafetinde adamlar ile eğerçi bir vech-i meşrûh icrâ edip oynadılar. Lakin İhtiyar ceneralin ve oğlunun söyledikleri mihnetli ve dokunaklı sözlerden ve ta'bîrlerden komedyanın derûnu matem hâneye dönüp Fransızların kimi ağlar kimi inler olmalarıyla ârızî bir sıklet hâdis olmuştur ki vâsfında kalem acz-ı beste-i rakamdır. "istidrâd" Françeli millet-i islamiyyeye muhibb geçinirler iken zaman-ı sabıkta olmuş zu'mıyla mel'ûn-ı merkûmun⁴⁶ millet-i İslamiyyeye her ne tarîk ile mümkün ise eksar adâvet ü düşmenî zımında ta'bîrât-ı dil-sûz ve kelîmat-ı sâlib-ül-huzûr ile icâd

⁴⁵ Kemal Bey nüshasının işbu mahallinde fazla olarak cümle-i âtiyye vardır. Hemşiresini bu halde gördükçe giriv ü feryâda güşâd ve.

⁴⁶ Kemal Bey nüshasının işbu mahalinde ber-vech-i âti kelîmât vardır. Âdet-i müstemirresi olduğu üzere.

etmiş olduğu mel'abe-i mezbûreyi görmek ve dinlemek elbette adâvet-i cibiliyyeyi müstevcib olup ve olacağına kat'en iştibâh olmamakla evvel-emirde suret-i ikrâmda bu makûle beyne-l-milleteyn vaki' olan mihnetli mel'abeyi irâelerinden derûnî dilgîr olmuşum. Meğher verâ-yı perde-i takdîrde müstetir hâlât zuhûruna bâis olacak imiş. Hak sübhânehu ve teâlâ Devlet-i Âliyye-i ebedd kıyâmı müebbed ve zafere makrûn ve a'dâlarını daima ser-nigûn eyliye âmîn. Françelinin bizi seyr için gerek bahçe olsun gerek komediye olsun girmek için akçe ile kâğıt iştirâsıyla dahil olanlar altı bin ve sekiz bin nüfûs oldukları muhakkak olup gittiğimiz mahal bit pazarı gibi zihâm olmak hasebiyle ashâbı ne derecelerde kâr eyledikleri beyândan müstağnidir. Bu misüllü bahçeler aslından Françe ricâlinden bir muayyen adamın ancak nefs ü zevki için külliyyetli mal telef ve emek sarfıyla binâ ve inşâ ve bahçelerine tekellûf-i tam ile acîb nesneler ihtirâ' etmişler. Muktezâ-yı dehr ile Françelinin ol makûleler telef ve zâyî' ve akaretleri cânib-i cumhûra âid ve raci' olmakla bir miktar adam müşterek olarak kimini cumhûrdan ve kimini bir takrîb temellük edenlerden isticâr ve türlü türlü acâibât icâdıyla halkı cem' ve küllî kâr ederler. Bir şahıstan üç franka almak âdet iken bizim için olan cemiyet gecelerinde beşer franka ki üç kuruştan ziyâde olup altı bin şahıstan bir gece zarfında alınan mebâliğ ne miktara bâliğ olduğu ednâ teemmül ile âşikâr olur. Bu makule kâr ve nef'î tecrübe edenler dahî her biri bir gûne sanat icâdına ibtidâr edip mezâhime ve bazı gûne emârât-i ihtilâl ihsâs ve davet edenlere rû-yı mülâtafat ile müdâfaa ve Versailles⁴⁷ sarayını ve bahçelerini temâşâyâ azîmet tasmîm olundu. Versailles'in şehr-i Paris'e iki saat mesâfesi olmağın erkence hinto-süvâr Versailles'e takarrüb olundukta süvâri tâifesi ve müteâkiben ceneralleri istikbâl ve hall-i hatırı suâlden sonra şehre duhûl ve hazır olan lostaryaya nüzûl olundu. Versailles yetmiş iki⁴⁸ sene mesned-i kralîde mukîm olan on dördüncü Louis vaktinde icad olunup kral-ı mûmâ-ileyhe âhâli-i Paris'ten dil-gîr olduğuna binâen vakit be-vakit ebniyesini iksâr ve mahall-i merkûmda ikameti ihtiyar etmekle tekellûf ve fi-mâ-ba'd kral-ı mûmâ-ileyhin ahlâfı dahi mahall-i mezbûru ihtiyâr ve ricâl ve hademelerine hâneler inşâ ettirerek el-hâletü

⁴⁷ Versailles Kemal Bey nüshasında seksen

⁴⁸ On altıncı Louis

hâzihi büyücek bir şehir olmuştur. Ba'dehu saray temâşâsına varılıp güzelce tekellüf edip krallara mahsûs olan odalardan gayri musâlahâ ve cenk ve muhârebe divân hâneleri görülmüştür. Saray dâhilinde binâsı mükellef kenîsa ve kebîr endâm âyineleriyle zer-ender-zer Avrupa'da misli nâdir komediye dairesi ve âdât-ı efrenciyye üzre odalarda türlü türlü tuhaf ve nevâdir dahi meşhûd olup ez-cümle Françe memâlikini haritada olduğu gibi eyâlet eyâlet göstererek her bir eyâleti bir nev' taştan i' mâl etmişler şöyle ki haritada olanın aynıdır ve bir beyaz taştan ki şâbe müşâbihtir. Bir yerde olarak sünbül ve benefşe ve gül vesair şükûfeyi kâğıttan oyar gibi oyup fi' ile getirmişlerdir ki bu misüllü şükûfeler fağfurdan dahi i' mâl olunur. Velhâsıl bu vechile katı vâfir-i tuhaf mevcuttur. Havuzların vüs'atı ve husûsen fevvârelerinin letâfeti tahrîr ile tavsîf olunmak mertebelerinde mübâlagaya haml olunur. Binâberîn Türki evvelî ve 28 Çelebi merhûm sefernâmesinde ra'nâ tahrîr ve inbâ etmekle tekrar olunmadı. Ol vakitte vasf olunanlar eğerci elân mevcuttur. Ancak ademi-isti' mâl ile hey'et-i hârâbide müşâhade olundu. Saray-ı mezkûr günagün zevkiyyâtı müştemil Avrupa'da bî-menend iken maktûl kralın iyâl-i saray-ı merkûma çeyrek mesâfede büyük ve küçük Trianon⁴⁹ nâmiyle başka başka iki takım dâire bina ve inşâ ve haylice tekellüf etmiş olduğundan gayri orman içinde çobanhaneler ve musikî ve taâm için takım takım köşkler icâd edip aralık aralık zevke âzimet ve rüfekâsıyla varıp vakit güzâr olduğunu rivâyet ederler. İki gün ikamet olunup Paris şehrine muâvedet olundu. Versailles tarîkinde olan Saint-Cloud⁵⁰ sarayının dahi bir müddet mürûrunda seyriçün varıldıktâ saray-ı mezkûr Duc d'Orléans⁵¹ namında olan akraba-yı kralîden bir adamın olup kraliçe-i mersûma i'timâd olunmayacak mertebe külliyyetli bir miktar akçe ile mersûmdan iştirâ ve mesârî-i vafire ile ta'mîr ve müceddeden daireler dahi ilâve etmiştir. Paris'e bir saat mesâfede Porte üzerinde olmakla saray mükellef ve bahçe ve havuzları müferrihtir. Ez-cümle orman içinde ortası fevvelî bir havuz olup suyu fevâren eyledikte binâ arşınıyla altmış arşın bâlâyâ suûd eder. Âher havuzda bu hâlet görülmemiştir. Bundan gayri envâ' renk ahcârden

⁴⁹ Trianon

⁵⁰ Saint-Cloud

⁵¹ Duc d'Orléans

i'mâl olunmuş bir çağlayan görüldü. İnişte vaki' olmakla su cereyan eyledikte yekpâre bir âyine gibi görünür gayet güzeldir. Bu çağlayana cenâh olmak için pişgâhında olan çemenzarın toprağı havuz gibi olup çemen içinde fevvâreler ta'biye etmeleriyle bu çağlayan cereyan eyledikte nâ-me'mûl çemen içinde kamış şeklinde sular peyda ve zâhir olmakla nedreti sebebiyle ra'nâdır. İşbu bahçelerin içinde olan ormanların ağaçları at kestanesi olup mevsim-i baharda bir mertebe revnaklı oluyor ki ta'bir olunmaz hatta haylice cesimleri görülmüştür. Zikr olunan sarayın havali-sinde Sèvres⁵² nâmında olan beylik fağfur hânesini seyre azîmet ve ledel-vürüd cesim bir dâire olup el-yevm kati vâfir amele mevcûddur. Yegân yegân temâşâ ve mevcûd olan fağfur evanileri seyrolundu. Filhakika ra'nâ ve bî-bedel olup ancak bahâları galidir bir kıt'a fincan ve kâseye yirmi macar altını bahâ söylediler. Sâiri dahi böylece bahâlı ise dahi ahalisi alıp ve istimâl ederler ol gün mahall-ı mezkûre seyr olunup avdet olundu. Paris'de zükûr ve inâsın bizi görmeğe tehâlükleri mertebe-i tasavvurdan hâric olup konağıımıza gelen ve gidenin hadd ve hasarı olmadığından başka seyrettirecek vesâilin tedârikinde herbiri i'mâl-i efkâr eder olup bu def'a dahi beylik kütüphânenin mu'teberleri gelip kütüphânenin seyrine tergîb etmelerinden nâşi ta'yîn olunan günde zikrolunan kütübhâneye varılıp cevânib-i erba'ası divanhâne ortası havlu bir cesim dâire olup duvarları müşebbek dolap ve kütüb ile memlû olup bir tarafında kürre-i âsmân ve kürre-i zemînî başka başka inşâ etmişler her birinin cesâmeti iki kurnalı hamam kubbesi miktardır. Kürre-i âsmânda buruc isnâ aşereyi meşhur olan şöhret ile tersim etmeleriyle haylice güzeldir. Ve kürre-i zemînî dahi el-yevm malik olan mülûkûn hudûd sınıryla göstermişlerdir. Ba'de nevâdir hıfz olunan odaya götürüp türlü türlü taşlar ve maden toprakları ve Amerika'nın bazı güne âlât-ı harbiyyelerini ve katı çok atık bakır sikkeleri irâe eylediler. Bu dairede Arabî ve Farisî ve Türki lisanlarıyla katı çok kütüb cem' edip mahsûsca hıfz etmişlerdir. Ancak zihâm-ı nâs vaktin teng ü darlığından ne-makûle kütübdür temâşâsına vakt ü fırsat bulunmadı. Bir gün dahi âyine kârhânesi temâşâsına varılıp Raşid Efendi tarihinde münderic Mehmet Efendi merhûmun sefirnâmesinde tafsil olduğu üzredir. Ancak amelesi kalil ve âyinenin revâcı nâdir iken el-yevm on üç

⁵² Sevres

milyon franga sermaye ile idîğini idâre eden şürekâsından mervîdir. Mehmet Efendi merhûmun en büyük âyinenen suâlinde ol vakitte tûlu yüz on dört parmak ki binâ arşınıyla dört arşın sekiz parmak ve arzı⁵³ parmak olup bundan ziyâdeye liyakat bulunmadığını ifade etmişler idi. Tâife-i efrenc ihtirâât-ı cedîde mübtelâ vü magrem olduklarından el-hâletü hâzihi ziyâde büyük âyinenin tûlu keزالik binâ zirâ'ıyla dört zirâ' on dokuz parmak ve arzı üç zirâ'dan üç parmak noksan ile olduğunu ihbâr eylediler. Bu makûle âyinenin bahâsı yedi keseden mütecavizdir. Ancak letâfet ve safveti inkâr olunmaz ve Avrupa'da böylesi bulunmaz makûlesidir ve bundan akdem Françe cumhûrunun umûr-u maliyye vekili mülakata geldiğinde nebatât bahçesinin seyrini irâe ve tergîb etmekle bil-refâka varıldıkta hazine nâmıyla olan dâireye dühûl olunup büyücek bir divanhâneyi müşebbek hacerat ile tertîb ve Françe devletinin bidâyetinden şimdiye kadar tuhaf olarak indlerinde muteber olan envâ'-ı ahcâr-meşakka ve sim ve altın vesair maâdin türâbları ve Hint ve Afrikiyye ve Amerika semtlerinde bulunan acaib-ül-şekil ve es-sûre-i kadîd hayvanât ve garîb tuyûr ve azîm-ül-cüsse balıklar ve habbeler yegân yegân muayene ve beş kıt'a elmas dahi irâe eylediler. Bir kıt'ası badem kadar tûluca ve iki tarafı gök ve ortası sarı olup bir kıt'ası dahi beyaz ve saf ve hem-var ve on kırat olmak gerek ve diğeri dahi mutlaka sarıdır ve bir kıt'ası pembe ve gayet ra'nâ görölüp diğeri göktür. Renklerinde nedret olduğu ibâresiyle ta'bîr olundu. Ba'dehu nebatât bostanına varılıp zihâm-ı nâs gereği gibi seyrine mani' ise dahi acîb ve garîb nebatât ve eşcâr görölmüştür. Fî-hadd-i zâta güzel şeydir. Aslından himmet edenlere hiç söz olmaz. El-hâletü hâzihi ma'muriyyeti şemâtet-ı â'dâyı def' edecek mertebededir. Zikr olunan mâadin ve nebatât ve eşcâra dâir ilm-i filâhât ve mücerrebâtı ta'lîm için mahsûs mektepler ve üstadlar müretteb olup külle yevm fenni mezkûr erbâbına ta'lîm ettirilmektedir. Paris'in cümle acâibâtından biri dahi kalîçe kârhânesidir. Ta'rif ve tavsîfi bî-hâsıl ve Mehmed Efendi merhûmun takrîrinde tafsîl olunmuş olmakla terki evlâ göröldü. Kalîçeleri her ne kadar musanna' ise ekseriyya sûret ile münakkaş olduğundan ehl-i İslam'a göre müstahsen olamayıp bahâlarının miktarı ise derece-i kemâlededir. Françe kralları ilm-i riyâziyye ve hendese ve coğrafyaya

⁵³ Burası aslında dahi açıktır.

itibarları takrîbiyle ekser erbâb-ı fenn ü hüner evkat ve evânlarını ve olanca mallarını sarfeylemek âdetlerinden olduğuna binâen Charles namında bir adam ömür ve malını fûnûn-ı cüz'iyeye sarfederek katı vafır-ı nevâdir ü garaib tedarik ve kral vakitlerinde haylice itibâre mâlik olup ihtilâl esnâsında müddet-i ömründe cem' eylediği nevâdiri cumhûra hibe etmekle nefsinin katlden halas etmeğin nevâdir-i merkûma yine kendinin zir-i idaresinde olmak üzere Louvre⁵⁴ nâm sarayın bir takım dairesini mersûma tahsis etmeleriyle bi-l-münâsebe seyrine varıldıkta görülen acaibât ü nevâdir nâ-kabil-i ta'rîf ü ta'bir olup ra'd ü berk emsâlini ve ma'rûf zincir ile bir taraftan ol bir tarafa ateş naklettirmek suretinde garaibâta nihâyet olmayıp türlü türlü rasad âyîneleri görüldükten sonra mersûm bizi üç tarafı mesdûd bir muzlim pencereye ik'ad ve pişgâha küçük tepsi kadar kâğıtlı bir nesne vaz' edip sakfında olan dürbünün kapağını güşad eyledikte sokaktan mürûr ü ubûr edenlerin ayneleri zikrolunan tepsi üzerinden mürûr ede düşmekle taaccüb olundukta ziyâde yakın hasıl olmak için bir hadememizi sokağa irsâl ve mürûrunda elbise ve kıyafetiyle aksi tepsi üzerinde nümâyân oldu. Bunun sırrı sokağa nazır mârr-üz-zikr pencerenin bâlâsına bir âyîne ta'biye ve âyînenen ma'kûsâtı nakl için hizâsında bir kıt'a dürbün o yere iktizâ eder.⁵⁵ buna chambre obscure derler. İtalyanca camara oscura derler yani karanlık oda demektir. Bunlara dair hüner ve saatçi karhânelerinde olan musanna' saatlere nihayet olmamakla her görülen nesne kaleme alınmak lazım gelse tûl u diraz bir makale olacağından terk olundu. Paris'e ba'de-l vüsûl icrâ-yı resm-i sefâret olunduktan sonra gerek beş yüz ve gerek iki yüz elli meclislerine bir def'a varılmak muktezâ-yı vakt ü halden olup ancak meclisler ile müdirân-ı hamse beyninde münâferet ü adâvet ihsas olunmağın bi-z-zarûr imrâr-ı vakt olunur oldu. Fi-l-hakika Paris'e vürûdumuzdan elli dört gün mürûrunda müdirân-ı hamse askerî tâifmesini imâle ve bir gece bağteten meclislerde olan hilâfgîrlerine hücum ettirip ekserisini kayd ü bend ile habs ve refekalarından Carnot⁵⁶ nâ-bûd ve diğer refikleri Barthelemy⁵⁷ dahi sairleriyle habs ilka olunup iki gün bu

⁵⁴ Louvre

⁵⁵ Buradan bi-l-i'tibar "demektir" kelimesiyle nihayet bulan cümle Kemal Bey nüshasında yoktur.

⁵⁶ Carnot

⁵⁷ Barthélemy

hal-i müşevveş-i ihtilâl pay-dâr ve ba'dehu vükelâdan iki neferi müdür nasb ve mahbûslar Afrikiyyeye nefy ü iclâ ile def'-i gavâil-i ihtilâl olundu. Bu takdirce zikr olunan meclislere varılmak nâ-cüsbân olmakla sabrolunmuştu. Gaile-i bi-t-tûl ve-l-ars müdirân-ı hamseye münhasır vesairi nüfûs-ı zâideden ma'dûd olmalarıyla meclislere varmakta kat'en mahzûr olmadığı melhûz olmakla ba'de ba'din beş yüz meclisinin präsidenti ile bir meclisde mülakat ve sohbet arasında bir gün meclislerine varılmak tasmîminde idiğümüz irâd olundukta izhâr-ı mahzûziyyet ve varılacak gününün kendüye ifade olunmasını iltimâs etmişti. Birkaç gün mürûrunda akşamdan mesfûre bir tezkire tahzîr ve ihbâr olundukta mahsûs davet tezkiresiyle cevap verdi. Bunların porta kapılarından içeri kendileri dahi hinto ile duhûl etmez sultatları mani' olur iken çâkerleri bir nefer tercüman ile hinto-sûvâr ve birkaç nefer vükelâ kapıdan istikbâl ve hintomuz ile kapıdan içeri ta binek taşına dek varılıp ba'dehu nüzûl olundu. Mesfûrünün ikâmetgâhları kral akrabalarından Conde⁵⁸ nâm kimesnenin sarayında olup saray-ı merkûmun vasatına be-aynî İstanbul'da büyük hamamların camegânı gibi bir kubbeli mahall inşa edip iki tarafına iki büyük kapı güşad ve iki kapının arası bir nişîmen tarzında yapılıp mahall-i merkûmda beş yüz vükelâsından ayda bir def'a nasb olunan präsident dört nefer ser-kâtibi ile ikamet ve merkûmun muvacehesi kurbunda iki tarafı merdivenli bir mahall dahi icâd olunup kusûr-ı vükelâ müselles-üş-şekil kalan mahalde birbiri üzerinde inşa olunan berber dükkanları suffeleri gibi mahallerde ikamet ederler ve meclis-i mezbûru seyre gelenler için bâlâda bir kat müselles mahall inşa edip ik'ad ettirirler. Çâkerleri için tekellüfi sandelîler ile perdeli bir mahall tahsis ve li-ecl-il-ikrâm kapısına sultan ta'yîn eylediler. Madde müzâkeresi şöyledir ki vükelâdan birisi yerinden kalkıp iki tarafı merdivenli suffeye suûd edip müzâkere olunacak madde bir kıt'a kağıtta muharrer olmakla karaât edip saîrleri istima' ederler. Lede-t-tekmîl muvafik ve muhâlif cevap verirler ise präsident cevabında bu maddenin bu vechile nizâmına muvâfakat gösterip razı olanlar kabûl eylediklerini beyân için kıyâm eylesin deyü cümleye hitab eder. Eğer kıyâm edenler muhâlefet edenlerden ziyâde ise iş husûle gelir ve illâ noksan ise

⁵⁸ Conde

red veyahut birkaç vekil beyinlerinde etrâfiyla müzâkere edip bir def'a dahi meclise beyân olunsun deyü re'y ederler. Aralıkta nizâ' dahi olup herif harıl harıl söyler iken bir şamata ile sükut ettirmek ve bazen dahi henüz mahall-i merkûmdan nüzûl etmezden mukaddem ona muhâlif olanlardan birisi gelip suûd ve muhalefet ve mübayeneti beyân eder. Kezâlik bunun dahi muvâfık ve muhalifleri vech-i meşrûh üzre fark ve temyîz olunur. Böyle böyle iş görürler. Lakin bir maslahat her ne kadar kolay husûle gelse işin iyisi altı ayda biter misli tamam bunlara hasbihaldir. Ekser umûrları umûr-ı dahiliyye olup umûr-ı düveliyye ve umûr-ı hurûbiyyenin idâresi müdirân-ı hamse uhdesine muhavveldir. Ancak vakit ve zamanıyla bunlara istizân etmek kavaid nizâmılarından ise dahi müdirân-ı hamsenin galebe ve nahvetleri sebebiyle buna riâyete tehâvün ederler.⁵⁹ Mâ-ba' d-ı var.

22 inci nüshadan mâ-ba'd

Frânçe cumhuru hakkında bî-terafîlik mesleğini ihtiyâr eden devletlerin bir müddetten beri Frânçe korsanları taraflarından ahz ü girift olunan sefînelerinin redd ü teslîmini müdirân-ı hamse her ne kadar murad ve beş yüz meclisine def'atle ba-takrîr-i ifâde vü irâde ve mahâzir-ı lâzîmesini piş-nihâd eyledi ise dahi beş yüz vükelâsından bazıları korsanlara şerîk olmakla bir vechile kabûl-i ilzâm ve iskât olmayarak kat'ice redd ile izhâr-ı sebatları muhayyir-ül-ukûl ulü-l-elbâbdır. Mevadd-ı sâire dahi ekseriyya kıyâs ve misâl olabilir. Beş yüz meclisinin ahvâli böylecedir. Birkaç gün mürûrunda ihtiyârândan müretteb olan iki yüz elli meclisine dahi varıldı. Bunlar asıl kral sarayında olurlar. Gideceğimiz gün hinto-süvâr ve doğru krala mahsûs olan binek taşına dek getirip ondan nüzûl ve kral sarayının bir tarafında olan divanhâneye dühûl olundu. İrâe-i târik edenin ta'rifîyle bir küçük odadan meclise girilip muayyen olan mahalde ikâmet olundu. Bunların dahi müzâkere ve redd ü kabûl keyfiyeti meclis-i mezkûr gibidir. Frânçe cumhuru kral vakitlerinde olan nizâmâtın ekserisini fesh eyledik-

⁵⁹ Kemal Bey nüshasının işbu mahallinde fazla olarak ber-vech-i zir cümle dahi vardır. Ve-l-hasil teşettüt-i kelime ü ârâ ile rü'yet olunan mevaddü husûs sakîm ve muavvec olduğu ca-yı iştibah değildir.

lerinden nâşî tâife-i nasârânın milattan bed'an ile isti'mal eyledikleri tarihi dahi ibtâl ve tebdîl ve şemsiyye itibariyle üçyüz altmış beş günü bir sene farz ve ta'yîn edip otuz gün olmak üzere oniki şehir ta'yin ve tasavvur kalan beş gün yortu ve ta'til eyledikleri husûsu bâlâda bil-münâsebe beyân olunmuştu. Eyyâm-ı mezkûrenin âhir günü müdirân-ı hamse ve vükelâ kurb-ı Paris'te kâin ta'lîm meydanına geleceklerine mebnî bâ tezkire med'uvv olduğumuzdan muayyen olan vakitte varıldıkta işbu ta'tilde gösteriş için serbesiyyet alâimi etrafına ahşabî bir daire binâ ve Paris'te mevcût bulunan süvari ve piyade askere meydan-ı merkûmu ihâta ettirdikleri meydân-ı merkûma nâzır ta'lîm hânedu muâyene olundu. Bu aralıkta müdirân-ı hamse kendülere mahsûs asker ve bi-l-cümle ceneralan ve vükelâ ile evvelâ askerî tâifesinden mecrûh ve mütেকaid olanların ikametlerine mahsûs olan bimâr-hâneye varıp cumhur uğrunda ve vatan gayretinde bezl-i vücûd edenlerin hizmetlerini tahsîn ve fi-mâba'd gayret ve dikkat eylemelerini tahrîs eyledikten sonra üç nefer mecrûhu ihtiyar ve bir hinto irkâb ve meydân-ı merkûma teveccüh edip takarrüb eyledikleri ihbâr olundukta bil-cümle düvel ve cemâhir elçileriyle maiyyeten meydân-ı merkûmda olan divanhâneye azîmet olundu. Müteakiben müdirân-ı hamse ve vükelâ dahi gelip yerli yerine ba'de'l-kuûd bir fasl-ı musikî âhenkten sonra müdirân-ı hamsenin präsidentine bir makale-i mutavvele kıraat ve i'lân ve yine musikî faslına başlayıp lede-l-hitâm cümle ile hareket ve ta'lîm hâne dairesine avdet ve daire-i merkûmede kuûd olundukta meydanda olan nişânlarda piyade ve süvari müsabakaları ve hinto beygirleri koşturulması misüllü bâzîçeler icrâ olundu. Yevm-i mezkûrda müctemi' olan nâsın kesret ve zihâmları taaccüb mertebelerinde iken hiç sadâ ve şamata etmedikleri mahall-i istiğrâbtır. Yevm-i mezkûrdan sonra Rhin⁶⁰ nehri tarafında vaki' Françeli ordusunun cenerali Hoche⁶¹ nâm ceneral mürd ü helâk olduğu haberi tevârüd ve vakt ü hale göre İngiltere'li muhârebesinden başka Nemçe İmparatoru ile dahi cenk ve harbin îadesi hâlâtı melhûz olduğuna binâen ve askerî tâifesini te'lîf ve mevâid-ı arkûbiyye ile harbe tergîb ve eblehân-ı nâsı dahi taltîf mülâhâzâtına ibtinâen ceneral-i mesfûrun mâtemi için bir gün yortu ta'yîn ve meydân-ı merkûmun

⁶⁰ Rhin

⁶¹ Hocha

mukaddem olan ebniyesini tagyîr ve âyin-i bâtila-ı keferî üze kâin mezarlık hâletine tanzîr etmiş olmalarıyla meclis-i merkûma davetlerine mebnî ta'limhâne dairesine varıldı. Sehl-i müddet mürûrunda müdirân-ı hamse vükelâ refakatiyle gelip âşinâlık olunduktan sonra cümle ile meydan-ı merkûmeye azîmet olundu. Müdirân-i hamseden mâadâ ekser nâs ve hatta süferâ dahi âdet-i zemîme-i küffâr üze siyah-püş idiler. Matem musikîsi ile hurâşende-i cân olarak gider iken esnâ-yı râhdâ bir yığın yeşil ağaç dalı yığıp her gelene birer dal verirler idi. Kulunuz iltifat etmedim. Vel-hasil bu el-aceb denilmeğe şayeste bir hengâme ile divânihâne-i mezbûreye vasil ve herkes yerli yerine ba'de-l-kuûd meğr hâlik olan ceneral-i mesfûrun alçıdan suretini dahi yaptırıp libas-ı âdi ve kılıç ve âlât-ı harble tezyîn etmişler imiş. Uzakta müdirân-ı hamsenin pişgâhına vaz' eylediler. Matemli bir fasl-ı musikî icrâ ve yirmi kadar kızların başlarında al kurdela ve boyunlarında siyah bürüncükten birer yemeni âvîze etmişler idi. Zikr olunan kızlar kalkıp ceneral-i mesfûrun suretini ihâta ve bir ağızdan mâtem ve mersiye gûne şarkılar ile dem-saz ve lede-t-tekmîl müdirân-ı hamsenin præsedenti kıyâm edip mesfûrun hıdemât-ı pesendîdesini i'lân ve zımında Françe adüvvlerinden ahz-ı sâr ü intikam makalâtını irâd ve beyân eyledi. Ba'dehu bir adam mürtefice bir mahalle çıkıp ceneral-i mesfûrun bidâyet-i neş'etinden helâkına kadar sergüzeştini tûl u dırâz kıraat ile herkesi mukarin- azâr eyledi. Ba'dehu müdirân-ı hamse ve vükelâ ve süferâ kulunuzdan gayri cümlesi mesfûrun sureti olan mahalle varıp yedlerinde olan ağaç dalını etrafına tarh ve avdetlerinde serbesiyyet makamında olan âhenge mübâşeret ve askerî taifesi ta'lim-i âdiyyi ba'de-l-icrâ muâvedet olundu. El-hâletü hâzihi Françe cumhurunun tavr u revîş ve harekâtleri iki bin sene mukaddem âlem-i cahiliyyette Roma tarafında zuhûr eden Yunanilere taklîd ve hatta elbise-i acibe-i resmiyyeleri dahi onlara mahsûs olan halettedir. Bu takrib-i Yunaniler diyanetten müberrâ esnâm misüllü tarika-i cehtëli pişnihâd ve icrâyâ musîr bir kavm-i ekfer ve inad⁶² idiler. Vakitlerinde bulunan nâsı musikî vesair mel'abât-ı abesiyyeye iğrâ eyledikleri gibi Françe cumhuru dahi Yunanilerin tarika-i cahiliyyesini ifâ dağdağasıyla musîkarhâneleri ve muallimleri tertîb etmişler idi. Bu esnada zükür ü inasdan tahsîl-i fenn edenlere izin verilecektir diyerek müdirân-ı

⁶² Kemal Bey nüshasının işbu mevki'nde "ve kâfir" kelimesi var.

hamsenin sarayına karib Odeon⁶³ nam komediye cemiyet olunacağını ve müdürân-ı hamse geleceklerini beyân ile davet tezkiresi tevârüd etmekle ba'de-l-mağrib mârr-üz-zikr komediye varılıp med'uvv olanlar müctemi' ve mahall-i mahsûsa duhûl ve kuûd olundukta pişgâhta komediye-bâzlara mahsûs olan mahalde yetmiş seksen kadar sâzende âhenge âgaz ve bir fasl-ı musikî icrâsıyla müstemîni minnetdâr ve kulunuzu mukarîn-azâr eyleyip ba'de bir kız bir oğlan meydana gelip birer birer fennlerini icrâ ve avdet ve tertîb-i mezkûre üzre âherleri çıkıp alâ-hide şayeste-i izin olanlar isbat-ı hüner ü haysiyyet etmeleriyle umûr-ı dahiliyye vekili mahall-i mezbûra varıp sandaliye-i mahsûsasına kuûdunda bütûn sazendeler ma'hûd serbesiyyet makamına dem-sâz ve lede-l-hitam vekil-i mersûm kıyâm edip cumhurun medâyihini müştemil tûl ü dıraz bir takrîr-i kırâat ve encam-resîd oldukta ol makûle isbat-ı fenn ü hüner edenleri defter mucibince davet ve alâ-melâi-n-nas duhter ve gulâmları takbîl ederek cumhur tarafından birer hediye i'tâ eyledi. Hediyeleri dahi keman vesair saz nev'inden olup bazı duhterâne fistanlık tûlbend dahi verildi. Yunanîler bu makule harekât ile vakitlerinde olan cühelâyı te'lif eder olup bunlar dahi nasdan bu ümid ile icrâ-yı tarîka-ı atıkaya ibtidâr eylediler. Ancak hiç memnûn olmuşu ihsâs olunmadı. Françe cumhuru bir vakitten beri Avrupa düveli ve husûsen Nemçe imparatoru ile müddet-i vâfire muharebeyi iltizam ve Françeli ekseriyya galibiyet ile muhassal-ül-merâm ve Pays-Bas⁶⁴ hıttası ve Rhin nehrinin Françe tarafını bil-cümle tevâbi'atiyle iğtinâm ve İtalya cânibinde dahi Milan⁶⁵ ve Mantoue⁶⁶ vilayetlerini müteallikatlarıyla zabt ve başkaca cumhur-ı ihtirâ' ve İtalya'da olan askerleri galibâne Nemçe memâlikine hücum ve iktihâm etmişler iken Françelinin bu gûne fuzûlâne ve galibâne cünbişleri vahamet ve nedâmeti müntic idüğünü ser-gerde olan ceneral Bonaparte'a ihsâs ve teykîn etmeğin tarafeynde bedîdâr olan fütûr ve taab takrîbiyle musâlaha cânibinden ihtiyâr-ı karar ve İmperius ile dahi musâlahanın nizâmı için Rastadt⁶⁷ nam şehir mahall-i mükâleme

⁶³ Odéon

⁶⁴ Pays-Bas

⁶⁵ Milan

⁶⁶ Mantoue

⁶⁷ Rastadt

tahsîs olunup tasdiknameler tarafeynden ba'de-l-mübâdele sureta ikrâm etmek vesair husûsât-ı lâzimeyi şifahen müzakere etmek üzere ceneral Bonaparte'a Paris'e davet olunmakla çend-rûz mürûrunda mesfûr Paris'e vüsûl ve Fransa cumhurunun kâidesi üzere tertîb olunan meclise ve ceneral-i mesfûre li-ecl-il ikrâm müdirân-i hamse tarafından tehiyye olunan akşam taâmına resmen davet olunduğumuza binâen vakt-ı muayyenesinde müdirân-i hamseye mahsûs Luksemborg⁶⁸ sarayında süferânın müctemi' olduğu divanhâneye ve ba'dehu havlide âriyyeti inşa olunan mahalle müdirân-i hamse ve sâirleriyle bil-refeka varılıp sehl-i müddetten sonra ceneral-i mesfûr yetmiş seksen miktarı ceneral ve ofisial ile çâkerlerine takliden düvel-i ecnebiyye ve dahiliyye vekilleri refakatiyle imparatorun nâmesi âher bir ofisial yedinde olarak zuhûr ve takarrüb eyledikte müdirân-ı hamse kıyâm edip mesfûr dahi başını aşağı tahrik ile âşinâlık ve mûmâ-ileyhüm dahi mukabeleden sonra düvel-i ecnebiyye umûru rü'yetine memur vekil bir kâğıt ihrâc ve ceneral-i mesfûrun cünbiş ve harekât-ı pesendidesini kıraat ve işâa eylediği akîbde ceneral-i mesfûr dahi bir takım kelimât-ı nâ-hencâr takrîrinden sonra yanında nâmeyi getiren ofisial ileri varıp name-i mezbûreyi präsidente teslim ve ol dahi vekil-i mûmaileyhe def' eyleyip tûl u diraz bir makale ile genaral-i mesfûrun harekâtını tahsîn ve ba'dehu musikî âhengi ile mesfûrûn izhâr-ı meserret ve ba'dehu avdet olundu. Kable-l-mağrib yine saray-ı mezkûreye azîmet ve mahall-i muayyende tevakkuf ve gece saat ikiden sonra müdirân-ı hamse ve vükelâ ve süferâ ve ceneralan ve meclislerin müteayyinlerinden ve-l-hasil seksen altı nefer kesândan müretteb olan sofraya varılıp saat dörde kadar tenâvül-i taâm ve ba'de-l-hitâm dahiliyye vekilinin dairesinde zenân-ı küberâdan ibaret olan balo seyrine cümle ile azîmet olunup gece saat dokuz kâdar güzârende-i evân ve muâvedete şitabân oldum. Bundan on gün mürûrunda cumhuriyet a'zâsından olan beş yüz ve iki yüz elli nefer vükelâsı tarafından dahi ceneral-ı mesfûre ziyafet ile ikrâm olunmak tasmiîmiyle müdirân-ı hamse ve vükelâ ve süferâ ve mesfûr-ı med'uvv ve ta'yîn olunan gece kral sarayı olup meclislerin makarrı olan Tuileries⁶⁹ sarayına varılıp davet

⁶⁸ Luxembourg

⁶⁹ Tuileries

olanlar gelmiş olmalarıyla yedi yüz neferden müretteb sofrayı bir divan-hânedede ihzâr ve tenâvül-i taâm ve fıkra fıkra musikî ve takım takım toplar endahte ederek gece saat altıya kadar azâba duçar olup hitâmında avdet olundu. Saray-ı mezkûr asıl kral sarayı olup frengî binâlara göre küllî tekellûf ve ziynet ile müzeyyendir. Krallar vakitlerinde berây-ı ihtişam ü kâlâ mevcut olan tuhafât-ı haceriyye ve fağfûriyye el-yevm mevcuttur. Ve⁷⁰ hükemâ-yı efrenc kürre-i arzın seyrine ve eflâkin inkârına ve şemsin sübût ve kamer vesair seyyârâtın rû-yı zemîn ile maan seyrine zâhib olup bu babda zu'mlarınca ilzâm-ı hasm için delâil-i akliyye tedârikiyle muârazadan hâli değıllerdir. Bu surette tıbk mezheb-ı bâtulları üzre gûnagûn saatler icad ve ihtirâ' eylediklerinden kral için inşâ olunan bir kıt'a saat bazı gûne dâireleriyle inşâ ve derûnunda yumurta kadar kürre-i arzı tanzîm edip saat kuruldukta şems-ı sabit vesâir seyyârât kürre-i arz ile dair olup kürre-i arz deverân eyledikçe gece oldukta şems-i nâ-yâb yani kürre-i arzın tahtına dahil olur. Gündüz oldukta zuhûr eder bir garîb saattir.⁷¹ Bu mezheb Copernicus⁷² nam coğrafînin mezhebidir. Ama Avrupa'da cümle indinde müraccahtır. Bundan sonra ceneral mesfûrun ıyâli İtalya'dan Paris'e gelmekle düvel-i ecnebiyye umûru vekili mesfûre için bir gece taâmı tertib ve Paris'in bûtün kibâr zenânını davet edip müdürân-ı hamse vesâir vükelâ ve süferâ dahi med'uvv olmalarıyla saat dörtten sonra mersûmun hânesine varılıp daire-i merkûma dâiren mâdâr kanadil ve şümû' ile müzeyyen ve âvîze ve âyîneler ile muanven olup iki yüz kadar zenân ol kadar zükûr müctemi' ve bir iki mahalde tertîb olunan sazlar ahenge âğâz eylediklerinde dört zen ve dört frenk karşı karşı raksa ibtidâr ve bir odada bu tertîb ile iki üç takım raks ile yarım saat kadar safâ-nisâr olduktan sonra raks makamları tebeddül için infisâl ve ba'dehu hâhişi olanlar raks-günân olmak âdetleridir. Hatta vükelâ-yı devletleri dahi meclis-i mezkûrda müdürân muvâche-sinde raks eyledikleri müşahâde olundu. Bunlarda raks marifetten olup ayıp ve ârdan değıldir. Bu vechile saat sekize kadar seyrolunup taâm vakti olmakla her bir adam bir kadının

⁷⁰ Kemal Bey nüshasının işbu mahallinde "bir müddetten berü" kelimesi dahi vardır.

⁷¹ İşbu mahalden başlayıp "müraccahtır" kelimesiyle nihayet bulan cümleler Kemal Bey nüshasında yoktur.

⁷² Copernic

eline yapışıp sofraya teveccüh etmek âdetleri olmakla vekil-i mûmâ-ileyhe ceneral-ı mesfûrun ıyâlini istishâb ve ba'dehu herkes münasebetlisini tahsîl ile sofraya getirdiler. Bu makûle sofrada zenândan gayri bir ferd kuûd etmeyip Frenkler ayak üzerinde karıların i'tâ eyledikleri taâm ve meyve ile minnetdar olurlar. Ol esnada müneccimbaşı mülakata gelip bir takvîm-i efrengî ihdâ ve bizden bir takvîm iltimâs etmekle i'tâ olundu. Mesfûr Lalande⁷³ nâmıyla Avrupa'da şöhret-yab-ı pir-i sal-hurde ve Paris'in iki mahallinde olan müneccimhânelerinin nâzır olup seyrine tergîb ve iğrâ etmeğın mah-ı şerîfin bedrinden evvel bir gece kadîm olan müneccimhânesine varıldı. Hâne-i mezbûrun cevânib-i erbaa'sı mekşûf cesîm bir kule menendi olup üç tabaka binâ olunmuştur. Teleskop namında se-payeli büyük dürbünler ile mâh-ı şerife nazar olunup içinde dağlar ve sahralar misüllü hayâlât⁷⁴ müşâhade olundu.⁷⁵ Otuz sene müdâvemet ile hüke-mâdan Cassini⁷⁶ nâm müneccimin inşâ ve icâd eylediği suret-i mâh-ı şerîf manzûr-ı âlî buyrulur ise fi-l-cümle isbât-ı müddeâya medâr olabilir. Hatta zühal dahi vasat-ı semâda rû-nümâ olmakla nazar olundukta necm-i mübeccel zühal-i sun' kadar izz ü cell ile tûlice bir hem-var elma gibi olup iki tarafının içi ziyâ ve nûrdan hâli görülmüştür. Ve-l-hasıl tûlî bir halka menendir ve⁷⁷ beş adet nücûm-ı zâhire ile müzeyyen ve mufahhamdır. Bunlardan gayri nücûm-ı sevâbit dahi muayene olunup tafsili hasılı tahsil kabilinden olmakla terk olundu. Bir gün dahi mesfûr Lalande ile diğerk müneccimhâneye varılıp onda dahi çarhlar ile tahrik olunur kebîr ve cesîm dürbünler mevcut olup lakin el-hâletü hâzihi ikisi dahi itibardan sakit harâbe müşerref mertebelerindedir. Kadim-ül-eyyâmdan beri Devleti Âliyye-i ebedi-l-istimrâr Françe devleti ve milleti hakkında inâyet ve ihsan-nisâr olduğu ke-ş-şems fi-vasatin-nehâr zâhir ve âşikâr olmakla tezâyüd-i dostî ve musâfat-ı irâde-i seniyyesiyle çâker-i kemîneleri sefâret ile namzet ve

⁷³ Lalande

⁷⁴ Kemal Bey nüshasının işbu mahallinde fazla olarak "ve nûr-ı mahz-ı vezâret" kelimâtı dahi vardır.

⁷⁵ İşbu mevki'den aşağı satırdaki "inşâ" kelimesine kadar olan parçaya mukabil Kemal Bey nüshasında yalnız "hükemâdan birinin inşâ" kelimâtı vardır.

⁷⁶ Cassini

⁷⁷ Kemal Bey nüshasının işbu mahallinde fazla olarak "ve müşteriden muazzam" kelimâtı dahi vardır.

memur ve alâ külli hâl celb ü te'lif hâlâtına sarf-ı maktûr olunmak vesâyâyı alıyyesine mebnî âdet-i belde üzere iktizâ eden taâm takımları iştirâ ve imâl ve bi-l-cümle vükelâ ve süferâ ve ceneralan ki otuz kesândan mütecâvizdir. Taâma davet ve ziyâdece tekellûf ile ziyâfet olunduktan sonra bir def'a dahi yine vükelâdan ve süferâdan bazıları ve nisvan-ı küberâları tekrar davet ve taâm-ı âdîden başka supa ta'bir olunur gece taâmıyla icrâ-yı merâsim ikrâm ve ziyâfet olunup lillahi-l-hamd ve-l-minne bu bâbda dahi şan ü alay Devlet-i Âliyyeyi i'lâya ibtidâr-ı adem-i me'mûl ile herkes pesend ve tahsîn eylediği âşikâr ve mütevâtir olmuştur. Ba'duhu ceneral Bonaparte'nin izhâr eylediği tevazu' ve harekât-ı muhabbet-âmîz-i fitne-engîzi ve târaf-ı bende-gâneme fart-ı teveccüh ve teveddüd-i garibesî hasebiyle mesfûr ve ıyali ve düvel-i ecnebiyye umûru rü'yetine memur vekil vesâir çend nefer süferâ ıyalleriyle dâvet olunup it'âm olunmuştur.

Mâ-ba'dı var,

23 üncü nüshadan mâ-ba'd

Fî-mâ-ba'dı eyyâm-ı mübareke yani şa'ban-ı muazzam ve ramazan-ı mufahham şeref-res olmakla savme ibtidâr ve lillahi'l-hamd ve-l-minne saye-i hümapâyeyi Devlet-i Âliyye'de refâh-ı hâl ile gündüz sâim ve gecelerde ittibâ' ile terâvih namazları edâsıyla vazife-i zimmetimiz üzere duâ-yı rûz-efzûn Hazret-i ulya-yı niâmî ile kaim ve Paris'in mukteza-yı kutru arzı ekseriyya rû-yı hava mağmûm ve mütegayyir ve rü'yeti hilâl-i şerif müteazzir ve müteassir olmakla ta'dadı sülûseyin ile iftâr olundu. Bundan sonra vazifemiz ile mukayyed ve ayda bir kere müdirân-ı hamsenin meclis-i âdisîne mülazemet ve gecelerde bazen mesfûrlar ile başka başka mülakat ile güzârende-i evkat iken olesnada Françelü tülunda külliyyetli donanma tedârikine iştigâl ve Paris'de zu'mlarınca ma'rifet ve danişten hissedar olanlardan biraz eşhas intihâbına dair harekât-ı garibesî rû-nümâ ve beyn-en-nas günâgun havâdisât-ı tevâtür bulup hadşe-i derûn ile bi-âram iken tedârikât-ı merkûmenin resmen sualine ser-rişte zuhûr etmekle evvel ve âhir keyfiyyet-i suâl ü cevap her ne ise huzûr-i meâlî mevfur ulyâ-yı niamiyye ber vech-i tafsîl arz u beyân olunmuştu. Âhir-

kâr bir devlet-i cumhûrun değil bir dukanın kabul etmediği suret ile irtikâb-ı kizb ü dürûg ve hırsız gibi memâlik-i mukaddese-i Mısıryyeye bağteten hüçûm ile hareket-i garîbeleri zuhûr eyledi. Mısır'a duhûl havâdisi ol vakitlerde Paris'de müdürân beyninde mektûm olup ma'hûd beş gün yortuları günü i'lân olunacağı ihsâs ve fi-l-hakîka meclis-i merkumdan bir gün evvel beş yüz meclisine müdürân tarafından ba-takrîr-i beyan ve Françelinin İskenderiye'ye duhûlu fikrasıyla Mısır beylerine olan adâveti ibrâz ve i'lân ve Devlet-i Âliyye ile dostlukta pâ-y-dâr ve üstüvar olacakları ta'bîratını ilâve ve ayân etmeleriyle fi-mâ-bâ'd meclislerine âmed şüid etmek hatâ-yı fâhiş olduğundan başka meclis-i merkûma ve akşamısı müdürân-i hamse taâmına olarak kelân davetlerine asla itibâr olunmayıp olduğum hânedeki uzlet-i ihtiyâr ve bilâ-lüzûm bir mahalle hareketten mücânebet ve ihtirâz olunup madde-i garîbe-i merkuma müteaffin ve türlü türlü suret ile havâdisi Paris'te mütevatür oldukça vekil-i salîf-ül-beyânın resmen sûallerine verilen cevaplar dahi hâk-i pâ-yı kimyâ-yı sâ-yı aliyye arz ü tahrîr olunmuştu. Hengâme-i mezbûre zuhûrundan iki mâh sonra cânib-i saltanat-ı seniyyeye avd ve kufûl için taraf-ı cenâb-riyâset-penahiden tevârüd eden emir-nâme mantıkınca ruhsat-üs-sarraf talebinde ısrâr olunmuş iken müfid olmayıp İstanbul'da olan Françeli sefâretinin mukabeleten itlak ve sebilleri tahliye buyurulmak için mukavele ve mübâdele suretine nizâm verilmek için Françeli dahi musırr oldukları hususu iktizasına huzûr-ı aliyye tahrîr olunup cevaba intizar ile evkat-güzâr iken ruhsat talebine ısrâr olunmak tenbîhâtını şâmil tekrar müşârün-ileyh taraflarından tahrîr buyurulan tenbîhname Paris'de mukîm İspanya elçisi marifetiyle şeref-vusûl ve elçi-i mersûm tahrîrden başka kendisi dahi mülakat ve Françe cumhûruyla söyleşip mübâdeleye tavassutunu kabul etmeleriyle bir muktezâ-yı me'mûriyyet bu bâbda ne vechile olmak iktizâ eder ise tahrîren suâl edeceğine mebnî tahrîren cevâp verilmesini irâd etmeğin buna dair vaki' olan suâl ve cevâp keyfiyetleri dahi ber vech-i izâh sütte-i merâhim âde-i ulyâ-yı niamiyye arz ü iş'ar ve müsâafe-i seniyye ve müsâade-i aliyye sunûh ve zuhûruna intizâr olundu. Çâker-i kemînelerinin avdeti hazm ü ihtiyat mülâhazasına münâfî olup Françede vukû'yafta olan vakayi' ve âsârı peyâpey huzûr-ı aliyye arz ü iş'ar ile te'diye-i farîz-i ubudiyet-medâr kılınmış ise bu mahalle dahi ihtisâr üzere

bast ve tastîri münasip mülâhaza kılındı. Çünkü Françeli cehaleten ve hıyâneten memâlik-i Mısıryye'ye hucûm eylediler. Müdirân-ı hamsenin me'mûl ve melhûzuna muhâlif Devlet-i Âliyye-i ebed-ül-istimrârın şan ü şükûh-ı âlisine muvâfık-ı vechile i'lân-ı harb ile mukabele ve istihlâs-ı ekalîm-i Mısıryye zımmında ve tedârikât-ı harbü rezme ibtidâr esnasında İngiltere donanması ser-gerdesi Nelson⁷⁸ İskenderiye sevhilinde olan Françeli sefâyinine hucum ve hemen bil-külliye telef etmiş olduğu ihbarı müteakiben Paris'e vürûd müdir-i mesfûruna müeddi-i enva'-ı fütur vü endûh olmakla mesfûrun Françeli sefâyinin izmihlâlini ahd-name şûrûtuna muhâlif İngiltereli donanması limanlarına kabûlünü sicilyateyn kralına isnad-ı töhmet ve ızhar-ı buğz u adâvet etmişler idi. Kral-ı mûmâ-ileyh dahi papanın mülkünü istirdâd ile dîn-i mesihhiyyeye hizmet etmek tafrasıyla na-be-hengâm harekete kıyâm ve Roma taraflarında olan françe askerini evvel emirde kesr ü i'dam ve Roma şehrini tahlîs ile be-kâm oldu. Lakin müddet-i yesîrede françeli hücûmuna mukavemet edemeyip memleketi ahâlisinin dahi ihtilâle istidâdını hiss ve teyakkün etmeğin kemal-i vehm u hirâsdan nâşî limanda bulunan İngilizli donanmasına süvâr ve evlad-ı ıyalyile Sicilya ceziresine teveccüh⁷⁹ eyledi. Kral-ı mûmâilevh hâlâ Nemçe imparatorunun eniştesi ve kayınpederi olmak mülabesesiyle françelinin imparator mûmâ-ileyh ile dahi safvîti nâ-yâb ve İmperius prensleriyle Rastadt nâm şehirde derkâr olan musâlaha meclisinde tevâfuk ve ittihad dahi bî-istidad olmağın müdiran-ı mesfûrun olan hane imparator mûmâ-ileyh aleyhine dahi i'lan harb ve der-akab ordular tertîb ve tesrîb eylediler. Tuna nâmıyla muayyen olan ordunun sergerdesi Jordan⁸⁰ nâm general müteveccih-i semt-i cidâl oldukta imparatorun kardeşi Prens Carlot⁸¹ istikbâl ve aheng-i rezm ü kıtâlda Françeli rahne-i külliyye ile münhezim u firâr ve Rhin nehrini mürûra müsâraata ibtidâr eylediklerinde Prens Carlot dahi orduyu düşmanı bil-cümle edevatiyle zabt birle şad-kâm ve ba'dehu Helvêtie⁸² taraflarına teveccüh eyledi ve Françelinin

⁷⁸ Nelson

⁷⁹ Kemal Bey nüshasının işbu mahalinde "ve firar ü karar" kelimesi dahi vardır.

⁸⁰ Jordan

⁸¹ Charles d' Autriche

⁸² Helvetic

diğer ordusu Schêrer⁸³ nam ceneral maiyetiyle İtalya taraflarına varıp Sardunya Kralının mâlikinden olan Piémont⁸⁴ vilayetini ve Toscano⁸⁵ hıttasını ba'de-z-zabt Tyrol⁸⁶ tarafına teveccüh etmiş iken mukabeleye gelen Nemçeli muhârebeseyle ceneral Schêrer dahi münhezim ve mağlûb bir vakitten beri Françelinin zulm ve taadilerinden bizâr olmuş İtalya ahalipleri fırsatı ganimet bilip parakende ve perişan olan Françeli askerini katl ü i'dam ederek alâ kavlin yüz bin Françeli karîndemar ve bu ihbâr dahi mütevâliyen Paris'e vâsıl ve müdirân-ı hamse havanesine ve bütün Françeliye gam ü endûh bî-gaye hasıl oldu. Françeli her cânipte mahzûl ve perişan ve maslahat-ı dahilliyeden olan tebeddûlât-ı vükelâ mevsimi dahi takarrüb edip müdirân-ı hamsenin nüfûzu nâ-yâb ve fıkdan-ı nüfûz sebebiyle tedarikât-ı seferiyyede kusûr ile mutazaccır ve ızdırap olmakla bundan akdem meclisler vükelâları hakkında hilaf-ı nizâm zuhûr eden nefy ü iclâdan beri meclislerin mahv olan nüfûzu tabiatıyla avdet etmek hasebiyle herkes müdirân-ı hamsenin sû-i tedbirlerine dahl ü ta'rîz ile kadh ü zemmden hali olmayıp nefs-ül-emr müdirân-ı hamse hain ve mağrûr ve herkes tavırlarından mâğmûm ve meksûr olduğundan gayri kâffe-i tedbir ve efâlleri niyetleri gibi güç ve muavvec olup intihâb-ı vükelâ maddesinde ve ihrac-ı asker husûsunda ahali ve meclislerden adem-ı mümâşât ile dem-beste ve hayrân ve ale-l-husûs tâ'mir ve iltiyâmı nâ-kâbil olan Mısır hıyânetiyle beyne-n-nas medhûl ve mukarin düşnâm-ı fîravân oldular. Fil-hakîka müdirân-ı hamse madde-i fitne hıyânet ve mâye-i mel'anet ve şeytanet olup Françenin hâsılât-ı vefiresini ekl ü bel'e kanaat⁸⁷ etmeyerek gasb-ı emval ü tefarîk-i zu'm-ı bâtlı ile âlemi ihtilâle mecd ü sâî ve İtalya vilayetinde vasf: gayr-ı mümkün mertebelerinde icad-ı zulm u taaddî ve Helvetia vesair mümâşât-ı zarûriyyeye mâil⁸⁸ olan sair milele gadr u hasaretleri zâhir ve celî olmaktan nâşî mesfûrlar fûrû-mâye ve bed-siret ve idare-i umûr-i düveliyyeden gafıl kem-maye

⁸³ Schêrer

⁸⁴ Piémont

⁸⁵ Toscano

⁸⁶ Tyrol

⁸⁷ Kemal Bey nüshasında işbu cümle ber-vech-i âtidir. Hasılât-ı vefiresine kanaat

⁸⁸ Kemal Bey nüshasında bu cümle ber-vech-i zirdir. Zira iradeye hasb-ez-zarûr.

ve kem-tıynet bir alay eşhas ve lusûs oldukları sene-i sabıkada reh-nümûnî-i idbar ve derkârî hazî vü hizlân ile bilâ-sebep uhûda muhalif olarak ihlâl-i arâzi-i kudsiyye-i Mısıryye mukadematını bast ve temhîd ve gûya kendüleri setr-i⁸⁹ ef'al ü niyet birle müteaccibâne ve mağrûrâne hareket ve erbâb-ı umûr ve aşinâ-yı vakayi' memâlik ve cumhûrdan ketm ve ihfâ-yı merâm ü maksûd ve ebedî vukû'-u mesmû' olmamış vechle⁹⁰ ihtiyar-ı kizb ü dürûğ-ı bî-fürûğ birle memâlik-i mahrûsa-i Mısıryyeye hücûm ile hıyanet ve müfsidetlerin izhâr eylediler. Müdirân-ı hamsenin bu güne sû-i sun'ları beyn-el mille akbeh-i kabâyihden add olunup bâis-i akvâ-yı töhmet olmakla bu'd-zaman azl ü tard ile ahz-ı sâr cylediler. Müdirân-ı hamsenin ızrâr-ı âlem niyet ve ef'âliyle zuhûr eden ahvâl-ı garibesine mebnî Rusya imparatoru Paul⁹¹ dahi muharebeye hissedâr ve ceneral Souvarov⁹² sergerdelikle İtalya tarafına başka Rhin ve felemenk⁹³ vilâyetlerine başka askerler irsal edip France Müdirleri derûn-ı memlekette olan aşûb ü fitne ile muztar ve düşmanları kurb u sınıra bî-muhâbâ vüsûl ile meşakkatleri berter olup cedîden nasb olunan müdirân-ı hamse Jacobins⁹⁴ tarafından uluvv-gîr olan fiten ü fesâdı âb-yari-i hüsn-i ta'bir ü nasâyıh-ı dil-pezir ile itfâya teşmîr-i sak-gayret⁹⁵ ve Vendiya⁹⁶ eyâletinden İngiltere ceziresine karşı olan vilayettir ki kral tarafgirlerinden bir kimesne İngiltereli vazifesiyle set-gerde olup kendi milletinden ahz-ı sâra dört beş sene kadar kıyâm vakti vâfir dahi rahne ve perîşaniye sebep olmuştur. Vendée taraflarında derkâr olan ihtilali harben ve nushen def'e mübaderet ve Helvetie ve İtalya câniplerine gönderilmiş olan orduların takviye ve imdâdına sarf-ı dikkat edip ancak sene-i sabıka rebî-ül-âhri evâilinde Ceneviz cumhuru arazisinde Françelinin Rusya ve Nemçeliler ile vaki' olan muharabesinde her taraftan nüfus-ı vâfire telef olmuşsa dahi Françeli

⁸⁹ Kemal Bey nüshasında bu cümle âtideki vechledir. Mukaddematını temhîd ve gûya setr.

⁹⁰ Kemal Bey nüshasında bu cümle ber-vech-i âtidir. Ebedî vukû bulmamış vechile.

⁹¹ Paul I Pétrovitch

⁹² Souvarov

⁹³ Hollande

⁹⁴ Jacobins

⁹⁵ Buradan bi-l'itibar dördüncü satırın nihayetindeki "olmuştur" kelimesiyle nihayet bulan parça Kemal Bey nüshasında yoktur.

⁹⁶ Vendée

hezimet ve idbara dūçar olmuştu. Françe müdirleri ve husūsen müdirsiz sarraf taifesinden otuz milyon akçe istidane birle tehiyye-i levazimât-ı harbiyyeye sa'y ü ikdâm ve tâ'yîn ihrâc-ı askere ibtidâr-ı lâzımeleriyle Rusya ve Nemçeli askerlerine Masséna⁹⁷ nam ceneral ve Lebrun⁹⁸ sergerdelikleriyle⁹⁹ ne vechle galebe etmiş oldukları tahrîden müstağnidir. Bin iki yüz on dört senesi cemâzi-yel- evvelinin on dördüncü günü İskenderiye tarafında olan ceneral Bonaport'a avdet ve çend rûz mürûrunda birkaç nefer ofical ve filozof hıyanet-i mevsûf ile Paris'e vasıl ve Françeliye hayli mahzûziyyet hasıl olmuştur. Bir müddetten beri Jacobins tâifesinin sūrî ve manevî ihtilâl ü âşub zımmında ikaz-ı fitne vû fesadından ve bu takrîb meclislerde ve husūsen müdirân-ı hamse beyninde ihtilaf ve şekavet derkâr olduğundan ve imtidâd-ı muharebeden nâşi enva'-ı müzayaka bedîdâr ve işbu galibiyet-i mütevâliye halâlinde akd-ı musâlâha-ı âmme ile Françelinin istihsâl-ı esbâb-ı rahat ü ârâmîşine ihtimam etmek la-büdd ise dahi jacobins taîfesi sulh ve safvetten mücânib ü fiten ü aşûbe mütehalik bir kavm-ı hıyanet-i mesâlik olmalarıyla niyet-i salif-ül-beyânın kuvvetten fi'le getirilmesi halet-i istihâlede olmağın ceneral-i mesfûrun vürûduyla müdirân-ı hamse sâir meclislerde bulunan vükelâ ile ihtiyât-ı lâzimesini der-piş ederek Françe devletine bir güne temşiyet ve karar tarafına ibtidâr ve sene-i merkûma cemâzi-yel-âhîrinde ihtiyar meclisi tarafından neşr ü i'lan olunan tenbîhnâme muktezâsınca erbâb-ı meclis ve müdirân-ı hamse Paris şehriyle Versail Les beyninde kâin Sénéchal nam kral sarayına nakl ile bazı muarızâtta sonra Françelinin nizâm-ı nevende ahali ve memlekete muzırr katı vâfir maddeler olmak mülâbesesiyle tenkîh ve tebdîl mukaddemesine mebnî müdirân-ı hamsenin ünvanı külliyyen mülgâ ve ibtal ve üç nefer kimesne komisyon konsüler ta'biriyle kemal-i istiklâl ile müceddeden nasb ü ta'yîn ve Bonapart'a bunların biri olmuştur. Bu aralıkta ceneral Bonapart'a ârzû-mend olduğu teferrüd ve istiklale muteayyan-ı cumhurdan olan ba'zılarının iğra ve imdâdî ve taraf-gîrlerinin ilka ve iltimaslarıyla nizâm-ı neve biraz mevadd-

⁹⁷ Masséna

⁹⁸ Lebrun

⁹⁹ Kemal Bey nüshasında ... işbu cümle ber-vech-i âtidir: Massena ve ceneral Lecorp ve ceneral Lebrun sergenelikleriyle.

ı ilave ve idare-i cumhur ve umûru üç nefer konsolosa ihale ve başkonsolosluğun dâire-i nüfûzunu tevsi* ve ol mesnede mersûm pâ-nihâde oldu. İstiklâl-i tâmmе ile umûr-ı askeriyeye ve iktizâ haliyle sulh ve muharebe ve mesalih-i maliyye ve umûr-ı düveliyye başkonsolos uhdesine müfevvezdir. Tertîb-i resîde-i encâm olmakla Françe milletinin ez-dil ü can ârzû-keş oldukları musâlahâ-ı âmmeyi başkonsolos-ı mesfûr ale-l-acele va'd edip muharib olan düvele nâmeler tahrîr ve tesyîr edip ancak Françe cumhuru umûrunda karar ü sebat ma'dûm olmak mülâbescisiyle etraftan gelen cevaplar haylice dokunaklı ve rengîn ve mesfûre mertebe-i mübalagada girân ü infial-i bil-mükâleme mütebeyyin olmuştu. Mesfûr fi-mâba'd tedarikât-ı harbiyye tehyiesine bezl-i mukadderet ve Carnot nâm müdir-i sabıkı kayd-ı nefyden ıtlak ile def'aten umûr-ı harbiyye ve kâletini uhdesine ilave ve mesfûr öteden beri idare-i askerinin fennine vakıf olmağın az vaktin içinde İtalya ve Rhin nehri ordularının levazımât ve edevâtını tehyie etmekten nâşî Bonapart'a Ceneviz kal'asının berren Nemçeli ve bahren İngilizli muhasarasına kıyâm ve hayli müddet mahsûriyyet ile ahali ve Françeli askerinin kaht ü galâ istilasıyla halleri yaman olduğundan bi-l-muharebe tahlîsine musâraat ve Nemçeli tarafından ol havaliye ser-gerde olan ceneral Melâs¹⁰⁰ gafil bulunarak me'mûle muhalif muhâtaralı tarihten Hêlvetie dağlarını yani elmas cibalini ubûr ve Marengo¹⁰¹ namıyla meşhûr olan mahalde Nemçeli ile harb ü sitize mübaşeret ve üç def'ada Nemçe galip iken mesfûr Bonaparte'a konsoloslara mahsûs askerî bi-n-nefs sevk ederek âhir-kâr galebe ile mesrûr olduğu Rhin nehri ordusunun cenerali Moreau¹⁰² dahi Hohenlinden¹⁰³ nam mevzi'de Nemçeliye muhâceme ve galebesi zuhûr ve bundan sonra Nemçeli'de yârâ-yı mukavemet mefkûd ve keşmekeş-ı vükelâ ile nihayet el-emr ü musâlahâ-ı mağlûbenin akd ü itmâmına razı ve hoşnud olduğu meşhûrdur. Mesfûr Bonaparte'a kendi milletine va'd eylediği musâlahâ-i âmmenin mukaddimesine nail ve Rusya¹⁰⁴ devleti nezdinde mukîm Françe cumhuru orta elçisi ceneral

¹⁰⁰ Mêlas

¹⁰¹ Marengó

¹⁰² Moreau

¹⁰³ Hohenlinden

¹⁰⁴ Kemal Bey nüshasında Rusya kelimesi mevki'nde Prusya lafzı vardır.

Beurnonville¹⁰⁵ tavassutuyla¹⁰⁶ ve Rusya devletinin inzimâm-ı himmetiyle Rusya imparatoru Pavlov' u ba' de' t-tahsîl düvel-i şimaliyyenin İngiltere devleti aleyhine bil-ittifak hareketleri tahakkuk etmişken Pavlov' un helâki ve İngiltere donanmasının Sund¹⁰⁷ nam boğazda ve ba' dehu Danimarka devleti makarr-gahı olan Copenhague¹⁰⁸ şehri pişgâhında galebesi bu usûlü tahvîl etmeğin bundan sonra mesfûr Bonapart' a Felemenk cumhuru hudûdundan İspanya memleketi hududuna dek câ-be-câ bulunan liman ve iskelelerde ince donanma tedârikine ve asker irsâline bezl-i iktidar ve ketm ü ihfâ etmeyerek niyet ve meramını izhâr etmekten nâşî İngiltere devleti mukabeleye ibtidâr ve amiral Nelson ser-gerdeliğiyle Françe iskelelerinden Bologne;¹⁰⁹ nâm iskelede bulunan ince donanmaya hücumunda me' mûle muvafık bir iş görememesi Françelinin himmetine imdâdı mucib olduğundan fazla İngiltere devleti müdirleri dahi bundan evvelce tebeddül ve canişin olanlar devlet ve milletlerinden bir beliyeye-i nagihanî def' etmek niyetiyle Londra' da¹¹⁰ bulunan Françe memurları Otto¹¹¹ ile esas musâlahayı temhîd etmeleriyle der-dest-i nizâm olan Rusya devleti musâlahası dahi karîn-i temşiyet olup Devleti Aliyye-i sermedî-el-kıyam dahi istihlâs-ı ekâlim-ı Mısriyye zımında kuvvet ü şevket-i kahiresini imal ve tevkîfat cenab-ı rabb-ül-ahadiyyet herhalde mukarin-devlet-i ebed müddet olarak az vaktin içinde ekâlim-ı Mısriyye eyadî-i düşmen-i ahd-şikenden cebren ve kahren nez' ve tahlîs buyrulmuş olmak hasebiyle Françe devletiyle fî-mâba'd mücib-i nizam olacak hâlât-ı avn ü inayet-i Hazret kâfi-ül-mühimmât ile mürtefi' ve ber- taraf olduğundan îade-i musâlahaya müsâade-i aliyye şayan buyurulmağın çâker-i kemîneleri dahi bu takrîb-i avdete mezun buyurdum. Konsolos Bonapart otuz dört yaşında hüner-i harbiyyeden hisse-dâr akıllıca adamdır. Bu rütbe şöretine imdâd eden etrafında bulunan erbâb-ı vukûfun ihtârî ve vekâletlerde müstahdem olanlar akl ü hünerden behre-dâr adamlardan olmalarıyla

¹⁰⁵ Beurnonville

¹⁰⁶ Kemal Bey nüshasında işbu mevki'nde Prusya kelimesi dahi vardır.

¹⁰⁷ Sund

¹⁰⁸ Copenhague

¹⁰⁹ Bologne

¹¹⁰ Kemal Bey nüshasında "de" edatı mevkiinde "şehirinde" kelimesi vardır.

¹¹¹ Otto

onların gayreti âsârıdır. Şöhretin bir sebebi dahi çünkü mesfûr Bona-part'a¹¹² bu istiklâle a'za-yı cumhur-ı muteayyinânından bazılarının iğra ve teşvikiyle nail olup bundan garaz u maksûd-ı aslı ancak Françe mütemmekkinlerinin gerek akd-ı musâlaha-ı âmme ile gerek derûn-ı memlekette olan Jacobins vesâir şerîrlerin şürûr ve müfsidetlerinin def' ve izâlesiyle rahat ve âsâyiş esbâbının istihsalı idi. Mesfûr bu kaideye kemal-i riayet ederek ezher cihet rahat ve ârâmişi tahsil ve bu maddeye daima dikkat ve ihtimâm eylemesi hasebiyle Françe milleti kendüden memnun olmalarıdır.¹¹³ Françe hıttasının bu musâlaha takribiyle vüs'at-ı kadîmesine tezayüd hasıl olup memleket-i merkûmede nüfusun kesreti derkâr olmak hasebiyle zirâat ve hirâset vesâir vücûhle ma'mûr ve imaretten hali mahalleri nadir görülmüştür. Memleketin hâsılâtı yani nan ü lahm vesâir me'kûlatı kifayet mertebesinde olup fakat Provence eyaleti ta'bir olunan vilayetler ki bahr-ı sefid taraflarına düşenlerdir. Bunların çokluğundan ve ahâlisinin çuha ve emtia-i sâire nev'inden olan ticarete meybinden nâşî memâlik-i mahrûsadan ve husûsen Cezayir ve Tunus caniblerinden birkaç aylık zahire celbine muhtaçtır. Nân ü lahm ü tuyûrun enva'ı ve sebzevât ve meyve makûlesi me'kûlat çok bulunur. Ancak bahâlarında fi-l-cümle galâ der-kârdır. Kaldı ki Françe memâliki derûnunda bulunup imal olunan türlü türlü karhâneler bahânesiyle nüfûs-ı kesîrenin refah-ı hâl ile geçinmesine sebep olur. Paris şehrinde müteaddid fağfur karhâneleri ve debbağ-haneler ve kumaş destgâhları vesâir ta'dad ve iradı mücib-i tasdi' olan karhâneler raiyyet mesabesinde olınlara muavenettir. Avrupa'nın bütün yolları haydut ve hırsızdan emin ve salim olduğu misüllü yollar dahi hem-vâr ve esnâ-yı tarikde bulunan nehir ve bataklar üzerlerine taş ve ağaçtan metin köprüler inşasıyla nizam verip daima ta'mîr olmaktan hali değildir. İnşa ü ta'mîr-i tarik mesarifi yoldan geçenlerden câ-be-câ alınan geçit vergisinden hasıl olur ve yolların ta'mîrine ekseriyya vefa eylediğinden fazla devlet dahi müntefi' olur. Bu yolların ta'mîrinden maksûd ticarete revâc ve menzilhaneler dahi ma'mûr ve gelip ve gidenlerden ücret-i me'kûlat misüllü akçe kazanmak maslahatından ibarettir. Yoksa geçenlere sehl olmak için değildir. Devletlerin her birine mahsûs ve maksûd olan

¹¹² Kemal Bey nüshasının işbu mevki'nde "mukaddemâ" kelimesi dahi vardır.

¹¹³ Kemal Bey nüshasının işbu mevki'nde "istitrad" kelimesi de vardır.

hıttta ve memâlikte emniyet ve imâret sebab-i kavîleriyle hars ü zer' ü tabîi hâsılât takribiyle vâridat-ı muayyenenin fukarâ-yı raiyyete giran olmayacak vechle tahsîl ve idaresi suretinden başka ol devlet denizlerden bir veya ikisine hissedar olduğu halde kendi reyâsının himaye ve sıyanetine himmet ederek emr-i ticaretin her ne tarîk ile mümkün ve mutasavver ise esbabının istihsaline kemâl-i dikkat ve vâridat-ı muayyeneden haric ve fazla külliyyetli irada malik olup reyâ ve memleketi ma'mûr ve müzeyyen ve kesret-i nûkûd ü menafî' ile diyar ve vilayet gıpta olacak mertebe âbâdan ve şendir. Lâkin emr-i ticaret be-her-hâl memleketin ezher cihet emniyetine mütevakıf ve âmed-şüd eden tüccarın sıyanetlerine dikkatlice himmet olunmaya menûttur. Bu maddeye Devlet-i Aliyye cânibinden müsaade buyurulsa ve ticaret maddesi şer' ve kanuna mutabik vechile müceddeden bir nizâm-ı kavîyye rabt ü tensîk olursa ve nizâm-ı mezkûr pây-dâr ve nesh ve tebdilden himaye olunduğu surette az vaktin içinde maslahat-i mülkiyye politikadan dolayı katı çok faideleri bürüz u zuhûr edeceğine şüphe¹¹⁴ yoktur. Cenab-ı Rabb-ül-âlemin müeyyed ve muzaffer min ind-Allah olan Devlet-i Âliyye-i sermedil-istimrârî ale-d-devam te'yidât ü tevfiât -ı ilahîyyesiyle kâmrân ve a'dâ ve bed-hahlarını karîn-ı hazî vü hizlân eyliye âmîn. Çâker-i kemîneleri Paris'te merâsim-i muvâdaayı icrâ akîbinde berren semt-i dar-üs-saltanat-ı aliyyeye teveccüh birle Paris'ten hareketin onüçüncü günü Rhin nehri ve meşhûr Ratizbonne¹¹⁵ şehri havalilerini temâşâ ederek onüçüncü günü Nemçe imparatoru makarr-gâhı olan şehir-i Beç'e vüsûlda imparator başvekili Cont de Cobentzel¹¹⁶ tarafından tercüman gelip hatır suâli merâsimini ifasına binâen ferdâsı çâkerleri dahi vekil-i mûmâ-ileyhe varıp âşinâlıktan sonra beyn-ed-devlet eyn der-kâr olan silm ü safvet sohbetlerine ve ikrâmımıza¹¹⁷ dikkat eyleyip esnâ-yı sohbette Beç şehrinde dahi bazı seyr ü temâşaya şayeste mahaller olduğunu irâd birle bir müddet meks ü ikâmetimizi iltimâs edip ancak beş

¹¹⁴ Kemal Bey nüshasında "yoktur" kelimesi olmayıp onun yerinde fazla olarak ber-vech-i zir cümle vardır. Olmayıp bu'd-ı müddet ticaret-i mezkûrenin kemâ-yenbağı tevsi-i dahi sehl ü yesser olacağı âşikârdır.

¹¹⁵ Ratizbonne

¹¹⁶ Cobentzel

¹¹⁷ Kemal Bey nüshasının işbu mahallinde fazla olarak Kemal kelimesi dahi vardır.

sene sekiz aydan beri imtidâd-ı gurbet her ne kadar bu iltimâsın kabulüne mâni-i kavî suretinde ise bile havada şiddet-i harâret der-kâr olmak sebebiyle beş altı gün ikamete niyet olduğu cevabıyla avdet olunmuştu. İki gün mürûrunda vekil-i mûmâ-ileyh libâs-ı resmiyesiyle ziyaretimize gelip mahsûs ziyafete dahi davet etmekle icabet olunup varıldıkta rical-i devlet-i imparatoriyenin müteyyinlerinden müretteb bir meclis olup birkaç saat vakit-güzâr olundu. Müddet-i ikamette Beç şehrinde olan acaibât ve kârhâneler ve ba-husûs imparatorun bir atık saray bahçesinde kendi muhteri'-i kal'a temâşâ olundu. Bunun resm ü ebniyesi ve derûnunda inşa olunan odaları ikibin sene mukaddem Roma cesarları vakitlerinden kalmış bazı evânî ve âlât-ı harb vesâir atık eşyadan müretteb olup ve dörtyüz sene mukaddem imal olunmuş mak'ad şeklinde bir miktar güvez kadife görülmüştür. Vel-hasıl efrenc tâifesi kudemadan kalmış taş ve ağaç her neyse itibar eylediklerinden der ü duvarlarına ta'lik edegelim kal'a-i merkûma dahi bu surette yadigar-ı kudemâ mecma'ı olarak bir şeydir. Lâkin safâ ve letâfetten hâlî ve beridir. Kal'a-i merkûmeyi temâşâ edenler isimlerini yazmak için cildi sim bir defter ihtira' olunmuş olmakla seyr ü temâşâyâ me'mur-ı saray Oficialı defter-i mezkûru irâe-i ism ü şöhetimizin tahrîrini iltimas etmeğin Fransızca ve Türkçe olmak üzere memuriyet ve rûtbemiz kaydolundu. Bundan sonra Beç'den dahi hareket ve Macar Vardal'dan mürûr ile memâlik-i mahrûsa muzâfâtından Bükreş şehrine vüsûl ve ba'dehu medine-i Silistre'ye vürûd ile müddet-i vâfirenden beri ârzü ve müştâk olduğumuz cevâmi'-i şerîfe ve minarâtın didârlarıyla karîr-ü-l-ayn olup ondan dahi hareket ve Varna iskelesine vüsûl ve bahren Der-saadet'e azîmet olunup sekizinci günü vüsûlumuz müyesser ve hâkipâ-yı ulyâ-yı niamiyye rû-mâl ile iftihar ve mübâhâtım evc-i iç'lâya beraber olmuştur.

1. Allah teâlâ ve takaddes-i ism-i azâm-ı ve habîb-i muhteremi Salallah ü teâlâ aleyhisselâm hürmetine velinimetimiz olan Devlet-i Âliyyi'ye her halde te'yidât-ı seniyyesiyle müebbet ve tevfiyat-ı rabbaniiyesiyle müeyyed eyleye âmîn.

2. Buradan nihayete kadar satırları Kemal Bey nüshasında yoktur.

3. İşbu sefâretnâmenin mecmu'anın yirmi ikinci cüz'ünde münderic kısmında ve 1379 uncu sahifesinde "Verninac" namıyla muharrer olan

sefir için haşiyede Fransa'nın nezd-i Devlet-i Âliyye'ye gönderdiği elçiler arasında bu namda kimse olmayıp bunun "Marki De Bonnac" olacağı yazılmış idi. Âhiren icrâ kılınan tedkîkattan bunun Selim Han-ı Salis zaman-ı saltanatında Fransa cumhuru cânibinden İstanbul'a gönderilen Verninac De Saint Maure olduğu anlaşılmıştır.

مورد علی الصید علی القديك سفارتنامهي (۱)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام على سيدنا محمد واله وصحبه
 ائمه خير وبرك سبكي اولادك ياب سالي نائب دول عليه الذي
 الاسترشاد من اراجه محمود طرف سفير ارسلا وسفيريه ارفاديه
 لسبق بيروستين چا كرك اترواج ميايت جيك واسلاف سرام سيب اليه
 كلبين وحضرت سادات سرفوسه باينه ودينه بيرو اترواج اهلين خاتركان
 سهره ثوبه واكلا وسيك ائكي دور اولور ششمي رمضان شريفك كرمي
 باشم وسارك اولديشهي يارك يوم سيات ايشيتار اولورون حضوره ويا
 اولان صيده سوار وكي دورى بجان واسفار اولان عجب انا ساي اولان
 سولاي على نقد قتال فك لشكر فرار و مسانديا بجه روزگار امانه سبه
 اولوركون وارلسي كوني من به صمت مقصود و صرام اولوب اهنه وقار

۱۱۱
 شرحه والتم اولادك الذي كسنا صمدك جودت ايشا مسموم كيارتي
 سياهه ولف خط اهل محمود تاريخ هجرت دار ايه وده ويزكي كيارتي
 ملاء هني سوري ان لاجن خود كلال يك اهلدي طرفدي ليا بر اهر
 اولدمه كوزك خط لسج ايه هرورد بولك من ايشا خبره كوزكاش
 ايه ۱۰۰۰ وجمي صيدك وانشيتمه الفلك ساق كسنا واره ۱۰۰۰
 لورب سلا سارناتك بالاي زاندي يك اكر سوزك ايشاخ اولدي
 ايشاخ دور بر اولورن سبه ده اهل كيشوك اولور واهل ايشاخ
 ايشاخ اولديك جودت ايشا كسنا ايشاخ ايشاخ ايشاخ ايشاخ ايشاخ
 جودت ايشاخ ايشاخ ايشاخ ايشاخ ايشاخ ايشاخ ايشاخ ايشاخ
 سمن طرف كوش اولديشهي وچهره باينه كوشانه سمن سوزكاشه
 هرور سمن سوزك ايشاخك وكي ايشاخ دور اولور ايشاخ ايشاخ
 وليتوه ياب ايشاخ

مورد علی الصید علی القديك سفارتنامهي

۱۱۱۲

الهم يوم ايشاخ فنيما خطاب فرسده كان سمار وورني باجه لشكر ايشاخ
 آرام وياش كوك سفار نادر كجهون ائكي كوك ميامه ام فرس حسن
 ختام اولين موس سهار اولان سيبه دور كارده چندان فرام ويا
 اولوب طوايف ملاحيك بولا برك سيبه سهره سهره ويا سار
 اولهارى ايتان اعلان روعا و آرائقه عالف لوس دور كاردي
 حدوت ايه بالسرور ذوال الكبريك ينهي كوتيك على سرفوسه
 اقامت ايارا و سبه موافقه روزگار جهوبه سمن على سرفوسه حرك
 و قله كسنا صيد ايشا هرورد اوچ قله سلام طوب ايامت
 اولوب قله سرفوسه دن سمن اوچ طوب ايامت ايه سرام طوب
 ريلت و اجرا اتراب كبريك و لشوقه ايت اولان دور كار سست
 ب و بايدين جهون كان و دان وسه اليه حوال ايرده كيا خصال
 اولله نكي طرف ايرده واقع سوزك نام وكر سولوك نام علفه
 ضروري ايشاخ فرار و يوم فراده خيد سبور و طرفه بيدار و سيبه
 سيري على سرفوسه سولاي سوزك ايشاخك على سرفوسه ايشاخ
 واقع و ريلت و اتراب ائكي كوك و ائكي كجه شفق فرسده ايه كار ايه
 اولوات و قال هرورد لوسه كار سوزك ايشاخ سالي اتراب سمار
 عمل كسنا ايشاخ حوايه سولوك ايشاخ سالي اتراب سمار
 وورب عودت لسوزك و اتراب كوك سمن آند كسنا ايشاخ و سست
 دور كار دور اولله ماه سرفوسه ايشاخ ايشاخ ايشاخ ايشاخ ايشاخ
 اتراب و اتراب اتراب ايشاخ ايشاخ ايشاخ ايشاخ ايشاخ ايشاخ
 اتراب و اتراب اتراب ايشاخ ايشاخ ايشاخ ايشاخ ايشاخ ايشاخ
 لورول بر ائكي كسنت و سيب ملاحيك جودت لورول سوزك ايشاخ
 سلف ايه عالف سولوك ايشاخ ايشاخ ايشاخ ايشاخ ايشاخ ايشاخ
 واصل و ائكي كسنا ايشاخ ايشاخ ايشاخ ايشاخ ايشاخ ايشاخ
 سوزك ايشاخ ايشاخ ايشاخ ايشاخ ايشاخ ايشاخ ايشاخ ايشاخ

شیخ شاهر اقبیس غریبه می

۱۲۶۰

تبار اوزم و کلان و کارگراس و نامر و بنا و رود و سمار نکور جنود
 لورالیه لوزم اکر امی اکلله قامت ایوب ابرج خانقاهی استانبولون
 سینت ایله کللی ادمر ایله قره کور. سردارن اول اول اوله اعلی ایتمکدن
 هر اسد ایساردرمی جنرال مسوم بلایله اظهار رعیت و رجا و کارسیره
 واقع بر شاه عزیز و شکر مد کورکله چومله کاورده نارت ساسی ایبرا
 و دولت عالی ایستراک انظام و احسانت اشکر و مستشارت مقصدیه
 سرور بعین اتم اقی شش تاریخی نشاند دهولت عالی ده جیلین
 قرالی چند عطف بود صلاح و مسولمه چایط سلطنت سلیمان سعادت
 ایله شامور کویاک حسین ابدی مرحوم ایله استیلون ابرقانه شهر
 نه کوره کلانش اولیوشی اخبار و بدو سئلله دار و زیاده عیبیه شعار
 یعنی کوه همشار ایله اسرار وقت و جزاک مرهوک همدای مرهولا
 مد کورسه چل اول نقال عطر بود دریم بقدری عود نثار مدتی
 ایله مقام اولده می شهر مد کورده مو الق ایسورون رگون امانت
 اولونکی شید روزگار و بلان و زینت ظهورت شاه مردوی ظهور
 کون ملک و بنده مودیه کشتیش و سعادت روزگار هیوت اندام مرک
 و قار اولان اسرو بانی اعلی است لیمان سرور اولویوب ایله مسزوم
 سعادت کسان و عیب الامور ایکن دورنمه انکی طغه جینجه نریبار
 موجود و کلامی اعلی است خدمت و کورلیسه ناموس و ماکروی اولوب
 سیه مای ایله کاستاب اییش ایلکامی شهردار اولدی بره ایلکوره
 مبارکیا و سلاسی کئی کورلیان محمود نوقالی تورجه جز ماری
 اولمان عاتق ایله ابر مردود نوزده ایکن کورلیقه نوری سرور و طاروشن
 و عقه رفقه جزایر اولیوشی ظهورت و بار کورلیش سرینه لیلی اولدی
 دولت سعادت کاشان اولده تورنیده ایله قور اولدی و عود کاشانکله
 : انا نوبت وضع اولان لیلی مدون و صحت ایکن ابرو سرینه ایتمک
 لکری مای ارون کیش کاشانده دایان اولدی و ده کاشانده اولان ابرو
 کلایطک حصد کاشان کاشان

مورد ال السید علی الدینیک مبارکتمس

۱۲۶۰

سینه طلمکسی برهان شیرین اوله بیه جمی و اکثری راقیو اولدیله
 ایسترایب انتر ایم کاسون بو دورنیده ایله جنود و روزگار مقرب
 بارمی ورتق شر رؤسای کایوب نوبت قدوم اهدار بود و رینوب
 اهدار اولدی لکن فرییدن طوب اداخته مراسم اکر امی
 نایب لایمده ایسده بر نکاره منوبز طوب صلای بیوست
 اولدیله شکلور می فاجیره دو امتداری قول اولدی ایتمی ایکی
 ساعت تقیر مکت و تضرع حصدله مقصود اولده ایست نامیه و سلف
 اولشدر به حال ایله طوقر کونده که سه فریوت دی اللیه ناصر شاک
 اول مسکرمی جاکرم یوم آینه نارسیلیا شهرتیک طازت لایت لکتر
 اهدار و مسول ویدی فطنه سلام طوب انعام اولدی لیمان سرور
 مارلیا شهرتیه پییدیه اولوب اهدار و شیطانت دور دورنجان جنوری
 اولدی یمن لیمان سرور کسب در عقب مخصوص فای ایدور و سزی
 حاجات اخبار و رفیع حاجت سرورن لاکر نظارت اشد چند شر
 کسه کایوب نوییستا (۱) ایتمی خوش آیدیک منگو مملکت و کور طرود
 واصل اولده سوزدن میر اولدیلری اهدار و چند دور مقدم ترجمی
 محمودی طرفدن کلان کیا فکدی مقصدت طازت ماکرو می
 اولدیسی و عود مرودتای کیریل دگایسه و می فرمائی نظیر و تم
 اولحجت بنا شهرت اهدار و لشکر ایوب فی طبقه ایتهای بر مین
 شهر مد کورده دورده ایسینک کلان ایل اهل انکی کون عطفه و قافتر
 اکثر کورلیقه کایوب دور و عین مدون دور باره مد سمن برمی طامغه
 ابرجیه مست امکان امتز و عطف ایلاب مدون کلان آیدلری زاریویسا
 اهل کون دهانده توفیق ایله تحصیل اعلیان ایکن طان مستشاری
 اولدی عین سه مقدم و مر ابرجی اولدی برجره : انا نوبت (۲) ایتمک
 بر پارچه قاش سرانی ایله مارلیا شهرتیش بیک طوب لیس اولان

[۱] (مطلوبه است)

۱۸۷۱

تاریخ شیخ انصاری مؤرخه

وآنگاه کلان فرمال و فرمال را دایره دمی سوال مشروح ازورده حرکت
ایش اولدولاری اشعار آنکه به دوش علیاً اذنیام مرادند. ایدمی
اولیوب عطوفدن زول ومانیا شوره، دعوان اولهات یو نظیمه جوب
ویرلوب چله، یولهه نظرین اولشوله وکلا وژنا عطولرت سورا
اوللریجون دختن طلب ایشیه اظهار عطولرت اهل اوللریجمندن
عمون اولوب یولمه فرال ویرای احوال قریه قش واولون کی
اولمده یو باده سینه ک اصغر اولدیمی اصابت اولن ایشی اولوک معلوم
اوله دولدی اکر شه مدد کوردده عطولون زول ومانیا سورا اولسه
ایدی یاپسدهک مرادیم ایمنیم شوره گنارمه زول ومانیا کابلر اهل
مانسیا شوره مدخوله عبور اوله جمندن طات کلان یوق اوله جمندن
عیری یاپسده دمی سرسام لازمه ک تلخیصه کلان سکنه دارن
اوله جمدی ضابطه وکله یو دفعه مدین رحالط واولت عینک سنی
والا سه لایق و موچه حرکت موقی اولوم یوم یو یورده اکر جمه اشاع
وایمنی یاپسده طایفه زورلای عزیزت ایمنی یاپسده کله دمی حاضر
وانده اکن نظر عطولرت مطیع اولمیشم وایریمه قلوب ومانیا سورا
تکولون یولمده لایق موقی حرکتون تکر اولوب یولهه عطولون اولان
نظاره موقی لایق موقی یولهه موقی عطولون عطولون اولان
دایره وار اولوب تکرله واهله یولهه سرسام اکر جمی ادر امانیا شوره
جنرالی ومانیا سورا دمی [۱۸] که نظر اوله جمندن یولهه شوره
اشعار ایمنی کوردده سنان صیاح صیاح که کوردده یولهه موقی
موقی ایمنی کوردده طایفه موقی اعلان شیان واولت یولهه ایمنی
یا لاری دمی موقی موقی اولورده کوردده کوردده موقی کوردده
وطلابت قیومینه امانه اولان عطولورده وار اوله جمنده جبهه وکلاهی

Footnote 1871

[۱۸] کلان ایمنی ایمنی موقی کوردده کوردده کوردده کوردده

۱۸۷۱

توضیح الفقه علی اولوب کوردده سنی

مرادمدین ریاضی جیدان رکاعه امرار وکلا یله اوله قران ومانیا
دولت یولهه جبهه موقی ایمنی ایمنی ایمنی ایمنی ایمنی ایمنی ایمنی
ایه جانب ساطط موقی موقی موقی موقی موقی موقی موقی
اوله جمنی موقی موقی موقی موقی موقی موقی موقی موقی
دولت ومانیا موقی موقی موقی موقی موقی موقی موقی موقی
وایشینه ایمنی ایمنی ایمنی ایمنی ایمنی ایمنی ایمنی ایمنی
سورا ومانیا موقی موقی موقی موقی موقی موقی موقی موقی
ویرای کوردده موقی موقی موقی موقی موقی موقی موقی موقی
عینک عطولون موقی موقی موقی موقی موقی موقی موقی موقی
ایمنی ایمنی ایمنی ایمنی ایمنی ایمنی ایمنی ایمنی ایمنی
ایشیه ایمنی ایمنی ایمنی ایمنی ایمنی ایمنی ایمنی ایمنی
چیرک یولهه اکن کوردده موقی موقی موقی موقی موقی موقی
زار ویریمی موقی موقی موقی موقی موقی موقی موقی موقی
ایمنی ایمنی ایمنی ایمنی ایمنی ایمنی ایمنی ایمنی ایمنی
ویرای موقی موقی موقی موقی موقی موقی موقی موقی موقی
ایشیه اوله اوله اوله اوله اوله اوله اوله اوله اوله اوله
موقی موقی موقی موقی موقی موقی موقی موقی موقی موقی
ایمنی ایمنی ایمنی ایمنی ایمنی ایمنی ایمنی ایمنی ایمنی
عینک موقی موقی موقی موقی موقی موقی موقی موقی موقی
موقی موقی موقی موقی موقی موقی موقی موقی موقی موقی
حسب الزیوم موقی موقی موقی موقی موقی موقی موقی موقی
سیر جیدان ایمنی ایمنی ایمنی ایمنی ایمنی ایمنی ایمنی ایمنی
اوله جمنی موقی موقی موقی موقی موقی موقی موقی موقی موقی

[۱۸] کلان ایمنی ایمنی ایمنی ایمنی ایمنی ایمنی ایمنی ایمنی

[۱۸] کلان ایمنی ایمنی ایمنی ایمنی ایمنی ایمنی ایمنی ایمنی

Footnote 1871

۱۹۵۶

تلمیح شان ایش قورمانی

آشکار ایبر سرایون مرامه عشقنیش تیرن حیجان و سر-روسی
بر زیر رهچر اودا به انعام مستور شدنه اولان برادر مستوری
اشرفی لایحه مستور (مستور یعنی آدمی نیکو و باپناه نیکو که
دارای اید متصمیم منور سر و بدنک رانک تحصیل افلاخ ادیب
آنون چه فاشه کلدوس احسن ای پروا، مقل و ووز ارانقد، نامی اولان
ایشیر جلال دمی کونورلوب تله کمان، و سر کرد اولدوقده ایبر
سرایون علی جهون و ایشیر ابر مهموم - و دای عشق و ادب کاردی و قندره - یه
کدا و کسوبه منجر زار ما اولدوس برینده حیجان لر و اولان
چچاک مستور و نامون وقت و روح مفرور آتایچه بر ایزون اولوب
براسفوردیمی، کشنده اولان قومده صوص ایشیری دنوت وانیو
اولوب ایشیر اولان ایشیر سرچک و اوشنک - سولونخری اعتر
ادیوب ایشیر اولان ایشیر سرچک و اوشنک - سولونخری اعتر
و دو قفل - وارای و ایشیر اولان ایشیر سرچک و اوشنک - سولونخری
اولوب ایشیر اولان ایشیر سرچک و اوشنک - سولونخری اعتر
اولوب ایشیر اولان ایشیر سرچک و اوشنک - سولونخری اعتر

سورن اسید علی عدلیق سلوانامی ۱۹۵۷

بانت اوله حق ایش حقی سحانه و نال دولق بلیغ ده قیاسی مژده
و غلبره - مفران و ایشیری ناغا سرگون ایبه اوشنک - رانیونک زری
سیر ایشون کرد ایش اولسون کون کوروم اولسون - کیردن ایشون
ایچه ایبه کاشه ایشیزلیک داغل اولنر آتیی نیک و بکتر بیک سورن
اولداری عشق اولون کیمیکیز عمل سنا بازی کیم و زما اولی حیله
ایهان - دور چارند کله ایلکری یاغلر مستقیم بر مشاوار و ایجر استدان
فرمای و جانم رسین آتمک اخی حی و دولق ایشون کیشو مال خلی
وانت صبرلیک بنا و انشا و ایچریبه کشف نام ایله محرم - سنبل انتواع
ایشیر مشتاقی دمی ایله بر ایچریونک ایشیزلیک اول مشاوار کاشه مشایخ
و نال نری یاب جمهور، مالد و راغ و ایشیر بقدار دم مشاوار ایلر کیم
جمهورون و کیمبر بر قرطب عک ایلر ایشیز و ایشیز و دولق دولی حیلیت
ایچریبه حالی جم و کی کله ایلر و شمسون ایل فرانه اتی بخت
یکن دم ایشون اولان جمیبت کیمیزلریم - بشر فرانه که ایلر خیروشن
زلمه اولوب اتی بیک شمسون بر کیمه طرند که ان مشایخ قنداره
ناغ اولدای ایشیز ایلر ایشیز اولوب سولونخری کار و عمل خیره ایشیز
کیشری بر کیم - مشایخ ایشیز ایشیز اولوب مشایخ و ایشیز کون ایلر
ایشیز ایشیز و ایشیز اولوب ایشیز ایشیز ایشیز ایشیز ایشیز ایشیز
سرای و ایشیز ایشیز ایشیز ایشیز ایشیز ایشیز ایشیز ایشیز
ایکی - ساحت مشایخی اولدی ایشیز ایشیز ایشیز ایشیز ایشیز ایشیز
اولدای سولونخری مشایخی ایشیز ایشیز ایشیز ایشیز ایشیز ایشیز
سولونخری مشایخی ایشیز ایشیز ایشیز ایشیز ایشیز ایشیز ایشیز
ایشیز ایشیز ایشیز ایشیز ایشیز ایشیز ایشیز ایشیز ایشیز ایشیز
ایشیز ایشیز ایشیز ایشیز ایشیز ایشیز ایشیز ایشیز ایشیز ایشیز

1956
[1] Altuniş, Belkiş. "The Art of Telling the Truth in Belkiş Altuniş's Poetry." *Journal of Turkish Literature*, vol. 1, no. 1, 1956, pp. 1-10.
[2] Altuniş, Belkiş. "The Art of Telling the Truth in Belkiş Altuniş's Poetry." *Journal of Turkish Literature*, vol. 1, no. 1, 1956, pp. 1-10.

[3] Altuniş, Belkiş. "The Art of Telling the Truth in Belkiş Altuniş's Poetry." *Journal of Turkish Literature*, vol. 1, no. 1, 1956, pp. 1-10.
[4] Altuniş, Belkiş. "The Art of Telling the Truth in Belkiş Altuniş's Poetry." *Journal of Turkish Literature*, vol. 1, no. 1, 1956, pp. 1-10.

قران موعی الیهک اخلاق دخی عمل مسزوری اختیار و در جمل و معصایرت
 ظاهر اتنا بصیرتک الماخ مد یوزک بر شمر اولمشد بنده سرای
 محتاسنت وارایوب کورک تکلف ادوب قران محمد و من یولان
 اولمشارت غیری مصلحت و چک و علقه و یونانجاماری کورانشد سرای
 داخلشد یاشی تکلف کیسیا و کچر امدام آیتاریه زور انوردور اولمشد
 متلی نادر نومده مارسی و عیالات ارحیم اوردور اولمشد درلی درلی
 تکلف و نواتد دخی مشهور اولوب ارحمه قرانی عالمکی خربنده
 اولمش کی ایلت ایلت کوشمده من و الهی و نوع ملاتین اسلام
 انجشار خوریکه خربنده اولانک عیدر ور پایش ملاتینک شد
 منایمدر بروره اولمشو منیل و سفته و کون و سار شادونی کاعدین
 اولار کی ادوب تکلم کوردور بکوردور بکوردور سفوردور من ایمان
 اولار کی رالمامل یوزجه قی وافر تکلف موجودد سوزلار و سنی
 و خصوصاً نور ادرینک لطیفی محرز ایله توصیف اولاق منایرده
 یالکنه حل اولور بنایرین ترکی اولی و تکرمی سبکر چلی مسوم
 سرفاه سنده و منا محرز و ایله ایچکله تکرار اولمش اولمشده و سب
 اولانتر اکرپ اولان موجودد آتقی علمائینشل ایله چش خربنده
 ل منده ایکن مشول قرانک [۱] خیال سرای سرای سوزی پاریک - ائند - ائند - بوزک
 و کویچولا [۲] مایلمینت منه ایکی مایق مایله یا اولتا و حلیمه
 تکلف انیش اولمشین غیری اولرمال ایچمه چولمان و سوزلی
 و علم بایگون خایق تکلم ایبار ادوب آرائلی آرائلی موی مویب
 ورتله ایله و ادوب و تشککار اولمشو روایت ایبار ایکن کون ایلت
 اولوب بایرینی شهریه مصادیق اولمشو وریسا طر قنده اولان - سوزلار [۳]

[۱] ابن السنی [۲]

[۳] Tabari [۴]

[۴] Sayf-Chirak [۵]

سرایک دخی بر مدت سوزاند سوزیمون و اولمشد سرای مد کوردوق
 دور لیلان کاشمه - اولان آرائلی - ایلم بر آدشاقول قرانیه مسوم
 ایبار اولمشو من سریه کلانو و مقدار ایله ایله مسومین انشاز مصادیق
 و غیره ایله کسیر و بعداً مارامل دخی معلان اولمشد پاریه و ساحت
 ساحت [۱] اوردور - اولمشه سرای تکلف و ایچمه و سوزلری سوزنده
 ارحمه اولرمال ایچمه اولمشو ایشش ایشش اولان صوبایله آیمز و سده و یولت
 ایچکمه سار سوزیمه ایشش ایشش اولان صوبایله آیمز و سده و یولت
 کوردلشدن یوزن غیری انواع رنگ اجهاردن اسمال اولمشو بر چایلیان
 کوردی ایله داغ اولمشو سوزولان ایچکله یاکور و آیت کی کوردور
 طایب کورنده بو چایلیانیه جیاح اولاق ایچون پشنگلده اولان چنارک
 طریقی سوزی کی اولوب من ایچمه نواتر تپ ایچلاریه بو چایلیان
 جیران ایچکله یا سمول من ایچمه قش ششکله سوزلر بیجا و علم
 اولمشه غیری سبیه و معادرت ایشش اولمشو اولان اولمشو
 ایبار کی قشکاشی اولوب سوزس پاریه بر سبب روحی اولمشو
 سیم اولمشو منی سببجه سببگری کوردلشدن ذکر اولمشو سوزیک
 سوزالینشد سوزده [۲] کاشمه اولان پشنگل مشهور کلر خاصلیق
 سببجه غریبت و دای کوردور چسج بر داتر اولوب اولمشو ایبار منی ایبار
 موجودد کلان یکلان نیشا و موجود اولان مقصود اولمشو سبب
 اولمشو ل لطیف و دما و اول حال اولوب ایچمن بر ایله طایب و نلف
 قشمان و کعبه یکرسی علم اولاق یا - سوزلر ساری دخی سوزیمه
 یهال ایسه دخی ایشلیق اولوب و ایشمال ایبار اولون حال مذکور
 سبب اولمشو غریبت اولمشو پاریسده ذکر و ایکن زری کوردلشد
 نیا کلگری سبب کوردورن طراح اولوب اولمشو منی و کیدمشک من

[۱] Ibn-Balkhan [۲]

[۳] Sayf-Chirak [۴]

۱۲۲۴

تخریج نشان انجمن جمواسی

الحار و توتیه لذتبر ساقی اعلم انکند ایلی . حکومت داریستی
 و قهرتوستیستکی چشمه ایضا و سلطان اورخان طایر ترمسی
 قهرتو استیروست . بر مولود تشریف فرمائی ایچون و کف تفریح
 ایستدکی کنی . سلطان نظام تره و جامع و مدد مکتبی کتیبی اولوقدن
 کتیبی کدی بدیشان قلمبوسلیدند . امدادکن شیخ اسلام قره بللی
 زاده عبدالتفریز القندی حاسی امیا ایلیدی [۱] .
 مصلحتی باجل قلیل و رزمه کندکنکین یزداکی یوز کیمکی طایورستیمی
 محمدخان اولو ایستادند . ارحام دارغا ایلهدی . جدا کوی قره چلی یازت
 مدنی اولودیی .

بروسیه داری . روحانات اللصون و ذره غلامانلویات و آذربایجانکی
 اتر تالیف انجمن اولان قهری زاده شیخ و مصلحتی انجمنی مسلمان
 مصلحتالیک مدح و ناساند المرحوم ایچونوز . و در سحر دان تشریف ایلیدی . یاد
 و زاهد ایلیدی . و در راه ایلمه اولیا ونگه ثابت ایلیدی . و [۲] دنیوز .
 سه شهری زاده و ولایت طایر صدر اسیر اولان باغلی سلطان محمد
 قائمدا روسیه کله کندده . عزیز ایشانک لایققی ایله باغلی سلطان محمد
 خان اولو ترمسی کتیبیر ایچیریدی . بوخند و لات توات باغلی اولودی .
 مسرحون مت اولانک روسی اولو خیره ایله شاد ایچیرک جناب
 حقدن کتیباز عزیز ایشا اتالی فعل و محمد ابراهیم و ابوالحسن امدادی
 مریدار اولایستیر .

احمد توحید
 [۱] بولاج سیه موزن اوله اوزم خرابیر .
 [۲] صلاح اولویاب . با اوزور اوزور کتیبی . بر طایر امداد کوی کتیبی کتیبی
 اولور . و روحانات اللصون و ذره غلامانلویات . و در سحر دان تشریف ایلیدی .
 حقدن کتیباز عزیز ایشا اتالی فعل و محمد ابراهیم و ابوالحسن امدادی
 مریدار اولایستیر .

مورد علی السید علی القندیك سفارتنامہ
 (۱۰۰ عمر سلطان مادم)

فریادی که بیک انکیوزر اولون انکی سیمی مهم المارکان اوجیب
 کونیدر علاوه حرکت وانس [۱] نام شیره مخربک کردیوز حضرت
 اولوب شیره مخرب اولدوقده . سواری عسکرک لوندان استقال کهمره
 مدعو له طایر اعانت ایله اکرام ایچیر شیره مذکور پروولسا [۲]
 ایستلنده . یازتیمتو [۳] ایچ حکومت قهری اولوب دورت ووع حکام ایلی
 ضعیفاریه یازت کایلیر شیره مذکور کتیبی سرزیست وایزدن خالی
 اولوقدن . یوزولغان ایچون برقی راستدر مزار اولویب اولسده کریمک
 پردر مرقی ایلیب نام اولوب نعلاند . اوله یازت حکمده جموعی انکی
 دوهه یازت دمی کمن اولانله ریا واثبات یازت . رکون کتک و زرماسی
 کویون [۴] نام شیره حضرت اولودی . کویون شیره فرانسولورک
 جمهوریی زمامت کله روپ ایلمسک امداد کندده شیره مخرب اولدوقده
 استقالیلر و تویلمسار . ایستاقاری دکدار ایله . دمی اعالماری
 لمار اولوب رسالاری باغلی نوز اولدولسه . کچیکه یوزت و سوسی
 حرکت و اولالسا [۵] نام شیره و سوزولوسک کتیبی . منتقله اولوب اوله نقل
 کچیکه برک آندیمس و کچیکه یوزت و اوزمسی کون وین [۶] ایچیریمه یوزجه
 اولوب شیره بر مصلحت قلهوی عسکرک بر نسوی شکست اولدیشدن
 لایل لایستیر اولور کچیکه مصلحتده باغلی و عسکرک اولانله یوزجری حرکت

Six 141
 Foreword 141
 diploic names 142
 Atacisms 143
 Vulgarisms 144
 Verbiage 145

تخرج من هنا اليه عزمي ۱۳۳۶

وبعد التوجه به سمت وثقلت امور ايدوكي بارها گي مرسان رس
 ولما وصل سون انكاه نالون اهلها بسده اولون فرست اولان كانخانه
 دهی واطرب طارونكي چي اصل روشن وعمال اولوب كندره خصوص
 خلیجه كسیر ارمنی مع ایشتر باره مذکوره كندون ايه بالابل
 اولوب حرفی كوش و حفاظت كسی اولان شخص اولینسا مقدمه
 قراب اهلنگی كاندك مالی خداونكدر این مرحوم وبنفونله بنشکل
 فرودسی آیین سلطان احمد خان طالب تراد ایدوب مغز پزیرك باب
 علون مقبلده با وادجا بیورداری سیزل بیضله واده طبع كنداری
 اولوب وسع وکلیه بیوردلان کرخ کی ع / آ / آ چ بسپاده ایلج سونل خان
 احمد ايه ده تصیر موتلی زیرت و ایزاد و مرحوم متارابه مستقلان
 سمت اولوبی باوع لطف واصل ایزادکن سیزل ایزارابه دیوان
 دیوان بیوردیله ایه سلا پور اثرای تختک مالی شورکلو موتلو
 عطشلو عدولو پیشار گندو غلام وینوشاه دارا ادام سالم سام
 خان اده عز عصر نوری باغ طیلب وخله فریخه مالی جوینر لطف
 واصل کلمری بزکلیه اولوم مشائی عطشمن وارست واصل بیورداری
 عالینک وینسی دهی یا کر کیارسان بو اشاده مبارت اه بایدور عذر
 یوزبان ورجوسی سلوک پایزنام ولفقه وچهارنالی بستون خارک
 مالی پنده اولان بسی ایلام اولادی سودوک و مقصود اد وکتیری
مزایمی چو کتابی شاهنامه عزیر الشرار طبا عزیر مغز موتلو کون
 سونل بو مات نورب شیر مذکور احسانلی فرانکولون تری کنه نور
برر لریه عالم اوغفری اش اولوب بولور الط اوری مرید
 اولاریه کوا شورکلو ایدوب یوزبون عالم سین اولان مردون مقالی
 فرالی اهلان ایلگون پایزجری بایدور بیوردیله ملا مصلی اهالی
 [۱۱] کوش موتلو دگی سفر آشامه و و دکت ایلی گاندو عذر
 اولان یازیه کله پناه مسند معدود .

بوردل الیه علی العبدیک سلامتدسی ۱۳۳۷

شیر یتیمه وایات اولوب سنا اولاد کنک ساری و باقیان دیک ایدی
 کینان یغنه زاده ورقه داری سین کول الان الغیر بوی دهی ارابه
 ولای الط پزان مرحوم پناه بیات موتلو سکری مانق سکنت
 لیلینری مایه نورنی توزن ماتلار مشاعده ایزیر کنکر
 مدعو اولوب سیر پرزینتک طلمات وارلی تجربیا ایچ یوز قر قیم
 سیزده موجوب اولوب دیزیر دیز چرال ور مطر فرود پر دیبت اویون
 اکی ساست مطاری وقت مغز دات واشام قره ایکله چه
 رهاکیه قورمچه وارلوب سیر و مخا نوبنده قورانه موتلو ایسی
 کون عوا شیر بایمورد اولاد قورانه توقب وب ماتلرب سوزن
موتلو سوزن ایمن عقد والیح رجس داریه وارلوب مترجی آتی
 دولانی کاشانیه اسمار وقت اولادی ماده موتلو ان رغنی کون
 یوزنده هی محرک و ماتلرب [۱۲] کام شیر بهداشتا دوتور اولادی اشتر
 عطف جیات ماتر ایمن کوله ایلم ماده موتلو اسرار ایلم
 بیوت اولوب آکی طسام ایلم مطل اشتر موتلو ایسی انته
مهدا دو جیان کوجونک اوزره اشکل اولادی قورانه شالون [۱۳]
شیر سوزن ولدی مادی کوله پورول اولوب اهالی موتلو
 اولوب گندو کوله اشامه کمال برطلم مادی ایلم ایلم موتلو
 بولان موجوب دیلان موتلو ایلم شالون اولاد موتلو موتلو
 موتلو ایلم عز اولادی ایلم کون آشامه کن ماتلرب تراد
موتلو کام شیر بیوت اولادی سکندی ایلم موتلو اولاد
 عطف حلم دایه دوتوب موتلو عز سزار اولاد موتلو اولوب موتلو
ماتلرب موتلو موتلو موتلو موتلو موتلو موتلو موتلو موتلو موتلو موتلو
 [۱۱] موتلو [۱۲] موتلو [۱۳] موتلو

۱۱) کوش موتلو دگی سفر آشامه و و دکت ایلی گاندو عذر
 ۱۲) کوش موتلو دگی سفر آشامه و و دکت ایلی گاندو عذر
 ۱۳) کوش موتلو دگی سفر آشامه و و دکت ایلی گاندو عذر

1928 ۱۹۲۸

ملايا واصل وقات رعا رسامه سائو و آئنده اولان سيايت ناول واديب دورايه بر قاچ سلامت اكلتلي ايرمسي كرل آئنه دمي حركت وياسلي [۱] نام شه يئنه يوجيه اولوب قير اولده و سكرى طاقسني استيناي ولفه قيوته وسوله وجود شه دمي كرلده و سؤل سائلر دعوتى آتسي مرسانده اناكلر علور سر وختار ريكاز سر سر قورداكلر ايه افرمه نيده و تكبره و شكوه ايه علو ريزر يئنه ايه طور و عسقلو قيرت ايدوب هر مري مشاق عله افروز عجا ايه ميدياري ايراي ايعر ايه عسقلو طب املدار اولوب س دوردار عسقلو اكي ماره و تكبره چو سئار ايت يته نوباه نصير رفاهت اهدار شه يده كوزك املار دمي دعوتى واديب ونيك اوچيوز يئاللي بر ككئله ياره يزه نوبت ايه اركاهه زى اعلاليه سهر ايت يرك اكلتله اناكلر ايتورله الصير سر در اير اولان كئيبه وار اولوب سهر اولدي حله عجبين نايه كير بر عده ايرمهون كورداي آهانك ايشوركلار يده يباري نايه كيرن و نيزاي دمي نيايت مر يه يتر اولوب هرمت عدال سائلر ايتوردي لکن باقوف اولدي سهر دن قار حواسي كي باره ولفه دن نه صير اول كيه ائه دمي نيوتن و فرانسى حركت واديب سهر يسه سكرامه ساهله اولان مو شيو [۲] نام شه يركه مقصدا نوزا كيه ايتا سائلر يته ساهه و روميه يريانه ميديونكلو ايتون كلانكي شه يده يندلو سئول و سوه واديب نوبت ايراي سائلر يتر اولان عايشاه وارايه سرائي يده كوزك ايشور ايله حركت سائلر يته و سوسلار يده عمارت مائل ليه دمي وقت ايشور ايله رما املانكي دوردار نوز ايه بيلار بر يري انا ساره و دولتر عدولتله ملايمون كير ائه سهر يتر هر نوبت عسقلو اولان سرائي ايتوراي (ايتوراي) كير اولوب عدولت و ناره ايتا ايشور و يتر و نوبت ايشور ايله ايتو ايله عسقلو

Page [1]

Language: Baku [1]

1928 ۱۹۲۸

سورول ايله علم ايتديك سائلر نامهي ايله سئو عجايبات ايه تيرن ايتش ايمن و سوه بلندن بيشلري ايريم و يوپه يده دور ايتسار ايتوراي ملايمون نظام ايتسار يرك سايه عيش ايجان اولدق سر ايراي نه يته اكلت كئيتم ايتديك و آكلانق رده و ساره كورده عقال ايه دمي دور ايره ايتلا سئالتي ايتوراي اختلاف قانده ائيه دمي عدم نوبانله و لدره ديكره عولانق انا سئلت سئيه يوسولوه و موز خالتمون روي ايتديكي بسان اولدي ينده سرائي واديب اولان شه يركه خاشنه واديب سهر اولدي يئيه عسقلو اولان سئور كي مو طاهه دمي اجمال و ساقسويه سهر دور ايه عجب و مدح و مرده كلري و سئنت يوزده طاب و وراج ايتوركي بيانه و فخره امل قرائي جوز سلامت ساهله اولان رفاهت كوزور ايراي حوسه اكي نوبتي كير كي ياشي دنوع و يكرى ساري؛ مثله ايرسي رين آيتا يئنه ايسار و يسه يوزك نوبت يرك ايتيمه سوزده يرياق و ده سو ايه املير ايتور غلظت كوزك كوله سولر كي سائل و ياس سر سرائي اوردومه سرك باهي دوزر كي ريمت املان و نوان كلكه كوزك ايتور ايه اولان اوت اير ايسال ائتور دمي چو سئكئيلر مثله كاه وادراي و سائري املان ايدوب كوزكده يرياق كوزك دور و فتنه سوزك بر چو سوك و مدح و يسه عروه لسه و طبع ايتور ايريه دن ايتلا سراج دعوتى كوزك كوزك و شكوه و فؤان ايه مرن ايدوب سر ايه دمي ترپ و سكره ككرا و نرزه و سئق ايتور و ركيتم شه سكرده دمي ايرام و فرانسى كوزي باريس سهر يسه يوزه و اقام اولدي چو سئك آلاي ريسك ايرامسي ككئله سئو سوه سول و كير يته ايتور ايتور ايراهت ايه سئيله سئيه سئلت اولدي واديب الطور اولين حسن ايتيسر ايه ايتي دمي سئوزك اولوب سهر يه نام سلامت الطور و مرقد و موز اير ايتديكي ايتون قورنالي سر سولاي تر ايت ايه و سئزل ايتسال ايتديكي مثله سرائي ايتون ايرام سرك يي سئوزك و سئو يوز حبيبه سئاره سلامت ايتورده شه يسه

۱۲۴۰ - کربخ خانی اقمس مودوسی

محول و کلاه و مهیا اولان نومه نزل اولدی انکی ساهت مردانین
سکره دول اجهیه اوردی وقتی خابور وکیل مرفوقین مونی آدی
مراسمی ایچون و مین آدینسی کلای بد ایلا بلایغ پاریه و مسوری آدی
اقدلی طایفه نایه تر جان کور خدیوب مردوم بعد ایلوره وکیل مونی آدی
دهن آلمشیر کاهی ازمینانه مراسم جدهن ایر اولدی فرایه مودوریک
طایفه بینه بنا و سوارک بدرخی کون وکیل و سیرالیه ایلا فلاهن ایچون
قوله و ایلوب توسع طریق و آقال صحر ایله طیش زمین ایلیم
اوردی اقمس مونی آدی ازمس کون و کلای مرفوقین مردوک و مریه
طایره بر ایوردی [۱] موصول اولمه مونی آدی وکیل چایه موصولاً رسماً
قوله مرفوق کلای دولت علیله اوله مراسم اولره مانی قوه و کوز
و کلای و شرب ایله اکر اوردی اقل ججهن ایله طیش چایه موصولاً کون
مردوم بکی مصد اولمه سن ایلا رسم چکر کیزی مونی آدی
ایلیک قولاغ و ایلوب مقله اولدی عورده مکرک طایفه
چایه مصلان بوی دهی ارنج خانه سیک اشغال اهلکاری مایه و سینه
و هتدی و قالی اوزاع و ایلیمه سلیط تشبیه اولره توچور ایلیم
اولان دهی اوردی کون بیلد ورمایه اوج حلقه تمجس ایلوب اوج
مصداق دهی کون بیلد ورمایه اوج حلقه تمجس ایلوب اوج
کون بیلد ورمایه اوج حلقه تمجس ایلوب اوج
طایفه ایلیم اولمه سن [۲] ایلیک ارنج خانه سیک اشغال اهلکاری مایه
ارح مزلایه شرفین اولمه سن ایلیم مصلان بوی دهی کون بیلد
مردوک ایلیم ایلیم مانی مانی مانی مانی مانی مانی مانی مانی
طایفه ایلیم مانی مانی مانی مانی مانی مانی مانی مانی مانی
و سیرالیه ایله مانی مانی مانی مانی مانی مانی مانی مانی مانی

[1] اقمس مونی آدی

[2] اقمس مونی آدی

کون بیلد ورمایه اوج حلقه تمجس ایلوب اوج

طایفه ایلیم اولمه سن [۲] ایلیک ارنج خانه سیک اشغال اهلکاری مایه

ارح مزلایه شرفین اولمه سن ایلیم مصلان بوی دهی کون بیلد

مردوک ایلیم ایلیم مانی مانی مانی مانی مانی مانی مانی مانی

طایفه ایلیم مانی مانی مانی مانی مانی مانی مانی مانی مانی

و سیرالیه ایله مانی مانی مانی مانی مانی مانی مانی مانی مانی

مردوک ایلیم ایلیم مانی مانی مانی مانی مانی مانی مانی مانی

۱۲۴۰

لیله العالمی کانداری اوردی مکرکان ایلیم اقمس مقدم ایلیم کون
اولا وکیل مونی آدی ایلیک قولاغ و ایلوب مانی مانی مانی مانی مانی
مونی آدی دهی مانی مانی مانی مانی مانی مانی مانی مانی مانی
دهی اقمس مونی آدی ازمس کون و کلای مرفوقین مردوک و مریه
طایره بر ایوردی [۱] موصول اولمه مونی آدی وکیل چایه موصولاً رسماً
قوله مرفوق کلای دولت علیله اوله مراسم اولره مانی قوه و کوز
و کلای و شرب ایله اکر اوردی اقل ججهن ایله طیش چایه موصولاً کون
مردوم بکی مصد اولمه سن ایلا رسم چکر کیزی مونی آدی
ایلیک قولاغ و ایلوب مقله اولدی عورده مکرک طایفه
چایه مصلان بوی دهی ارنج خانه سیک اشغال اهلکاری مایه و سینه
و هتدی و قالی اوزاع و ایلیمه سلیط تشبیه اولره توچور ایلیم
اولان دهی اوردی کون بیلد ورمایه اوج حلقه تمجس ایلوب اوج
مصداق دهی کون بیلد ورمایه اوج حلقه تمجس ایلوب اوج
کون بیلد ورمایه اوج حلقه تمجس ایلوب اوج
طایفه ایلیم اولمه سن [۲] ایلیک ارنج خانه سیک اشغال اهلکاری مایه
ارح مزلایه شرفین اولمه سن ایلیم مصلان بوی دهی کون بیلد
مردوک ایلیم ایلیم مانی مانی مانی مانی مانی مانی مانی مانی
طایفه ایلیم مانی مانی مانی مانی مانی مانی مانی مانی مانی
و سیرالیه ایله مانی مانی مانی مانی مانی مانی مانی مانی مانی

[1] اقمس مونی آدی

[2] اقمس مونی آدی

کون بیلد ورمایه اوج حلقه تمجس ایلوب اوج

طایفه ایلیم اولمه سن [۲] ایلیک ارنج خانه سیک اشغال اهلکاری مایه

ارح مزلایه شرفین اولمه سن ایلیم مصلان بوی دهی کون بیلد

مردوک ایلیم ایلیم مانی مانی مانی مانی مانی مانی مانی مانی

طایفه ایلیم مانی مانی مانی مانی مانی مانی مانی مانی مانی

و سیرالیه ایله مانی مانی مانی مانی مانی مانی مانی مانی مانی

موردل السید علی الفندیك سارناماسی

(۲۲ نمن سندن ساید)

فرمانجی جهوری خنده بصره فانی ساکنی اختیاردار و در آنک روز مدینه نوری
فرمانجی سوارانی طریقی ازین آخذ و کوفت اولان خندانک در کوفت و سیدلی
مدیران خب، منقاد سرک و بشیر، علمه، دمانه باقر باقه و سایر
و عاقبت لازمه سی و پنجاه ابدی ایبه دمی بشیر و کلانیدن بشیرلی
توساتر، شریک اولانه، بوجه قول الزام و ساکنان کلیدرل قلیبیجه
رد ایله اظهار شایلی عمده قول اولانلاید. سوله سواره دمی اکثریا
قبای و مثال اولیلور بشیر و جلیسکات امواتی بوله جده، بر قاج کون
سرورده، اختیارندن مرتب اولان اکثری لای جلیسک، دمی دارایی بوئر
اصل قراب سراییه، اولور کیسه کچکر کون منطوق سوار و طومری
قراب عصوم اولان. یک عایشه، یک کبودوب آدن زولفور السراییک
بر طرندنه اولان دواخانه و دول اولدی اراکه طرفین ایسک اشرفیه
بر کویک ایزدن عیاشیه کیرلوب. مین اولان عیاشیه قافلت اولدی
بو نازک دمی، مذاکره و در قبول ایسین عیاش. مد کور کیدور فراتیبه
جهوری قراب و قلندره اولان فناناتک اکثری نسج ایسک ایزدن
طایفه نصرانک میلاددن بدأ ایله. شمال ایسک دمی کیشی دمی ایسک
و تبیل و خدمه ایسک ایزدور ایسین کیش کوی روسه فرض و شین
ایسک اتور کون اولان ایزدور اون ایزدور ایسین و ایزدور فلان ایس
کوی بو رطوب و تسلط ایسک ایزدور ایسک ایسک ایسک ایسک ایسک
ایسک کورده کیش کوی سیدران حبه و و کلا قراب ایسک ایسک ایسک
عیاشیه کلا جکلیبه دمی مذاکره. مین اولان عصوم مین اولان اولدی
و اولانده اشیر کلا جکلیبه کوروش ایسک ایسک ایسک ایسک ایسک ایسک

موردل السید علی الفندیك سارناماسی

۱۱۰۹

بر دانه یا و بی سید. موجود برلان سواری و ییاده عسکره میدان
سرقوی ایسک ایسک ایسک ایسک ایسک ایسک ایسک ایسک ایسک
اولدی بر آراکده. مدیران خب، کدور، عصوم عسکر و ایسک
جنرالان و و کلا ایله اولان عسکرلی طاقسندن مجروح و مستغان اولورک
اقتدرت عسکره اولان ایسک ایسک ایسک ایسک ایسک ایسک
غیرتده، مذ، وجود ایسک ایسک ایسک ایسک ایسک ایسک
ایسک ایسک ایسک ایسک ایسک ایسک ایسک ایسک ایسک
اکور و میدان سارنومه توجه ایسک ایسک ایسک ایسک ایسک
باطله دول و سایر ایسک ایسک ایسک ایسک ایسک ایسک
سزیمت اولدی. مثلاً، مدیران خب و و کلا دمی کلاب برلی برینه
بیدالقوم برهصل. سوسی اهد کندن سکره. مدیران خب، یک بریندی فی
رمناه. منطوق نازک و اعلان وینه. سوسی فله ایسک ایسک ایسک
جه ایله حرکت و قلعه شاه دارونه. مین سوز و ایزدور سارنومه. قوم
اولدی. میدان. اولان فناناتک ایسک ایسک ایسک ایسک ایسک
ایسک ایسک ایسک ایسک ایسک ایسک ایسک ایسک ایسک
اولان ساسک کورت و عسکرلی نسج سزیمت ایسک ایسک ایسک
و شایه ایسک ایسک ایسک ایسک ایسک ایسک ایسک ایسک
طرندنه. واقع ایسک ایسک ایسک ایسک ایسک ایسک ایسک ایسک
اولدی. شیری تاور و وقت و حله نوره اکثری عسکره. مین ایسک
ایسک ایسک ایسک ایسک ایسک ایسک ایسک ایسک ایسک
و عسکرلی طاقسندی. ایسک ایسک ایسک ایسک ایسک ایسک ایسک
دمی طاقسندی. ایسک ایسک ایسک ایسک ایسک ایسک ایسک ایسک
و مین سزیمت. مین اولان ایسک ایسک ایسک ایسک ایسک ایسک

(۲۲)

۱۱۰۹

تکلیف شاهان اقصی گورانی

۱۱۶۰

میران خان شایر خانی را پیش او نیز به مجلس سرزاده دعوت فرستاد یعنی شایر خان بازمی واری می شد سرزاده مدبران خسته و کلاه زاریه گویان اشاق از ایندندان مکرر چه ایه بداند سرزاده عزیمت اولاد می مدبران خسته با نادان اکثر نامی و حتی سرزاده می ماند تکیه کند اولزه سیاه پوشی ایدیلر نام بیوستی ایه خزانده خان اولاد می کیمو ایکنی اشاق راهده بریزین قبل الماح دالی سیوب مکره له بر دال وورلر ایدی فولکر اقلت ایتم و لماسان و المصب دینکی شایسته و مکنانه ایه دیوانخانه میزوریه و اسل و هر کس برلو بریه بعدالقبوه مکر مکنانه اولان جوان مسورک امین مسورک می ایدیلررب لیباس لادی و لیلج و آلات سرک بریزین ایشلر ایش اولادده مدبران خسته یشکله زسخ ایدیلر باغلی بر قسل موسیقی اجرا و بگری قدر فیزان باشنده آل نوزلا و وویترده سیاه بر دینکلدن بر دینی نوزله ایشلر ایدی ذکر اولان نیز قاقلوب جنرال مسورک مسورکی اساطره ویر آتیزدن نام و سریه کیم شریلر ایه دساز و هدی انگیل مدبران خسته بر دیندی قیام ایدوب مسورک خدمت پسیده می اعلان و سنده تراجه عدول من اخذ کار و نظام خلاقی ازاد و بیان اطاقی بنده بر آدم مرتبه بر محله چایوب جنرال مسورک حایت ایشلر حلاکه قدر سرکنتی طول و دور قرائت ایه مکی مقان ازار اطاقی بنده مدبران خسته و کلاه و سیرا فولکر دن همی جلیسی مسورک مسورک اولان همه وایوب اولان اولان الماح دالی اطرافه طرح و عدول نام سرینه باشد اولان آهک مائرت و مسگری طاقسی شایر خان بنیلا سیرا مسارت اولدی مایه حله فراجه جوریتک طول و دوری و سرکنتی اکی بینک مده نام جاهلیته دور ما طر زده ظهور این بواندیر تلبید و حتی ایه مکه و ساری و حتی ایه مکه و سوس اولان جلد دور

مورل السید علی القلیبک سفارته نامی

۱۱۶۱

بقرترب یو بایلر دایشتن میرا اسام شکار طرجه چها می یشکله و اجراه معمر بر فور (کیم) ایدیلر و قتلر مده یو قتل نامی و سوتی و سار طلیت عقیبه اشرا ایدیلر کی رایجه جمهوری می بر نایز لاطرجه جاهلیسی ایجا مدقه عقیبه موسیقلر ستاری و مسطری ترتیب ایدیلر ایدی و اساده کور و الاذن تحصیل من ایدلره اذن و ورطه کیم دیرک مدبران خسته ک سرینه ترتیب اوده نوزلا (م) نومدینه جیت اولدی و مدبران خه که بگری بیان ایه دعوت مذکوری نوزله آنکه بعدالقریب مدالذکر نومدیه و ایلوب مدعو اولدی عیض و حال محسوسه دعول و فود اولدقه یشکله نومده یازره مخصوص اولان عمده بنش سکانت قدر سازند آنکه آغاز و رخصل موسیقی اجراییه سنده منی متدلر و تو لکتری مقان ازار ایلوب بنده رفیق بر اولان میدان کلوب بر بر بر فسلری اجرا و دعوت و ترتیب مذکوره اولزه آخری چیتوب علی حده شایسته اذن اولر ایکن خور و ترتیب اجراییه لیدر و اخلیه و کل محل میزوره وایوب سندیالیه مخصوصه منته قوتده نوزلا سازنده مهوره سریه بیت مقان دساز و هدی لطام و کل سرسوم قیام ایدوب جمهوری مدیانی متشل طول و دور بر ترقررات و انجام رسید اولدقه اولدوله ایجاب من و هدر ایدیلر مده و سرجه دعوت (و علی ملا نامی) دختر و ملا مری قشیل ایدرک جمهوری مدبران خده اعلا ایدلی خدیجری دمی کلر و سار ساز و نوزدن اولوب منی خزانه نوزلانی دلیب دمی و هدی یو بایلر و سوله سرکانت ایه و قتلر مده اولان جملان تالیب ایدر اولوب بولر دمی ناسدن و ساید ایه اجرایی طرجه عقیبه ایجاب ایدیلر ایچ میچ میون اویش اسام اولدی رایجه جمهوری و وقتینور اولدو اول و خصوصاً نجه ایچر لاطری

[۱] کالی ک سنده ک اشیر نوسده و کلام و کلامی داری

[۲] Tabouk [۲]

۱۹۱۰

تلخ شای همی گوسی

میرانی حالت شپیرایش اولار له عیلس سرلوره دیولریمسی نلیلم یانه
 ماریمه وارلی سبیل مدت سروریم، میران حسبه وکلا وارلیه
 کلوب انشالی اولون نعلن ککره جبهه ایله بیدار سرلوریمه عزیزان اولدی
 میران حسبهان هانده اکثر یاش وحشی سرلار حاشی بیلدنی نسیبه کتلمر
 فوریه یان برتی ایلیام تام بوپیلیسی ایله سرلاریمه بیلدن اولدی
 کیمر ایکن شای راهمه برینین بیلن ایچ دالی بییوب کمرلله بر
 دال ووردر ایلی توکلر اناناق ایقام ایلماسل و الحیب و نایک
 شیمبینه بزمکله ایله دوغماننا منوره بیه واصل و هر کس بر اولدی
 پیدالقومه ککر حکان اولان جنرال مسورک الحیب مسورک دی
 لیمبروب ایلس عانی و قزچ و آلان سرله توپون اییشلر ایلی
 اولانسه میران حسبهکن پیشکفک وسع ایلیام ناملی بر نعلن بوپیلی
 اجرا و کمری قهر لیزرک باشکفکه آک دورولا دوو توکلرله سیله
 بروچکلان دوروی آروزه اییشلر ایلی ذکر اولان لیزر کالووب جنرال
 مسورک مسورکی اعاده ور اییشدن تام وصیه ککره شریقر ایله
 دستار و لهی انگیل مدران عیلسک بر دایدی قیام ایلوب مسورک
 عیلسان اییشلهسی ایملان و مستمه قرائیم مدور و خان اند کار و انعام
 حلالی ایلام و نایل ایلی بینه بر لیم مرشمیه بر عیله جنووب
 جنرال مسورک بیلیم نشاندن ملاک قدر سر کاشی طورک و درار
 قرائت ایله مرکسی مقارن ایزار ایلی ایله مدیران عیله وکلا و غیرا
 اولکلان بر میری مجلسی مسورک مسورک اولان عیله وارووب بیلدیم
 اولان ایچ دالی انکارسه طرخ و عودلر عده (مرشمیه) بداندنه اولان
 آتاکه ساینر و مسه کمری طاقهسی تلخ شای بیله ایلامرا مسارهست
 اولدی ایلامله حد فرات، مسوریک طره و درونی و سرکارانی ایلی
 بیلک عتقدم عیلم جادوانه دوو عیله طرخسه ظهور ایکن بو ایلیامه تلید
 و حق کلامه عیله و مسورکی دیسی ایلمه عیله بوس اولان سالار وار

دورال قیسه بل اولدیگک سارلاریمسی

۱۹۱۱

بر قریب بو ایلیامه یاشان بویا انعام مظلوم طره جبهه جهالی پیشه ایلامه
 مسر بر قوی (کوک) مئدال (ایلیام) و کورک و نعلن نامی بوستی و سار
 بیلیم عیله ایلمه ایلمکوری کی قرائیم جمهوری همی بو ایلیام طره
 جلیلمیسی ایلامه دفعه سیله بو ایلیامه تالاری بو ایلیامه قریب اییشلر
 ایلی بو ایلامه ذکر اولانده کیمیل فن اییشلر دان اولدی کیمر
 دیوک مدیران حسبهکن سرکله قریب اولدو (تول) ایلمه قریب جیت
 اولدیجی و مدیران حسبه کولجکری بی بیلن ای دعوت مکررمسی تارده
 ایلمکه بیلالتمر بلاناکر نومره ده وار ایلوب مدیران اولدی جیت و عمل
 عیله و دورل و سوره اولدیقه بیلکله نومره بلاندر عیله و اولان
 عیله بلیس مکلان قدر سارله آتاکه ککر ورنسل بوستی ایلامه
 مستهجمی مئدال و توکلرکی مقارن ایلامه ایلوب جبهه بر قریب بر اولان
 سیله کلوب زر بر و ساری ایلامه وجودت و قریب مکررله اولدو
 آخری جلوب زر بر و ساری ایلامه وجودت و قریب مکررله اولدو
 ایلامه واخلی وکل عمل من وورد و وارووب مستدالیه عیله و سیله قیومله
 بیون ساریمدر مسورک سریمیت مکلان و مسار و لهی ایلامه وکل مسر
 قیام ایلوب جهورک مئدالیمی مئدال طورک و درار بر قریب قرائت و ایلام
 و سار اولدیقه اولان لایه ایلامه فن و هنر ایلمری مقهر و جیتیمه دعوت
 (نعلن ایلامه) مئدال و عیله قریب قییل ایلمک جهور طرخلرین رودیه
 ایلمه ایلمی مئدالیم دیسی کلان سار سار توکلر اولوب عیله مئدال
 قریب سارلی و سار دیسی و ایلیامه و مئدال مکررله ایلامه و قرائت
 اولان جهلان کلام ایلامه ایلوب بوستی و سیلاندن سارلی ایلامه
 طریقه مستهجمه ایلامه ایلمه ایلمه هر چی لایون ایلمه ایلمه ایلامه
 قرائیم جهور دی رودیه قریب اولدو ایلامه و عیله ایلمه ایلامه

[۱۷] کلان کلامه ایلمه ایلمه و ککر و کلان ایلامه

[۱۸] ایلامه

چیزه خلف اولوب بر ایله زملطوب ازام شمس ایچران دلاک طلب
 سوزگه سارتمدن غالی مکارده بو سورمه طبق مدعب بلطاری
 اوزده کویا کون سائل ایله واسنوع ایچکرمین قرالی ایچون انسا
 اولقان بر قطعه ساعت یغنی کویه دایره لیه اننا وودنسه بوهرطفر
 کزه انشی تنظیم ایچوب ساتت فوروقنده شمس کیت ویمسار سیدان
 کزه انشی ایله مار اولوب کزه انشی دوران ایچکی. کیمه اولوقند
 شمس تلای یسی کزه فرسک نخت. داتل اولور کوموز اولوقند
 طمسور ایله بر فریاب ساتقدن (۱) کوم مدعب فوروقوس (۲) کم
 چیرانک مدعبه انا اولوقند چه مدعب سورمه. بوچدن
 سکرمه جنرال سکورک میالی ایتالیان پاریسه گنگه دول انشی ایشی
 وکیل مسوره ایچون ریجبه طماز نوب وپاریک جنون کبار زانی
 دیوت ایچوب مدبران خسه و سار وکلا و سرفرا دمی مدعو اولور
 ساتت دوزدن سکرمه سورمک ناخته وار اولوب دایره سرتوبه دایره
 مدار شایان و شمع ایله منبرن اولوقند و آیتیلر ایله سنون اولوب انکی
 یوردن زان اولوقند و کور و جنج و انکی عهده ترتیب اولان مدار لکسه
 ایله ایچکارده دورت دن دورت قرک هشتو هشتو قرصه ایشاره ور
 اولوقند. ترتیب ایله انکی ایچ طاق رقص ایله یاز ساتت قدر مختلر
 اولوقند سکرمه رقص ششلی تبتل ایچون اصصال ویدیه سولشی
 اولوقند رقص کسان اولان بلاتر بد سنی وکلا دیو لاری دمی عالی
 مد کورده منبران مواجیه سنند. رقص ایچکاری مشتاق اولوقند
 یوزده رقص سرتوب اولوب سبب و عارفان کادرد بو ۹۵۰۰ ساعت
 سکرمه قدر سبب اولوقند و انکی اولوقند صر بر آتم. یوزهارک ایله

[۱] ایشی عهده بلطاریب و مسنده و کله یله نایب اولور. مدار کل

یک نسجه و دهر .

[۲] Approx. 1۱

ایستوب سرتوبه تورجه ایشک بلاتری اولوقند وکیل و سولایه جنرال
 سکورک میالی استصواب ویدیه سرگی. سیدانیس کیمون ایچسره
 کورودیلر بولوقه سیزده زانان تیری برزد قیود ایستوب فرنگار
 تلقن کورورده هارلرک انما ایچکاری طماز ویدیه ایله شتوب اولور
 اولو شتاده شیم ایشی ملاقه ایچوب بر تخریم اولور و سرتوب
 شوم ایمنی انکی انما اولوقند سدر اولور (۱) ایچمه اولور و سرتوب
 بر یه ساطورده و پاریک انکی عهده اولان نهم قاترک بلطری
 اولوب سرتوبه ترتیب و انما ایچکی مد شیرعک بدردن اول بر کیمه
 عیم اولان شیم کاهست و انکی عهده شتوبه جوامت سرتوب
 کندول جسم بر قله شتی اولوب اولچ ییله یا اولوقند شتوب
 لاند. سیدانیس ییزک دور سرتوبه مد شرتوب نظر اولوقند ایچمه طماز
 و سراز شتوب میلات (۲) مشاهد اولوقند (۳) اولوقند سداوت ایله
 سکمان قایی (۴) کم شیمک اننا و ایچمه ایچکی سورت مد شرتوب
 منقول عالی یوزدیلر ایسه قیاطیه اثبات سداوت مدفر اولوقند سنی
 رمال دمی و سداوت دورکی اولوقند نظر اولوقند عجم سیدل رحل
 سیدل عجم (۵) ایله طریقه بر سوار لایه کی اولوب انکی شرتوب
 ایچی سبب ووردن عالی کوروشدر و شلمل شول بر عطفه شتوبه (۶)
 شیم مد عجم و انما ایله منبرن و سیدل شول بر عجم سرتوب
 قیاطیه دمی سبب اولوب تسلیل حاصل کیمون ایچمن اولوقند ترک

[۱] Istanbul

[۲] کل ایکن نسجه ایله ایشی عهده بلطاریب و دهر صمن (سورت)

کلای دمی و دهر .

[۳] دتو سوزل کتایی سرتوبه و انما کله ایله اولور ایچسره

مایل کلای کله نسجه و ایچمه و سکمان بریک انما و کلای اولور .

[۴] Istanbul

[۵] کلای کله ایچسره ایشی عهده بلطاریب و سرتوب سطر .

[۶] کلای کله ایچسره ایشی عهده بلطاریب و سرتوب سطر .

۱۹۶۶ تاریخ نشان انجمن موسی

اولدی بركون دخی مسطور لالاد ایه ديكه منیم شاهه وارالوب
 آده دخی چرخل ایه تحريك اولور كبر و جسم دوريلن موجود
 اولوب لكن اطاله هذه دخی اختياردن ساطل خراب مشرف
 ميزاندهدور قديم الابدنيرو دولت نايبة امدى لاشترار نراجه
 دولي وصالى ستمده عايت واحسان نثار اولدغي كاتدهس لي و-طالهار
 طاهر و آتكار اولدله تزايد دوستي و صداقت اراده منيدله چاكر
 نيدارى . عارت ايه نامزد و مأمور و عمل كل حال جلد و نألب حالات
 سرف . هذوره اولغى وصالى عليمه مني عادت لده اوردوره اقتصا
 ايند طمام طاقارى اشترا و اممال و باجه و كلا و سورا و چترالان كه
 اولور كاشان مناجازدهر طامده دعوت و زلادجه نكلف ايه عيايت
 اولدغان سكره برده دخی يته و كلان و خيران بشيرى و نسوان
 ايرلرى نكرار دعوت و طمام عايتن يشسه - بويا كير اولور كيجه
 شهمبه اجراى مراسم اكرام و صيات اولور لاماطه و السه بو ايدمه
 دخی شان و الاى دولت عايتن اشكار و نراز اولمشدر اده هر كس
 بسسه و تحسين الدينكى اشكار و نراز اولمشدر اده جبرال
 بو ايلانك امهار الدينكى تراسع و مركان عيت آيرت انكرى
 بطرف بشكاهه لوط توجه و توده عيرتاسي حشيه مساور و ميل
 دول اجايه اوردى روقته مأمور و كبل و سارچنده سورا ميارله
 دعوت اولوب طمام اولمشدر

(مابعد و ان)

امدادك دوربه داتر
 مدام مونك نك مكتور بلى

(بكر و ايكسهر سعاد مابعد)

يدينجى مكتورب

موسيو بوج . ادره ، ۱۰ بيان ۱۹۶۷
 چوق عصر لردن رى جيچ بر خريتاياك كيشك جبارت ايدمه .
 ديك بر علكنده بولمان بريكسه يك يازديش . لاشترده ، شه سره طابت
 سرائى بر رشى بواق ايدمه ايدرسك . بانسه جيچ قضا كويدى . يلكر
 آراهم راز طوعه . طر صردا اكبير كى اهدى . سزى نأدين ايدم .
 اولومعدن صوكر . اناى نام ايكه بويوك زاهيت و رش اولمه ايدم ،
 بر چوق عصر اول . (اورد) لك سر آتكار ايدريك اوزرده شستر
 نرم ايشيكى بوج . بوجده هر كيه نأغل ايدم . اشكارده ديك
 اشكار بوج . ساجلر بوزده و نام ايلون سزينايل ياقده . (اورد) ايه
 اشكار بر اولدغي . جوبله روحلر بريكده بر لشديكى بولون كاشانه
 اعلان ايدمكه . صود انجردى . فقط بولك طوق الساده بر تضامن
 طرايان سزيناياك اوزر كوزل شيلر فونولنه اشكار انجردم .
 سره شو مكتور بليديغ صروده . (طر بوج) كاشانه بر اودمه .
 نيز اولميك بجرمليك هيجدن آفوز . ايقم بوكه بر سوزله
 صولو . اوردورى ساچدن آفتالمر . فدر كيك كيريه يك دلو بوازشلر

کلیه کتب
۱۳۵۵

آدم هر وهالی خون چو پیکر صرف ایدم که فی وانر توامد و فرمایند
تبارک و تعالی و قنارند کتبلیج ایتبار. حال اولوب اختلال تشنه
مدت مرگند جمع ایلمک توامدی جموده چه ایتمک شتی کلین سلامتی
ایتمکین توامد سرخه به کسوفت زور ایلمستد. اولوق اوزوره لوز [۱]
هم بر اتمک بر طاق بار آرسی سوسوب نفسی ایلمرک لایب. برینته اولوق
کوزبان جمیلیت توامد تا قابل تشریب و لیسیر اولوب ومد زورق اتمالی
و سرخوف و تغییر ایه بر طرند اول بر طر نه آتش ایتبار پیکر سوختند
و میانه بابت اولیوب در اولوق رسد آید لری کورکدکن مکر. بر دور
زنی اولوق طرف سدهود بر سطح تجربه اقلدوشیکلفه کویچک نسی اندر کاهدل
برستایوخ ایدوب. غنقه اولون اوزور پیک تاشی کتاب ایلمکد روز اتمدن
سرود و جیدر ایدم تکر میاری کوز اولوق نسی اوزور اتمد سرو ایه دو شیکف
لسب اولوقند زامد شین حاصل اولوق ایتمون بر خدمت نری زوقاف
ارمال مسرور و الف و فایده عکس نسی اوزور د. خلاص ایدی بوک
سری زوقاف لقمه ملاکر غیر مک لایب بر آینه کسبه و آینه من
سکریا هل ایتمون سندانستد. رطله دور چون اوزور ایلمر [۲] و کتاب
اوی کوزور دراز تا ایلی قلعه اولورود. داری نسی فراق اولوق و یکدر
بوکلر باز سفر وساحتی کلر کتابرد. اولان منع ساختره بابت
اولوقند هم کوزولن است قلعه ایلیق لایم کسب اولوق و دراز بر طره
اولوقند تکر اولوقی ایلمی به ایلمس به ایلمس اولوق دسم سلطان
اولوقند کتفاسی وقت اولوق ایتمون جلسله ایه مدبران حب
یتیمه ساشرت و عدالت اسالی اولوقین ایلمرود اسرار وقت اولوق
اولوقی فی الخلق ایلمرود و درود من لایم بورت کون سرور و مدبران
[۱] *Lawrence 10*
[۲] *Yuzum 11*

نورسل الهیه علی القدیق سلطان شاس
۱۳۶۱

مسکری طاقسی ایله در کیم چتا جلسله اولون خلوا کیم برته
همو ایتبار توامدی اکثر نسی قید و بند ایه حسن و در اولوق اتمدن [۱] اولوق
ویلمر و قیاری با کرم [۲] نسی سار ایه چه اولوق اولوق اتمک کون
بر اتمک مشوق اختلال ایلمر ومد و کلان اتمک نری مدبر سوسب
و هموسر اتمشده فی و ایلمر ایه مدغ توامد اختلال اتمدی و تقدر سب
تکر اولوق علیلمر. و لایق اچیان اولوق سبر اولوقیدی طاق
اکت [۳] ایلمون و لایق مدبران حب چه نغمس و ساری قونون اتمدن
مدرد اولوق جلسله. و اتمده قلعه حضور اولوقی ملاحظ اولوق
بسیبیشینور طاعت بر مددی ایه بر علسه ملاحظ و رحمت کرمند.
بر کون جلسله و لایق کسبند. ایدم کوز اولوق اتمده اقله
عظولیت و اولوقی سن کونک کمزور اقله اولوق نسی ایلمدی بر
طاق کون سرور و اختتام سنور و بزرگه تحریر و اشیار اولوقند
شسوس مدوت تا کرم سبه سوب دوری بو تکر پورق پوزن اولوق
ایلمر کمدوری مدغ حضور ایه مدون اتمر سقلدار مدغ اولوق اتمک
چاکر لری بر قمر توامد ایه حضور سوار و بر قلم و بر کلر ایلمون
استجال و مدعوظن ایه فودن ایلمر و لایق طاعت سبک و اولوق اتمده
توالم اولوقی سوزور و ک افشاکلمدی قوال اتمک فودن تومر [۴] نام
کاملرک سبکمال کیم بر قبان عمل انشا ایدوب اولوق طرف اتمک بوزک
قور کتاب و لایق قونک نسی بر لاین طرند. ایلمون عمل مرمومد
یتیمه و کلان سندن اتمد بر مدغ نصب ایلمر مدیانت دورق تکر سکا ایه
اقت و سر تومک موامع نسی اتمد اتمک طرف ترمالی بر عمل نسی ایلمد
اولوق اتمد و کلان سنان اتمک کلان عمله و نری اوزور و انشا اولوق

Lawrence 11
Haribaham 10
Chemt P.

1979: 117

یازمده گامی مغانی کی عهده و انکس ایدر و پیش مژودی سیر
 کلر ایچون بلاد، بران مکت عتق اتا ایدر اتاه ایستور چا کر
 میور تکلی سدهلر ایه رومل بر حیل تحسین لاجل اکرام)
 قیوت سنان کین ایدر بله مذاکره می شوبه ده و کلان برسی
 برتن قالدوب ایکی طرف زهال مینه سیدو ایدر ساروی اشاع ایدر
 بله و قلمه کاندده عهده اولوبله قرائت ایدر ساروی اشاع ایدر
 هی انکس برانق و عاقلت جواب دورو ایسه زوریت جوابده
 بر مادمک بر وجهه عیاضه و اقلت کوسرود زانی اولئر قیول
 ایچکری بیان ایچون قیام ایسون دوروجهه خطاب ایدر اکر قیام
 ایدر عاقلت ایدر توند زاده ایسه ایس حوله کلور و الا قشمان ایسه
 رد و ناجور و راج وکیل پذیرند. امرائمه مذاکره ایدوب بر دمه دس
 علف بیان اولسون دیر رای ایدر ارالقده راج دس اولوب ترب
 حلال سارون - سوبلر اکی بر تنان ایله کیرت اینه برکت و ایضا دس
 حود عتق مرادمن زول ایزون مقدم اکر عاقلت اولسون برسی
 کلور سیدور و عاقلت و بیانی بیان ایدر کلک بونک دس موافق
 وهالقری و چه مشروح اووره فرق و تیزر اونور بونه بونک ایس
 کوردر لکن رومسخت مرهده قوی حمله ایلک ایسالی
 ایدر بیز شلی نام بولور حسب عهده اکثر ایدر قوی موراد عیال اولوب
 اموز دول و ایورد حروبیک ایسلی مغان حمله عهده مینه عهده
 ایچون و قاف بولور. لیبیدن ایلک فرانک نظامدن ایسه دس
 مغان حسب عتق و عولری سوره بکا و عاقلت بولور ایدر [1]

1) کمال کی عهده ایسلی عهده ایسه ایسون یوزده قیوت بله دس
 اولور و ایسلی کلر کور و او راج و قرائت اولور. بران و عولری سار
 و سولج اولور. بانی کتله و کاک ...

سیکوتواشهری و قاقوز سلطان سلیمان حضرت کریم

کیمت عارستانده ، ایکی عصره قریبده اولان حاجت کشایک
 شایران کوریمسی حشده بوسی تیباده بوغان اووره ، برسیاحت
 امرا ایسم و اول امیره ، سیکوتواشهری جولانده قاقوز سلطان
 سلیمان حضرت کریم زولاری بارت ایله
 سیکوتوا (Sikotava) ، بیسک آتی بوردوسل کوجک و لقب
 اولوب قاپت مسودور . بوضه جولانده بری ، سلیمان نوی ، دیکری
 ، انا قوی ، کاشنه ایکی کوی اولور .
 سلطان سلیمان خلق حضرت کریم 474 - سسی مشریت بکری ایلکی
 کون سیکوتوا قلمسی عصره ایچکری اتاده ، قلمه بان قصدن
 ایکی کون اتم شهورک اراج آتو سوز خارچاده. آلان تره شریفی
 اولدای عهده بیس درن با - سرتمه اوله قاری بله . ارتمه دایره
 ایشادور . سلطان سلیمان حضرت کریم استاسی سیکوتوا قلمسی ایله
 آلان ، سلیمان نوی ، لسیه ایسلان کونک جه جنویشنده قاپ
 لعلب رهعه دس اولمشور . جنوی کازمی ، ایستاد مطورک بجه
 سیکوتوا ایله جاپوزلی اولان عهده ایات طریقیه دس ایس
 ایدی و دیور ، عهده آلان عمل مذکورده Tivallia نسبت ایدر .
 مذکور عهده مؤخرآ بر مژو کیشکاشنده دیور ایله مشریت لکلی
 قریب آتی سوز طورانه اولور مژو عهده برده زره ایله بیداشور
 بیان ایلان عهده ایستاسی عهده ایچکری ، عهده کلر مده نام بکنده
 دیور ایسلان ایستاده . ایله دوویشنده ورمک جهت خیالده

مورد علی السید علی انڈیک سائر شامی

(۶۴) بھی مشہور ہے۔

پہلے امام مبارک بھی شہان منام و درخان منعم منعم شرفی اور اہل
 سربہ اشعار و ہادہ والہ سیدہ مایہ دولت علیہہ رفاہ جلا اہل
 حکیم دور شاہ و کچھارہ اشباح اہل تراخ غازی اناسیہ
 و قیہ ذفر اوزرہ دغلی دور افزون حضرت اقبالیہ فی اہل
 قائم ابویسائر منقشی ظفر و مرضی اکبر اوزی حوا مندوم و منیر
 دور بہت حلال شریف شہار و منیر اولشہ تعداد تشریح اہل انصار
 اولدی بوند سکرہ و طبعی اہل مدہ و آجہ بر سکرہ بدران
 خدمتک علی ہایرہ ملازم و کچھارہ بیضا سمور اولیہ بقدرتہ
 ملاقات اہل کداریہ اولک اہل اول شادہ فرانیہم طوڑنہ کلانو
 دورجا تذکرہ اشغال و اہلسدہ زحور بی معرفت و دانشمن حصہ دار
 کویا کون حوٹان نازبول خدمت دورن اہل اول اہل اہل تذکرہ
 سرتو منک رسا۔ ذوال سرتت ظہور اہل اہل اول آخر کیت۔ ذوال
 و دولت مرہ ایسہ حضور سال دور اول اہل اہل اہل اہل
 مرض و بیان اولشہ آخر کچھارہ دولت و سمور کدی دور و شہار
 اہل اہل سورت اہل اشغال کتب و دروغ و حرس کی عاتک مقصدہ
 معسرہ بنتہ ظہور اہل سرتک معیناری ظہور اولیہ معسرہ دول
 دوران اول و قلمہ پایسہ معسرہ اہل شہار منام سمور اول
 کون دور طبری کون اہل اول اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل
 و کون اول و شہار معسرہ اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل

مورد علی السید علی انڈیک سائر شامی

۱۰۴۹

اسکدریہ معلول قمریہ معسر بکریہ اولان عداول ارباب و اعلان
 دولت علیہ اہل دوستانہ اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل
 و بیان اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل
 بشہ عباس سرتو و اشغالیہ معسران خدمتک عاتک اہل اہل اہل
 دور کبریہ اشغال اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل
 و عہل سرتک عاتک و اشغال اول اہل اہل اہل اہل اہل اہل
 دور کدی دور سورت اہل حوٹان اہل اہل اہل اہل اہل اہل
 ایلیک رسا۔ ذوال سرتت و بیان حوٹان اہل اہل اہل اہل اہل
 مرض و معسر اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل
 چاہت حکمت سنجیہ عود و قتل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل
 توادان امرام منکرہ زحمت الصراغ علیہ امرام اولشہ
 مذہب اولیہ اشغالیہ اولان فرانیہ۔ ہارنک عاتک اہل اہل اہل
 عاتک بیرونی اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل
 دمی معسر اولشہ اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل
 حوٹان اشغال اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل
 شامل تذکرہ معسران اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل
 اسباب اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل
 کدیمی اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل
 توادان اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل
 سرتو اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل
 ذوال حوٹان اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل
 مرض و اشغالیہ اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل
 چاہت حکمت عود و قتل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل
 توادان امرام منکرہ زحمت الصراغ علیہ امرام اولشہ
 مذہب اولیہ اشغالیہ اولان فرانیہ۔ ہارنک عاتک اہل اہل
 عاتک بیرونی اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل
 دمی معسر اولشہ اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل
 حوٹان اشغال اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل
 شامل تذکرہ معسران اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل
 اسباب اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل
 کدیمی اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل
 توادان اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل
 سرتو اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل
 ذوال حوٹان اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل
 مرض و اشغالیہ اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل
 چاہت حکمت عود و قتل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل اہل

1988

تاریخ شمال انحصار مجرتوسی

اورده بىط ولسپیری شایب ملاحظه قندى چونکه فرانجهلو جهالا
 وخیاتی عیاش مبه ۷۷ هجرم ایله ایله مدراس خلیك مایول و ملسو م
 عیالی دولت بلیله ایله انلا- شتر ا که شتر و نکلر بایلیق موافق و جهه
 اعلان حرب ایله مغایه و استیخلاص ناقم معصره ضمیمه و بیدارگان
 حرب درومه ایستاد انشده اکثره دوغلی سرکرده موسی بساوار (۱)
 اکتدیبه - باوعلمه اولان فرانجهلو - سینه حرم و حمان الکلیب نام
 انجش اوجیهی اشغاری شغالیا بیرده ورور - میر سرکرده موسی بزوی
 انواع تیرور و اندوه اولله سلکوردن فرانجهلو - سلطان کمال اصمغلاقی
 عهد نام شروملک مخالف اکثریو دوغالی لیمزلیت قبولی عیالین
 قزاق انشاد نهیت و نظاری بنشی و عداوت اغشار ایدی قزاق موسی ای
 دمی بللیک ماکئی اشغاره ایله دین سیجیه به خدمت انگ ظفر بیله
 تهیه کلام حرمه قیام و و مشر ظاهره اولان فرانجهلو سرکرده موسی ایله سرکرد
 و انعام و دروما شهره بنی مجلس ایله بیگار اوده لکن مدت سیرده
 فرانجهلو هجمه مقصدت ایهتموس ملکئی اهل بیت کتده دمی اختلاف
 ایستاداری حرم و بنی اشکین کلا و خم و مراد من بنی ایفاده و بنان
 اکثریو دوغمت سوار و ارا دوه ایله - حاج - خور سینه توجا [۴] ایله
 قزاق موسی ایله حلا عمه ایله مراد و یک الششمی و قازاق یدای اولان
 ملامت - بهادر ایچکلیق اینه طور موسی ایله ایله دمی ستولی ایله مراد موسی
 بوجاریله و انشاد نام شهره و زکفر اولان مصلک عیالینه موافق و نمکه
 دمی ایستاده اولدین مدراس - مورون اولان حرمه ایچکلیو نکلر طور موسی
 ایله عام - موسی ایفاده حرب و دوغمت اولور تربیت و لیسرب ایله
 ملوما ملامت موسی اولان ارا دریاک سرکرده موسی دور اولان حرمه

Nevres [1]

[۱] کلانیت سحره - شکر طایفه و افراس و افراس کلانلیغ موسی بزوی

[۲] ۱۷۸۵

[۳]

[۴] ۱۷۸۸

موسول لیبی مل القیدیله ستر شامی

۱۷۸۵

مست عدال اوله تقدیم ایله افریک قزاقی ریج طار اولان [۱] استقبال و اهانت درم
 و تقدیم فرانجهلو دست کلایه شهره و فرار و دین شهره سهره مسرت
 ایستاد ایچکلیک درم قزاق و دمی ادهوی دمی ایله اوله ادهوی شیه
 بره شادام و بده موسی [۲] طرفلیه توجا ایله دمی فرانجهلو دیگر
 ادهوی شرو [۳] نام - حمان سفینه ایستالیا طرفلیت ارا و پ ساروتیا
 قزاق کلان کلان کلان اولان بیهومت [۴] ولایتی و طوغخان [۵] خلیسی
 یعد انشاد طیار اولان [۶] طرف توجا ایچکلیک شایب کلن عیالی عیار بیله
 شتر ایشره دمی شهره و ملوب و رود قندیز و فرانجهلو کلان طیار بن
 بیزار اولش ایستاد اهل ایلی روسی شیمت - یازوب - راکمه و وریشمان
 اولان فرانجهلو سرکرده قزل و انعام ادرک علی قول - بوز بیک فرانجهلو
 قرین دمه و بو اجبار دیسی شوالیا بیرده واصل و مدراس خه شرومه
 و بوز فرانجهلو خم و اندوه لی چاه حاصل اولور فرانجهلو مرادیه
 عیالور و ریشان و مصلحت و خلیفه اولان شولات و کلان موسی دمی
 قزاق ایچوب مدراس خلیفه کل قزاقی ناک و قنداق توفد سینه
 بیدارگان - سر برده قصور ایله مشخص و راشتراب اولله و بن ادم
 عیالور و کلاری حقیقه حلال نظام ظاهر ایله لی واجباردی و مجلسرک
 عو اولان شهوی طیبینه عودت انج کل حسیله هر کس مدراس خلیفه
 سوه سیر لر به دخل و کسری ایله قزاق و قندیز مثال ایچوب حرمه الامر
 مدراس خلیفه خان و سر و روسیه کوزلر دن مدراس و دکلور اولدین
 شیری لاقه دیزیر و انشادری شیری کی کوچ و سوج اولوب انقلاب و کلان

Charles d'Anjou [1]

Berber [1]

Berber [1]

Palmer [1]

Timan [1]

[1]

تاریخ مشایخ اهل حق عمومی

۱۳۳۳

دیده که کورین و مانتاک [۱] و لایپتیزه بنده عسکر ارمن ایوب فراتیجه مدبر لری مدورن مانتاکه اولان ایوب و نه ایبه مضطر و دشمن لری قریب و دشمن لری حیا و سحر ایبه مقتدر لری برتر ایوب جدیداً تعصب اولان مدبران حجب باقورین [۲] طرفدن بکولور اولان فن و سادای آبیاری حسن کثیر و سراج دلیرانه ایله ندره سان بفرست [۳] و نه [۴] فراتب الاکتان اکتانلر، جرد مستقر شو اولان لاندز که فرال طرف کوریندن برکت اکتانلر و طیفه سیه سر کرده ایوب کتور مانتان اخطاره دورن ایش سه قدر قیادتی و اثر دمی رفت و بریتالی سه سب اولمش و اولان طرف طرفه درنگ اولان اختلال حرباً و نصفاً و نه سبابت و هولجا و ایالت چایلیرت کز بدش اولان اوردوز ک تور و امدادیرت صرف وقت ایوب انجور سه سفاطه رتیج الاخری اولانده خبرت جمهوری اراضیه قدر فاتیولونک روتب و عیونلر ایبه واقع اولان عارب سینه منظر مدین عروس و آثار و ثقب اولان ایست و خدی فراتیجه عزیزت و ادایه بویله اولدیسی فراتیجه مدبر لری و خصوصاً مدبر سن صراف طاقه سندن اوردو ملیرون ایچماشده به تیه توارمان حربیه سی و اقدام و کسین احراج عسکر ایستار لازملرله روسیه و عیونلر عسکر سینه سانا [۵] ماه چور و له روز [۶] سر کرده لک [۷] و ۴۰۰۰۰ غلبه اهل حق اولدی لری تجریدن مستقیمن ریک انکی یوز اون

Hodank [۱]

Jandak [۲]

Jandak [۳]

Vachek [۴]

Shakank [۵]

Taktank [۶]

[۷] Karank [۸]

مدیرتده و اسراج عسکر خصوصتده اعالی و جباردن عدم عاقده ایبه دینسته و حیران و علی الحسوس کتیر و کالیبی افاضل اولان امر بیخا که چنالیسی مدخل و مغانن و شمام فراوان اولدی قی طیفه مدبران خسه مده ننه و حیانت و مایه ملتت و شیطنت ایوب فراتیجه ک حلافت و تیره سی اگی و پله قاناکت [۹] اکتیکه تعصب اولان و تارق قی زم بلبل ایبه عالی اختلاوه عید و سالی و زیناب و لایقده و سنی جمعی ک مرتب لرنده ایجاد علم و قدری و هولجیا و سار عاقده ضرورتیه مائل [۱۰] اولان سار مقله قدر و خسار تری طامس و حل اولمش باقی معلولر قرومایه و مدبریت و اداره اوردو لیدن طائل کم مایه و کم طایف بر ایلی اشطاس و اسوسن اولدی لری سه مایه قدره رخصت اولدی و درنگاری طیفه و حدلال ایبه بلا سبب عاقده مخالف اولدی قی اختلال ارضی قسبه مصریه مقدمه سی سبط و تیه بوی کور کتور سن [۱۱] اقلدی رت بره شجیاه و مغروراه حرکت و ارب انور و اششای و طبع عاقل و جموددن کتم و اششای سرام و مقصود و ایدی دومی مسرع اولان سن [۱۲] ایبه اختیار کتیب و دروغ بخرم بره عاقل عروسه مصریه عیون ایبه حیانت و مدبر لرن اظهار ایله لری مدبران خسه لک بکرت سو سمداری عینالو اوج قانکون مدراویب دانت ایلی حوت اولده بصد زمان عیون و طرد ایبه اختصار ایله لری مدبران خسه لک اطرار عالم عیون و افضالی ظهور ایمن اصول حربیه سه سنی روسیه ایله طامی و اولدی [۱۳]

[۱۰] کلانک ایستاده مشایخ علم بروسه ایستار حلافت و روسیه و امانت

[۱۱] کلانک ایستاده مشایخ بروسه ایستار اوردو لری روسیه و امانت

[۱۲] کلانک ایستاده مشایخ بروسه ایستار اوردو لری روسیه و امانت

[۱۳] کلانک ایستاده مشایخ بروسه ایستار اوردو لری روسیه و امانت

[۱۴] کلانک ایستاده مشایخ بروسه ایستار اوردو لری روسیه و امانت

[۱۵] کلانک ایستاده مشایخ بروسه ایستار اوردو لری روسیه و امانت

[۱۶] کلانک ایستاده مشایخ بروسه ایستار اوردو لری روسیه و امانت

[۱۷] کلانک ایستاده مشایخ بروسه ایستار اوردو لری روسیه و امانت

[۱۸] کلانک ایستاده مشایخ بروسه ایستار اوردو لری روسیه و امانت

Seyyid Ali

Part 1

Page 1

[۱۹] کلانک ایستاده مشایخ بروسه ایستار اوردو لری روسیه و امانت

1900
 تاریخ منهای انجمن موسیقی

دوت ستمی چغانی اولونک اون دورده می کونی اسکندریه طرفه ده
 اولان چغان بولگنه عودت وپنه روز سرورده رواج من اولدی
 وپیلرول چغان موسیقاچه یاریه واسل وراچیلدی مین محظوظ
 حاصل اولدی. بر مدتیله یازین ماضیکن سوری ودهوری
 اختلال و آتوروب مستنده اعطاف وده وشدندن بو تقریب جلدیله
 وعضوما مدبران خدی، چندم اختلال وشتاوت دگر اولدی
 واستاده عاریه کنی اولوج منیله جیدار واندونایت ذوال خلایه
 عغه مسالنه یله ایله فریختولر انصاف اسباب راحت و آراشدنه
 انجام ایلنک لایه ایه. ده یاقونین ماضی مسالط وعضولان عجب
 وفتن و آتوبه شایق برنوم مسالک اولدیله بیت سالیب ایلیک
 قوندن نهله کورولس. حاله ایتمهده اولمین چول مهورک دورده
 مدبران خدی سار مجلسله بولان وکلا ایله استیلا لایله می دوریش
 دیدک فرایم. دولته برکوه فحیت وقران طرفه ایشار وپنه سرورمه
 جلدی لایله ایشار ادر عانی طرفدن لشر واملان اولدیک تهنیده
 مقناشده اولم دلیس ودریاق خدی. پاریس شهرت ووسیا یتنه
 کانی سلولام فرانسوزین عقال ایله بیس معارضان سکر فریختولر
 نظام وده. عقال وعلیک (شرفی) یاقونین عقال اولوق جلدیله بیس
 ویتیل عذبهده می مدبران خدی عقال کلیه ماضی وایلیان وراج
 خدی کسبه قونسیون قونسور شیریه کلان اختلال ایله جمداً حسب
 وعلین وویلیان بولک ری اولدی. بو قرانده چغان بولگنه
 آردوشه اولو بی شهره و استیلاه شیکان جهورین اولان وپیلرول
 انهار و اندامی وقرانکیریکان ایشا وراچیلدی نظام وده ورا
 خلایه واداره جهور وادوری اراج فریختولس. ایشا یاقونین خلایه
 داریه قونوی توسیع اولم مسده سرور وپایله وادی اختلال کله
 ایله اوردوسکره وایلیا خلایه ساح وعلیله وصالیم یانک وادور واده

1900
 دورل الیه اول الفیله سارناده می

پیش قونسلوس دهدهمت موشدر تریب نظام رسبه انجام اولله فرایم
 مائک ازلدی وچان کروزکی اوله قاری مصالطه یلیله یاقونین قونسلوس
 مسعود علی السیبه وده ایدوب عارل اولان وده نامر کیر ولسیه
 ای یوب انجمن فرایم جهوردی اوردوده فرار ویتان مسده اولوق
 ملامتیه اطرافدن کلن جدر خلیجه طوقوشل وریکن ودهورده
 مرتبه سراننده کران واهمال مالکله شیرین او شیدی مسودر یاقونه
 شازکان حربیه بیگمه. علق مقدوت واهرو نام مدرسیله فیدتین
 املان ایله وده اوردو حربیه وکالی دهدهمت علاوه ولسور اوردو
 اداره مسکره فته واهب اوانم آرزونک انجمن ایشا وراچیلدی
 اوردو لریکن ایلامک وادوای تپه ایزکن نامی بو یله سوزولمه کن
 برآ خدیلو ویکراً انکارلو محاصره نیام وخیل مدت جهوریت ایله
 اعال وراچیلدی مسکره کن قیط وعللا استیلایه عقالی یان اولدی
 یانله محلیته مدارت وخیلو طرفدن اول سوالی سکرده اولان
 چغان ماضی (1) عقال بولوق مایوه عاقلم عمارل مارشول مویلیا
 طاقونین بیس ماضی جهور وراچیلدی (2) یله جهور اولوق عله
 خدی ایله حرب ویتزه مائرت ولج ودهده متیظ ایکن مسودر
 بو یله قونسلوس مخصری مسکره یالقش سو قون بولک آتورک
 عله مسودر اولدی. کن برن جهور دهدهمت جنرال وده (3) دهی
 (4) اوشکن (5) مایوشده خدیلو مایوشده عله مایوشده مسکره
 خدیلو ایله ماضی مسودر وکلی ماکس وکلی ایله ماضی ماضی
 ماضی علق وایلیا ماضی ودهدهمت اولدی جهور ودهور

Millem [1]
 Mission [1]
 Suisse [1]

۱۸۹۶

تاریخ شفا ایمنی عمومی

بولایر کیموتله دورد ایله کی سالنامه تک مقصدته ناکوردورسا [۱]
 دولتی زورده، منق ترابره جمهوری اورجا ایچینس چنرال بوزو نایب [۲]
 نوسله [۳] اردویب دولتک انضام عینله روس ایچر ایلر لاری ایلرلی
 پناهلانسیبول دولت نایبلرک انکاتور، دولتی علیه ایلاقتان مرکز لاری
 تحقیق ایچینکن ایلرلرک دلاکی وانکاتور، دولت انکاتور بوزو [۴] ام بولاده
 ویسه دایره ایله دولتی مرکز لری اولان قونیه ان [۵] شهری بیله کلیمه ایله ایسی
 بوسولری کول ایچینس بولان مرکز مسود بولار یازانک جنوری
 حدودین ایسارک عاقلکی حدودینک جابجا بولان قونیه وانکاتورده
 ایجه دورجا ایلرکک و عسکر ارسالک عین اکتشار و کیم وانجنا ایچرک
 پت لر ساری ایلرکک ایلرکک باش انکاتور دولتی عاقلله اکتشار بولان ایجه
 نیشورن مرکز لرکک ایچرک انکاتور کن تولدی [۶] ایلرکک بولان ایجه
 دواجاب هولیه، مایله سولاق رایش کوردیسی قرائن انکاتورده ایچینس
 موجب اولدیسنق نیشه انکاتور، دولتی مدیر لری دهی بولان اولدی عینل
 و حالین ایلیش رولات و عاقلر بولان بویله، ما کول دفع ایچینک بیله
 قونیه دورجا [۷] اولان قونیه دورجا [۸] ایله ایسارک عینله
 ایچرک دورده نکلان اولان روسیه دولتی مساعلمی دهی قونیه عینله
 اولدی بولان علیه بیره ایچینس روسیه ایستقلال قانن صهریه شیشه
 قوت و شوکت کله رسمی ایچینس قونیه انکاتور و بولایرک عینله
 عاقلر دولت ایچرک ایلرک ایلرک ایلرک عینله (روس) ایلرک ایلرک ایلرک

[۱] کلان ایله کیموتله روسیه کلیمه بولنده (روس) ایلرک ایلرک ایلرک
 [۲] Ibrahim Aliyev
 [۳] کلان ایله کیموتله ایچرک بولنده (روس) کلیمه دهی بولنده
 [۴] Social
 [۵] Cumhuriyet
 [۶] Bulgaristan
 [۷] [۸] کلان ایله کیموتله روسیه کلیمه بولنده (روس) ایلرک ایلرک ایلرک

موریل السید علی افندیک سلطاننامهسی

۱۸۹۶

دشمن عهد کلیمه سیراً زهراً ترح و تعلیم بیزلش اولدی حسینیه
 قرائیندوشیه قیامیه اوجوب نظام اولدیق حلال مورن حومات حضرت
 کمال الهیات ایله مرتفع دور طرف اولدیقتن ایله، مسلطه مسلطه
 علیه شاک بیرونلریس چاکر کیم ایدر عمهوه تحریب عورده، مایله بوزوم
 قونیه سولس بولار یازانک ایلرک دورده ایچینس عورده بیزدن حدود قونیه
 آدردور بوزو بیزرک شیه امداد ایچرک اطرافده بولان ایلرک و قونیه
 انضامی و کلاقرده مستخدم اولدی عاقل و عاقلر عین بوزور ایلرک
 اولدی ایچرک عین ایچرک بیزرکک بوزور دهی بوزورکک بوزور بوزور
 [۹] بولایرکک انضامی عاقلر شیشه ایچینس بیزرکک ایچرک و قونیه
 کلان اولدی بولان عین و ملسود ایچینس اولان قونیه و بوزور
 کوزک عینله مسلطه عینله ایچرک دورده انکاتور اولان قونیه و بوزور
 شیزرکک شیزرک و مقصد بیزرکک دفع و قونیه ایچرک راست و ایچینس
 ایستحصالی ایلرک مسودور بولایرکک ایچرک ایچرک راست
 و آرائش عینله بوزورده و انکاتور و انکاتور ایچرک
 ملی کیمودون عین اولدی [۱۰] ایلرکک عینله کیموتله بولایرکک
 و بیزرکک عینله ایلرکک ایچرک عینله کیموتله بولایرکک
 در کلاقرده کیموتله زراعت و عین بوزور و عینله مسودور و عینله عین
 عاقلری مایله کولرکک عینله عینله ایچرک عینله ایچرک و بوزور
 کلیمه سیرا سیرا، اولدی ایچرک بولایرکک عینله ایچرک و بوزور
 تحریب طرف لری بولایرکک بولایرکک عینله ایچرک عینله
 و ایچرک سیرا، بولایرکک اولان عینله بولایرکک عینله ایچرک
 و عینله سیرا بولایرکک بولایرکک ایچرک عینله ایچرک عینله
 ایچرک و بولایرکک بولایرکک ایچرک عینله ایچرک عینله ایچرک

۱۸۹۶

تاریخ مثالی اعلیٰ محرمی

۱۹۹۰

بولور ایچی هرلند، قیلمه نلا درکارد قلایرک ایزام، عالاکی
دروشم بولوب ایصال اولان دولو دولو کارلار جان-سپه نوس
کوتیمک رقه عیلابه کیمسه، سب اولور باسیر شایر، شمه قنوقور
کارشایری ویاغ خاروقلاشی دستکارلاری وسارلیمار ویزادی موسوب
لفیج اولان کارشایر ربیت ناماهمه اولور، ملازیمیز اولورلیق
تئون بولاری جمود وخر سوزدن امین وسام اولوبی مشایر، یولار همی
هموار وایلی طرفه، بوتال هر وناقلر اولورلرب، ماتتی ناغامده تینی
گروبیلر انشایله نظام ووروب دایما لقبیر اولقدن، تئال نگادر انشای
ولسیر طرفلی مصلوق بولن کیمکردن جانمالی کیکید، ورگوستن
ماسل اولور دویارنک لیسیرت، اکتیوا ونا ایلکیمدن مثله دول
دیھی منق اولور بولارنک لیسیرتدن مقصود کیمرب، رواج وپنولمار
دیھی سدور وکلوب کیمکردن اجرت نا اولان مشقون اولوزمان
مصلحتدن عیارمه ووشه، کیمره سهل اولان ایچون ککدر بولارنک
همدوره مخصوص و مقصود اولان جمله وعلانکده امیت و همان
سبب اولورله حرت وایح طریقی حاصلات تیزیله اولورنک سینه
قزای رهینه کران اولوب، جن وجهه تمسلیل واداریس سوزسندن بقیه
اول دولک مارکردن دویا کیمسه، مهمل اولوبی عیله کیمسه
رعایات حیات وسایلی، همت ایلدیگرمیزایلیق، مره، طریقی اینه کتکی
ویشنور ایله ایسپانین، ایتمسکال کال ده، اولورلارک سینه کولچ
وقتله کلپتو ایزام، هتک اولوب رعایا وعلانکده، سدور ویزمن و ککوت
سورد وسایح ایله دهر وولایت عیله اولور تیری سرتیه ایزان وشدایر لکی
ایمن کیمیرک سیاظریب، دقلقیه همت اولدله سولمار وبنایدی بولک
بلبه جانین مسامه، یوزله وکیارت ناموسی شرع وقاتیو، مطابق
وجهه جمعداً برطام نویسه ربط ویتدی، اولسه، ونظام بندگار اییبار

مورتل الیه علی عدلیک سلارنماسی ۱۹۹۱

ولسوخ ویتدیلهن حایه اولوبی، سورد، اولورلک ایتمه، مصلحت ملکیه
پوشتمه طرولان همی چوقی نامشایری روزر وطرولر ایلدیگمتک شیهه [۱] اولورده
جانیب القانین موزینه و نظرس، نهال اولان دولک عیلمیر مدعی لاشتراری
علی الدوام، باییدیت ونونفیات ایله، کله کارسان واید و شایرلی
قرنن حدی وختلال ایله آمین چاکر کیمباری باریمده، مسام هومایلی
ایمرا عقیده، رأست دارالسلطه، یلیقه توبه بیره اولسدن حرکتک
اول اولوبی، کولون برن تبری وشنهور دایو بر [۲] شهوری حویلریز
یانسای ایمدانک اولن اولوبی سکولون، نعیبه ایلیماروری بیلکلای
اولان شور می، وصوره ایلیمارول ایلی وکلی فونق دولورلر [۳]
طرهدس تبرجان کلوب خاطر، سؤال مساسنی اعطاس یاز اولسی
چاکشکری دیهی وکلی مومی ایله، واروب اکتشافس کمره
بیلالوئین دورک اولان، سول وصدورت عینیزر، وارکز [۴] وقت
ایلبول نامی همتده، نج توره دیهی بنس سروزانایه شیایط هتک
اولوبی ایزام ره وسیت تک دایغندیزی القاسی ایلوب ایمن اینسه
سکرا ایلدی، یرو انشاء غریب مره قدر ولامانک قبول مالم توی
سوردسده ایله، یله عواره شدت حرارت دورک اولورقی سیهه پش ایلی کون
اقیده پت اولوبی، چولده عورت اولتیمی، ایکی کون سروورد، وکلی
مومی ایله ایلی، سیهله اولورده کلوب محسوس شیایط دیهی دعوت
ایتمک ایلیت اولوب وارلکده، ریحال دولک ایلرط ورینک شینیزدن
سرتیب برعیش اولوب رفاه ساتت، وککدار اولدی مدت اققاشده نج
[۱] کالکی همتده، یوشور، کلیمی اولوب آتک، یزرده همدالورون
روروه زیمر علی اولورون: اولورون، یهدده کیمارت، یهدده کیمارت، یوشوس
دیهی سولورایر ایلمی کتکارلار،
[۲] Halilumme
[۳] Halilumme
[۴] کالکی همتده، یوشور، کلیمی اولوب آتک، یزرده همدالورون
روروه زیمر علی اولورون: اولورون، یهدده کیمارت، یهدده کیمارت، یوشوس
دیهی سولورایر ایلمی کتکارلار،

تاریخ عیالی انجمن عمومی

۱۹۶۰

شهرنده اولان ^(حیات) پادشاه در باحصر او ایچر طورک بر عتیق سرای
 باقیچشمه کندو ^(حیات) اولان قلمه تماننا اولندی بونک رسم وانیهسی
 و دروننده انشا اولان او طهارتی ایکی بیگ سنه مقدم روما چاسار لری
 و قتلندن قانش بیض اوای و آلات سرب رسار عتیق انشادن مرتب
 اولوب و درت بوز سنه مقدم اعمال اولنیش ^(بقدر) شکلنده بر مفعار
 کووز نطبه کورلمشدر والحاصل افرج طاقدهسی قدما دن قانش طاش
 و افواج مرته ایله اعتبار ابدل کلرتدن درود یوار لینه تلیق ابدل کلوب قامه
 مر قومدهسی بوسورنده یادگار ندما بیجی اوله رفی بر شیدر لکن صدا و لطفاندن
 خالی بر بدر قلمه مرفومدهسی تماننا ابدنلر اسملری باری ایچون جلدی
 سیم ردقتر اختراع اولنیش اولنده سیم و تمانشاه مأمور سرای او خجالی
 دنقتر مذکور ای اوانه اسم و شهرتوزک تحریری التامس انجمن فرانسجه
 و تورکیجه اولان اوزره مأموریت ورته من قید اولندی بوندن سیکره
 بیچدن دشمنی حرکت و مجاز وار ^(بدن) مرور ایله مالک محروسه مضافاندن
 بگیش شهرینه وصول و بسنده مدینه سلطنتیه و رود ایله مدت باقره دنیرو
 آردو و مشرقی اولدیشمز جوانع شرطه و مناراتک دبدار لریله فرالمین
 اولوب ایمن دشمنی حرکت و وارنا اسکله سنه وصول و عمر آ درسه ماده
 عزیمت اولوب سکرچی کونی وصولی میسر و خاک کبای اولیای اسمیه
 رویل ایله افتخار و بها نام اوج اعلا یه برابر اولمشدر

[۱] لا اله الا الله و محمد رسوله
 حرتیه ولی انمشمز اولان دولت عیالی هر حاله تأییدات نیه سینه
 مؤید و توفیقان دها یه سینه مؤید ایله آمین [۲]

- [۱] پوران نهایت قدر سحرری کال یک نسخه سده بوادر
 [۲] انجمن تمارت نامه، مجموعه، بگری انکمنی حرقنده مدراج سنده
 و ۱۳۴۹ عری صبه سده و روایتی و نابله محرر اولان سفیر ایچون شایسته
 فرانسه تدر دولت بلویه کوندوبکی انجیلر آراسنده بوامده گنه اولوب
 بونک و سارک در برساتی و اولدچی یازمانی ایدی. اخیراً اجرا انسان تدقیقاندن
 بونک - امیرخان تاشمزان - سلطنده فرانسه جمهوری چاندن استابوله کوندوبلان
 Verhael de Sultan Ali Effendi's Reise nach Frankreich, ۱۸۴۰

